

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ**

ПОГОДЖЕНО:

Завідувач кафедри

доктор юридичних наук

Садіг ТАГІЄВ

« 31 » серпня 2021 року

**СИЛАБУС
навчального курсу «Кримінальне право»
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
форма навчання: денна, заочна**

РОЗРОБНИК:

доцент кафедри,

кандидат юридичних наук

Звенигородський О. М.

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології

протокол № 14 від « 31 » серпня
2021 року

Кредити та
кількість годин:

8 кредитів ECTS; 240 годин: 48 лекційних, 46
семінарських, 26 практичних та 120 самостійної
роботи.

Анотація курсу

Кримінальне право — це одна з галузей права України, яка є сукупністю юридичних норм, встановлених державою і санкціонованих її примусовою силою, що виникають із факту вчинення кримінального правопорушення.

Кримінальне право як сукупність правових норм встановлює:

- які порушення закону визнаються кримінальними правопорушеннями;
- які види покарання призначаються за їх вчинення;
- що є підставою кримінальної відповідальності;
- умови, підстави та порядок призначення покарання;
- умови, підстави та порядок звільнення від покарання.

Особливістю кримінального права як галузі права є:

- кримінально-правові норми приймаються тільки Верховною Радою України;
- тільки кримінальне законодавство визначає, які правопорушення визнаються кримінальним правопорушенням та які покарання призначаються за їх учинення;
- тільки кримінальний закон визначає види та міру покарання за кримінальне правопорушення.

Предметом регулювання кримінального права виступають суспільні відносини, які виникають унаслідок вчинення кримінального правопорушення, тобто кримінально-правові відносини. Ці відносини виникають з моменту порушення особою норм закону про кримінальну відповідальність, в зв'язку з чим відповідна особа повинна понести кримінальне покарання.

Міждисциплінарні зв'язки: кримінальне право як складова національного законодавства перебуває в нерозривному зв'язку з іншими галузями права: конституційним, кримінально-процесуальним, адміністративним, міжнародним тощо.

У першу чергу кримінальне право пов'язане з **конституційним правом**, норми якого закріплені в Конституції України. У ст. 8 Конституції України зазначено, що Конституція України має найвищу юридичну силу. Законодавство України про кримінальну відповідальність ґрунтується на

Конституції України (ч. 1 ст. 3 КК України). Ряд положень, закріплених у Конституції, безпосередньо стосується кримінального права. Конституційним є положення про те, що «особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ст. 62 Конституції України).

Конституція закріплює положення про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ст. 58 Конституції). У ч. 3 ст. 2 КК закріплений принцип, відповідно до якого ніхто не може бути двічі притягнутий до кримінальної відповідальності за той самий кримінальний правопорушення більше одного разу. Цей принцип базується на положеннях ст. 61 Конституції України. Важливим для застосування норм кримінального права є конституційне положення, що міститься у ст. 68 Конституції України: «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності».

Кримінальне право нерозривно пов'язане з **міжнародним правом**. Частина 5 ст. 3 КК України визначає, що закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. У ст. 9 Конституції України вказується, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Основу зв'язку кримінального і міжнародного права становлять загальні норми та положення міжнародного права, що містяться чи прямо впливають із міжнародних договорів, конвенцій, інших міжнародних угод. Це норми, пов'язані з регулюванням дії закону в просторі, його поширенням на іноземних громадян, осіб без громадянства, які вчинили кримінальне правопорушення, щодо видачі кримінальне правопорушенняців; це положення щодо відповідальності осіб, які користуються дипломатичною недоторканністю.

Дуже тісно між собою співвідносяться кримінальне (матеріальне) право і **кримінально-процесуальне право**. Основне призначення норм кримінально-процесуального права полягає у сприянні забезпеченню

реалізації норм кримінального права. Кримінально-процесуальне право регламентує порядок порушення, розслідування і розгляду справ про вчинені кримінальні правопорушення. Воно також регламентує порядок приведення у виконання вироків та інших рішень судів за кримінальними справами. Кримінальне право обумовлює багато норм і інститутів кримінально-процесуального права. Відсутність кримінально-процесуального права позбавило б кримінальне право процесуальної форми, що призвело б, у свою чергу, до беззаконня.

Тісний зв'язок кримінального права з **адміністративним правом** проявляється у використанні ним положень адміністративного права для побудови деяких своїх норм та інститутів. Адміністративне право, передбачаючи відповідальність за різні правопорушення, також виконує охоронну функцію — захищає правопорядок від адміністративних правопорушень. Однак кримінальне право охороняє правопорядок від найбільш небезпечних посягань — кримінального правопорушення. Саме ступінь суспільної небезпеки відрізняє адміністративні правопорушення від кримінальних правопорушень.

Зв'язок кримінального та **кримінально-виконавчого права** полягає в тому, що останнє базується на відповідних нормах та інститутах кримінального права, яке визначає підстави, межі, загальні засади призначення покарання. Кримінально-виконавче право регулює порядок та умови виконання і відбування покарань, визначає засоби виправлення засуджених, охорони їхніх прав і законних інтересів, надання засудженим допомоги в соціальній адаптації.

Кримінальне право пов'язане з **кримінологією**. Кримінологія вивчає кримінальну протиправність (злочинність) як соціальне явище, з'ясовує причини, умови і динаміку кримінальних правопорушень в цілому та її окремих видів. Кримінологія розробляє заходи запобігання вчиненню кримінального правопорушення, визнає, які діяння стають суспільно небезпечними, а які, в свою чергу, втрачають суспільну небезпечність.

Кримінальне право також пов'язане з **криміналістикою**. Криміналістика — це наука про спеціальні прийоми, методи і методики збирання, виявлення, фіксації і дослідження доказів, що застосовуються під час розкриття кримінального правопорушення, розшуку особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

У науці кримінального права використовуються положення таких

наук, як психологія, психіатрія, судова медицина (про осудність, психічні аномалії, фізіологічний стан людини, психологію неповнолітніх, критерії розмежування видів тілесних ушкоджень тощо).

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка кваліфікованих спеціалістів для органів та установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. Вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право» є складовою частиною загального завдання з підготовки кваліфікованих фахівців для пенітенціарної системи України.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право» в Академії Державної пенітенціарної служби є виховання у курсантів (студентів, слухачів) поважного ставлення до кримінального закону, основною функцією якого є охорона найбільш важливих соціальних цінностей.

Завданням цього курсу є глибоке засвоєння теоретичного матеріалу, усвідомлення безумовного виконання у майбутній діяльності законів, виховання у них нетерпимості до будь-яких порушень норм кримінального права, почуття поваги до громадян та їх законних прав і інтересів. Особлива увага приділяється тому, щоб навчити курсанта (студента, слухача) чітко орієнтуватись в діючому законодавстві, вірно тлумачити закон та кваліфікувати кримінальне правопорушення. Таким чином, метою дисципліни «Кримінальне право України» є вивчення змісту норм чинного кримінального законодавства та практики застосування кримінально-правових норм.

Виконання основних задач, що стоять перед навчальною дисципліною «Кримінальне право» досягається за допомогою вивчення навчального матеріалу, який надається під час лекцій, опрацьовується під час самостійної підготовки та закріплюється під час проведення семінарських та практичних занять.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми курсанти, студенти, слухачі повинні:

знати:

- кримінальне законодавство України, керівні постанови Пленуму Верховного Суду України з питань застосування кримінального законодавства, стан судової практики;
- стан основних проблем науки кримінального права;
- предмет та принципи кримінального законодавства, його систему;
- підстави кримінальної відповідальності;
- основні інститути кримінального права;
- систему та види кримінальних покарань, умови та порядок їх застосування;
- види окремих кримінальних правопорушень та їх склад;
- правила кваліфікації кримінальних правопорушень.

уміти:

- орієнтуватися в системі кримінального законодавства, знаходити в ньому необхідну для конкретного випадку норму;
- тлумачити чинне кримінальне законодавство;
- кваліфікувати кримінальне правопорушення у точній відповідності до закону;
- визначати характер та справедливість покарання, обраного по конкретній справі;
- правильно оцінювати застосування звільнення від кримінальної відповідальності з випробуванням та умовно-дострокового звільнення;
- обчислювати строки давності та погашення судимості;
- аналізувати тенденції юридичної практики та оцінювати їх з точки зору відповідності закону.

Організація навчання

Тематичний план

2 КУРС

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	с	п	с.р ·	і.р ·		л	с	п	с.р ·	і.р ·
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА												
3 семестр												
Тема 1. Поняття, завдання та система кримінального права України. Принципи кримінального права України	4	2			2							
Тема 2. Кримінальний кодекс та інші джерела кримінального права України. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі і просторі	4		2		2							

Тема 3. Кримінальне правопорушенн я і його види	6	2	2		2								
Тема 4. Склад кримінального правопорушенн я	8	2	2		4								
Тема 5. Об'єкт і предмет кримінального правопорушенн я	4		2		2								
Тема 6. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушенн я	6		2		4								
Тема 7. Суб'єкт кримінального правопорушенн я	6		2		4								
Тема 8. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушенн я	6		2		4								
Тема 9. Стадії вчинення кримінального правопорушенн я	8	2	2		4								

Тема 10. Співучасть у кримінальному правопорушенні	8	2	2	2	2							
Тема 11. Множинність кримінальних правопорушень	8	2	2	2	2							
Тема 12. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння	6		2		4							
Тема 13. Кримінальна відповідальність та її підстави	6		2		4							
Тема 14. Звільнення від кримінальної відповідальності	8	2	2		4							
Тема 15. Покарання та його види	6	2		2	2							
Тема 16. Призначення покарання	6	2		2	2							
Тема 17. Звільнення від покарання та його відбування	4	2		2								
Тема 18. Судимість	6		2		4							

Тема 19. Заходи кримінально-правового характеру	6		2		4							
Тема 20. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх	4				4							
Всього за 3 семестр по курсу «Кримінальне право» (Загальна частина)	120	20	30	10	60							
ЕКЗАМЕН												

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	п	с.р.	і.р.		л	с	п	с.р.	і.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА												
4 семестр												
Тема 1. Поняття, система і значення Особливої частини кримінального	4	2			2							

права												
Тема 2. Наукові основи кримінально-правової кваліфікації	6	2			4							
Тема 3. Злочини проти основ національної безпеки України	6	2	2		2							
Тема 4. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	6	2	2		2							
Тема 5. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи	4	2			2							
Тема 6. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	6	2	2		2							
Тема 7. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших	8	2		2	4							

особистих прав і свобод людини і громадянина													
Тема 8. Кримінальні правопорушення проти власності	6	2	2		2								
Тема 9. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	6			2	4								
Тема 10. Кримінальні правопорушення проти довкілля	6			2	4								
Тема 11. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	6	2	2		2								
Тема 12. Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва	4				4								

Тема 13. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	4				4								
Тема 14. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	6	2	2		2								
Тема 15. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення	4			2	2								
Тема 16. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державного	6	2		2	2								

кордону України, забезпечення призову та мобілізації													
Тема 17. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та Кримінальні правопорушення проти журналістів	6	2	2		2								
Тема 18. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	4				4								
Тема 19. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності,	6	2		2	2								

пов'язаної з наданням публічних послуг													
Тема 20. Кримінальні правопорушення проти правосуддя	6	2	2		2								
Тема 21. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові Кримінальні правопорушення)	6			2	4								
Тема 22. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	4			2	2								
Всього за 4 семестр по курсу «Кримінальне право» (Особлива частина)	120	28	16	16	60								
Всього за навчальний рік по курсу «Кримінальне	240	48	46	26	120								

право»												
ЕКЗАМЕН												

Завдання до семінарів та практичних занять

Викладення навчальної дисципліни «Кримінальне право» здійснюється на основі курсу лекцій, шляхом проведення семінарських та практичних занять, самостійної роботи, залучення перспективних форм навчання, таких, як написання рефератів, проведення дискусій з актуальних проблем, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань тощо.

Семінарське заняття

Даний вид заняття проходить переважно шляхом опитування курсантів, студентів, слухачів у групі за контрольними завданнями і запитаннями дозволяє швидко і оперативно оцінити їх знання. При цьому одному курсанту, студенту, слухачу ставляться контрольні запитання (як правило три-чотири) з різних питань, винесених на семінарське заняття, що дає можливість оцінити його підготовку по цілій темі.

Окрім цього, опитування курсантів, студентів, слухачів здійснюється за трьома-чотирма контрольними завданнями і (або) запитаннями.

Відповідь на поставлені запитання повинна бути обґрунтованою (зокрема, це можуть бути посилання на положення закону, акти тлумачення законодавства, узагальнення слідчої та судової практики, підручники і навчальні посібники, публікації результатів наукових досліджень, лекційні матеріали тощо).

На занятті активно використовується робота «біля дошки» (схематичне зображення певних юридичних конструкцій, змісту та співвідношення інститутів кримінального права, алгоритму кримінально-правової кваліфікації тощо).

З метою забезпечення більш системного контролю рівня знань на семінарських заняттях регулярно проводиметься тестування.

Курсантам, студентам, слухачам необхідно бути готовими до різноманітних форм активізації роботи: проведення дискусій з окремих питань; коментування до підготовлених медіапрезентацій з використання технічних засобів навчання; огляду наукових статей та спеціальної літератури тощо.

Готуючись до семінарського заняття курсанти, студенти, слухачі мають підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний

конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Практичне заняття

Практичне заняття є однією з найважливіших форм навчального процесу. Воно має за мету допомогти курсантам, студентам, слухачам глибше уявити теоретичні положення, закріпити необхідні навички в застосуванні теоретичних знань у своїй майбутній практичній діяльності.

Практичні заняття дають можливість доопрацювати з курсантами, студентами, слухачами всі деталі питань, добитися конкретних знань матеріалу. Вони покликані навчити курсантів, студентів, слухачів правильно застосовувати кримінальний закон до конкретних життєвих фактів, вірно кваліфікувати ті чи інші кримінальні правопорушення по відповідному кримінальному закону.

Практичні заняття проводяться переважно у формі вирішення та формально-юридичного аналізу ситуаційних задач.

При підготовці до практичного заняття курсанти, студенти, слухачі повинні розв'язати задачі (здійснити кримінально-правову кваліфікацію), що вказані у плані. При цьому необхідно спиратися на ті знання, які отримані на лекціях та в процесі самостійної роботи.

Рішення задач виконується в письмовій формі в робочих конспектах (зміст задачі приводити в конспекті не потрібно). Воно повинно бути розгорнутим і мотивованим з посиланням на відповідні статті Кримінального кодексу України, постанови Пленуму Верховного Суду України, теорію кримінального права і судову практику.

Виконання завдань повинне забезпечити закріплення та більш глибоке вивчення теоретичного матеріалу, який курсанти, студенти, слухачі засвоїли з лекційного курсу і внаслідок ознайомлення з навчальною літературою. Конкретні завдання допоможуть курсанту, студенту, слухачу вивчити норми кримінального права, виробити навички вірного їх застосування. В основу завдань покладено конкретні кримінальні провадження із судової практики Верховного суду України, а також із слідчо-судової практики.

Для засвоєння питань кожної теми і вірного виконання завдань курсантам, студентам, слухачам слід прийняти до уваги деякі методичні вказівки. Перед виконанням завдання необхідно вивчити, відповідні глави і розділи підручника, конспект лекцій, іншу рекомендовану літературу. Велике значення для засвоєння відповідних тем має вивчення норм Загальної частини Кримінального кодексу України.

Будь-яка задача з кримінального права передбачає умови й основне питання. Умовами задачі є інформація про поєднання певних фактичних обставин (юридичних фактів). Іноді в умови задачі вводяться оцінки та доводи конкретних суб'єктів кримінального судочинства, які також мають бути предметом дослідження при її розв'язанні. У більшості задач основне

питання прямо й конкретно сформульоване. Деякі задачі передбачають одне чи кілька додаткових питань, які можуть бути спрямовані на полегшення розв'язання основного питання задачі.

Якщо умови завдання дають підстави запропонувати два чи більше варіантів рішення, то слід скористатися тією ж методикою виконання завдань. Рішення необхідно викласти в письмовій формі в спеціальному зошиті для практичних занять з кримінального права. Рішення повинно бути мотивоване і мати обов'язкове посилання на відповідні норми кримінального закону. В зошиті доцільно залишати широкі поля для внесення можливих виправлень в ході практичних занять.

Важливим етапом розв'язання задачі є пошук правових норм, відповідно до яких приймається рішення, їх аналіз і зіставлення. На основі цього курсант, студент, слухач має оцінити фактичні обставини, викладені в задачі.

Рішення повинне бути вмотивованим, тобто містити обґрунтування, аргументи, з яких воно випливає. Усі аргументи за своїм впливом на кримінально-правову оцінку прийнято поділяти на обов'язкові та необов'язкові. До обов'язкових належать ті доводи, які безпосередньо впливають зі змісту відповідних нормативних приписів кримінально-правового характеру (обов'язкові нормативні аргументи). Необов'язковими доводами є ті, які використовують роз'яснення Пленуму Верховного Суду України (але бажаним), а також ті, що ґрунтуються на інших джерелах правозастосовчої практики та положеннях теорії кримінального права.

Тільки тоді, коли прийняте рішення обґрунтовано відповідними правовими нормами, доведено його істинність, задачу можна вважати розв'язаною. Хід її вирішення зі скороченими посиланнями на певні правові норми й теоретичні роботи необхідно стисло записувати в зошиті. На практичних заняттях курсант, студент, слухач доповідає обставини завдання і своє рішення.

Кожен курсант, студент, слухач може взяти участь в обговоренні запропонованого рішення, доповнити або розвинути його. Якщо хто-небудь із курсантів, студентів, слухачів має інше рішення, яке відрізняється від запропонованого, його слід доповісти для обговорення.

В кінці обговорення викладач робить остаточний висновок, в якому дає вірне рішення завдання і розглядає допущені помилки. З урахуванням цього висновку курсант, студент, слухач повинен внести у своє рішення відповідні корективи на полях зошиту для практичних занять. Практичні заняття повинен відвідувати кожний курсант, студент, слухач. Курсант, студент, слухач, який пропустить заняття, повинен відпрацювати його на кафедрі. Відпрацювання занять обов'язкове також для курсантів, студентів, слухачів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. З усіх незрозумілих питань курсант, студент, слухач може одержати консультацію на кафедрі.

Як приклад виконання завдання нижче наведені його умови і рішення:

Завдання. Іванов 24.03.2014 р. вчинив таємне викрадення чужого майна, тобто крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК України). Розслідуючи кримінальне

правопорушення, слідчим було встановлено, що Іванову на момент вчинення злочину виповнилося 13 років 11 місяців і 15 днів (підстава – свідоцтво про народження Іванова). Вирішіть питання про притягнення Іванова до кримінальної відповідальності?

Рішення. Із умови завдання видно, що воно стосується знання питання про вік кримінальної відповідальності як одну з обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення. Це питання регулюється ст. 22 КК України. В ч. 2 цієї статті зазначено, що кримінальній відповідальності за крадіжку підлягають особи, які вчинили таке кримінальне правопорушення у віці від чотирнадцяти років. Іванову, як видно з умови задачі, на момент вчинення злочину 14 років ще не виповнилося. В зв'язку з тим, що Іванов не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність і не може бути визнаний суб'єктом кримінального правопорушення, його притягнути до відповідальності за крадіжку неможливе, оскільки відсутній один з елементів складу кримінального правопорушення – кримінального правопорушення. На підставі ч. 2 ст. 97 КК суд може застосувати до Іванова примусові заходи виховного характеру, передбачені у ч. 2 ст. 105 КК України.

Вирішення задач з навчальної дисципліни «Кримінальне право рекомендується проводити за таким планом:

1. Загальний висновок про наявність у вчиненому діянні складу кримінального правопорушення з посиланням на відповідну статтю Кримінального кодексу України або її частину чи пункт частини статті. Висновок про відсутність складу кримінального правопорушення необхідно детально мотивувати. Для цього слід проаналізувати наявні елементи та ознаки складу кримінального правопорушення, а також вказати на ті з них, які в аналізованому складі відсутні.

2. Стисла кримінально-правова характеристика даного кримінального правопорушення.

3. Детальний юридичний аналіз складу кримінального правопорушення, який має бути визначений за обставинами, викладеними у задачі. Для цього необхідно:

а) визначити родовий та безпосередній об'єкт складу кримінального правопорушення, а також з'ясувати, чи є в аналізованому складі кримінального правопорушення основний та додатковий безпосередні об'єкти, предмет кримінального правопорушення та потерпілий від кримінального правопорушення. Якщо предмет є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, то його слід відмежувати від об'єкта;

б) проаналізувати об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення.

Визначити конструкцію складу кримінального правопорушення (матеріальний, формальний, усічений) та залежно від цього характеризувати специфіку суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), а також й інших ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення –

кримінально протиправних наслідків, причинового зв'язку між діянням і наслідками, що настали, місця, часу, способу, обстановки, знарядь і засобів вчинення злочину, якщо вони є обов'язковими;

в) охарактеризувати суб'єкта складу кримінального правопорушення (фізична особа, осудність, вік кримінальної відповідальності, а також, якщо є, ознаки спеціального суб'єкта);

г) проаналізувати суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, зокрема, назвати форми і види вини, розкрити їх зміст, визначити інтелектуальний та вольовий моменти, а також роль інших ознак – мотиву, мети або емоційного стану, якщо вони є обов'язковими у складі кримінального правопорушення;

г) розкрити зміст кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення;

д) у деяких випадках зробити відмежування аналізованого складу кримінального правопорушення від суміжних складів кримінального правопорушення.

4. Подекуди у задачах йдеться про незакінчену кримінально протиправну діяльність або про вчинення кримінального правопорушення у співучасті. За таких умов необхідно показати особливості даних складів кримінального правопорушення, охарактеризувати об'єктивні ознаки незакінченої кримінально протиправної діяльності, об'єктивні та суб'єктивні ознаки конкретного виду співучасті. Якщо вчинене утворює сукупність кримінальних правопорушень, то вона має аналізуватись за зазначеною схемою.

5. Розв'язання задач висвітлюються обов'язково з посиланням не тільки на норми КК України, а й на інші нормативно-правові акти (у т. ч. європейські чи міжнародні), матеріали слідчої та судової практики тощо.

Перед початком практичного заняття викладач може перевірити наявність у слухачів письмових розв'язань задач.

Після виступу курсанта, студента, слухача по конкретному питанню або по задачі йому можуть бути задані запитання по темі.

З метою розвитку у курсантів, студентів, слухачів навичок основ наукової діяльності, порівняльного аналізу, в кінці планів додається перелік тем **рефератів**, після написання яких курсант, студент, слухач має змогу виступити по темі на практичному занятті або прийняти участь у роботі секції кримінального права наукового гуртка кафедри. Обсяг реферату до 10 друкованих аркушів. Вибір теми реферату курсантом, студентом, слухачем проводиться самостійно на основі переліку тем з обов'язковим узгодженням теми з викладачем, який проводить практичні заняття.

Самостійна робота

Для більш глибокого вивчення теоретичного матеріалу з тої чи іншої теми, вірного застосування кримінальних законів особлива увага повинна приділятися самостійній роботі, яка формує у кожного курсанта, студента, слухача навички самостійного мислення, почуття відповідальності.

Пристаючи до самостійного вивчення питань потрібно ознайомитись з джерелами, що є необхідними для кожної теми, розподілити питання на більш та менш складні. Виконуючи самостійну роботу, курсанти, студенти, слухачі повинні законспектувати всі питання, поступово ускладнюючи завдання і уникаючи механічного переписування джерел. Okремо слід виділяти основні теоретичні положення, ключові слова, спеціальні терміни.

Перевірка виконання самостійної роботи може бути проведена викладачем на семінарських чи практичних заняттях.

При визначенні оцінки знань курсантів, студентів, слухачів викладач повинен керуватися критеріями і положеннями розробленими Міністерством освіти і науки України, а також методичними рекомендаціями з питань організації та здійснення навчального процесу Академії.

2 КУРС

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ТЕМА 2. Кримінальний кодекс та інші джерела кримінального права України. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі і просторі

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття джерела кримінального права. Основні джерела сучасного кримінального права України.
2. Конституція України як джерело кримінального права України.
3. Закон про кримінальну відповідальність
4. Загальна характеристика чинного КК України.
5. Міжнародні договори як джерела кримінального права України.
6. Рішення Конституційного Суду України як джерело кримінального права України.
7. Нормативно-правові акти, які містять окремі положення кримінально-правового характеру чи частково визначають зміст окремих кримінально-правових норм. кримінально-правове значення роз'яснень Пленуму Верховного Суду України.
8. Поняття та зміст чинності КК та інших джерел кримінального права України в часі.
9. Поняття та зміст чинності КК та інших джерел кримінального права України у просторі.

Питання самостійної роботи: Тлумачення в кримінальному праві. Види і способи тлумачення окремих положень КК та інших джерел кримінального права України.

Теми рефератів та доповідей:

1. Закон про кримінальну відповідальність.
2. Кримінальний кодекс України 2001 р. – основне джерело кримінального права.
3. Особливості імплементації окремих положень міжнародних договорів в кримінальне право України.
4. Юридична природа та кримінально-правове значення роз'яснень Пленуму Верховного Суду України.
5. Правові наслідки засудження особи за межами України.

6. Видача особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, та особи, яка засуджена за вчинення кримінального правопорушення.
7. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) та інших джерел кримінального права у часі.

Тема дискусійного обговорення: «Визначення поняття часу вчинення кримінального правопорушення в КК України та відмежування цього поняття від інших кримінально-правових понять (юридичного моменту визнання кримінального правопорушення закінченим, фактичного припинення кримінально протиправного діяння)».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Кримінальне право в системі національного права.
2. Генеза і доктрини кримінального права.
3. Сучасна кримінально-правова політика.
4. Принципи кримінального права.
5. Реформи кримінального права.
6. Форми існування кримінального права.
7. Закон про кримінальну відповідальність, його чинність і дія.
8. Форми існування кримінального права.
9. Закон про кримінальну відповідальність в системі форм кримінального права.
10. Загальна та Особлива частини Кримінального кодексу України.

Нормативно-правові акти та література:

1. Андрушко П. Джерела кримінального права України: поняття, види. *Право України*. 2011. № 9. С. 25–41.
2. Андрушко П.П., Васюк М.М. Міжнародні договори як джерело кримінального права / П.П. Андрушко, М.М. Васюк. *Часопис Київського університету*. 2014. № 3. С. 224-227.
3. Баулін Ю. В. Кримінальне право як публічна галузь права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 2. С. 83-85.
4. Брайнин А.М. Уголовный закон и его применение. М.: Юридическая литература, 1967. 240 с.
5. Броневицька О. М. Відповідність кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 18 с.

6. Буняк В.С. Кримінальне право. Загальна частина. Історико-правове дослідження : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 224 с.
7. Бурдін В. М. Проблеми реформування кримінального законодавства України / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12-13 лютого 2015 р.) : у 2 ч. Ч. 2. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 116-120.
8. Василяш В.М. Втрата та зупинення чинності кримінального закону. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*, 1997.
9. Гуменюк Ю. С. Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією: проблеми теорії і практики / Гуменюк Ю. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 4-5 лютого 2009 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. С. 299-301.
10. Денькович О. І. Тлумачення та конкретизація кримінально-правових норм: співвідношення понять / Денькович О. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVI регіональної науково-практичної конференції. 8-9 лютого 2010 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. С. 318-320.
11. Денькович О. І. Кримінально-правові колізії між рішеннями Конституційного Суду України та практикою Європейського Суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 217-220.
12. Денькович О. І. Окремі аспекти співвідношення офіційного тлумачення кримінально-правових норм Конституційним Судом України і криміналізації діянь / О. Денькович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12-13 лютого 2015 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 133-137.
13. Денькович О. І. Рішення Конституційного Суду України як форма (джерело) кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 96-99.
14. Денькович О. І. Щодо критеріїв визначення рішень Конституційного Суду України, які є джерелом кримінального права / Денькович О. // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 жовтня 2014 р. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 204-207.
15. Денькович О. І. Методологія визначення змісту кримінально-правової норми Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 157-160.

16. Дудоров О. О. Бланкетність і зворотна сила кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 175–180.
17. Єпур Г.В. Впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 20 с.
18. Ждиняк Н. П. Забороняюча кримінально-правова норма: проблеми змісту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 3. С. 10-13.
19. Ждиняк Н. П. Структурні елементи забороняючої кримінально-правової норми / Н. Ждиняк // Верховенство права та правова держава : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15-16 вересня 2017 року). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2017. С. 151-155.
20. Ждиняк Н.П. Правова природа та зміст кримінально-правової заборони: окремі питання / Н. П. Ждиняк // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовтня 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С. 705-709.
21. Ждиняк Н. П. До питання про якість забороняючих кримінально-правових норм / Н. Ждиняк // Верховенство права та правова держава : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21-22 жовтня 2016 року). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 94-96.
22. Кондра А. Я. Преступление без наказания: к вопросу о построении уголовно-правовых санкций / А. Кондра // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке : сборник материалов Шестой международной научно-практической конференции. 29-30 января 2009 г. М.: Проспект, 2009. С. 142-146.
23. Кондра О. Я. До питання про класифікацію кримінально-правових санкцій / Кондра О. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 4-5 лютого 2009 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. С. 314-318.
24. Коханюк Т.С. Системне тлумачення кримінального закону: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 18 с.
25. Куцевич М. Місце доктрини в системі джерел кримінального права. *Юридичні науки*. 2011. С. 71-73.
26. Кучевська С. П. Врахування положень Статуту Міжнародного кримінального суду при визначенні співвідношення окремих статей у Кримінальному кодексі України / С. Кучевська // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи : матеріали Другої звітної наукової конференції / упоряд. Т. В. Курило. Львів: Львівський державний ун-т внутрішніх справ, 2008. С. 320–324.

- 27.Марін О. Ще раз про зворотну дію кримінального закону в часі в аспекті опосередкованої криміналізації. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 67. С. 205-212.
- 28.Панов М. Джерела кримінального права: поняття, види, правове значення. *Право України*. 2017. № 6. С. 80-89.
- 29.Панчак О. Г. Використання правил поділу обсягу понять для з'ясування смислу Кримінального кодексу України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 65. С. 115-123.
- 30.Панчак О. Г. Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 18 с.
- 31.Панчак О. Г. Методологічні підходи до тлумачення закону про кримінальну відповідальність. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48. С. 279-287.
- 32.Панчак О. Г. Поширювальне тлумачення та аналогія закону про кримінальну відповідальність / О. Панчак // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк: Норд Комп'ютер, 2009. С. 132-135.
- 33.Панчак О. Г. Способи доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність: види та загальна характеристика / Панчак О. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 4-5 лютого 2009 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. С. 331-332.
- 34.Панчак О. Г. Видача осіб, які вчинили злочини поза межами України, а також виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи: проблеми законодавчого регулювання / О. Панчак // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XX звітної науково-практичної конференції (6-7 лютого 2014 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2014. С. 336-340.
- 35.Панчак О. Г. Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність за аналогією / О. Г. Панчак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: збірник наукових праць / гол. ред. Б. В. Щур. Львів: ЛьвДУВС, 2010. Вип. 2. С. 309-317.
- 36.Панчак О. Г. Значення доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність / Панчак О. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVIII регіональної науково-практичної конференції. 26-27 січня 2012 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2012. С. 327-329.

37. Панчак О. Г. Обставини, що повинні враховуватися при виборі кримінально-правового наслідку особі, яка вчинила злочин. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 66–73.
38. Панчак О. Г. Врахування основних законів формальної логіки при доктринальному тлумаченні закону про кримінальну відповідальність. *Форум права*. 2010. № 1. С. 288-295.
39. Панчак О. Г. Врахування системних зв'язків між Загальною та Особливою частинами закону про кримінальну відповідальність у його доктринальному тлумаченні / О. Г. Панчак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична : збірник наукових праць / гол. ред. Б. В. Щур. Львів: ЛьВДУВС, 2010. Вип. 3. С. 302-311.
40. Панчак О. Г. Поняття доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність. *Часопис Академії адвокатури України*. – 2011. № 3 (12). С. 1-7.
41. Петер-Алексис Альбрехт. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии безопасности. Х.: Право, 2012. 184 с.
42. Пісна Н. В. Практика застосування кримінального закону в системі джерел кримінального права / Пісна Н. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2011 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. С. 315-317.
43. Пономаренко Ю. А. Зворотня дія кримінального закону в часі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Ю. А. Пономаренко. Харків, 2002. 19 с.
44. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія / Ю. А. Пономаренко. К.: Атіка, 2005. 288 с.
45. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: Монографія. К.: КНТ, 2007. 596 с.
46. Свистуленко М. П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 17 с.
47. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К.: Атіка. 2005. 332 с.
48. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України / За заг. ред. М. В. Костицького. К.: Атіка, 2005. 124 с.
49. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: Монографія. – К.: Істина, 2006. 192 с.
50. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи. К.: Юрисконсулт, 2006. 1048 с.
51. Хавронюк М. І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних держав / В кн.: Правова доктрина України: У 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-

- правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 409–459.
52. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: Монографія. К.: Істина, 2005. 264 с.
53. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 19 с.
54. Яворська В.Г. Забезпечення єдності застосування кримінального законодавства України актами судового тлумачення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 18 с.
55. Яворська Х. М. Види тлумачення кримінального закону / Х. Яворська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12-13 лютого 2015 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 178-181.
56. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / Галина Зіновіївна Яремко; за ред. В.О. Навроцького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 432 с.

Загальні рекомендації щодо самостійного вивчення теми № 1
«Поняття, завдання та система кримінального права України. Принципи кримінального права України».

Вивчення курсу Загальної частини кримінального права України слід розпочати зі з'ясування поняття, предмета, завдань і основних принципів кримінального права. Визначаючи поняття кримінального права, необхідно зауважити на тому, що в сучасних умовах кримінальне право розглядається в чотирьох значеннях: як галузь права, як галузь законодавства України, як юридична навчальна дисципліна, як різновид правової науки. Розкривши кожне з цих значень, слід зупинитися на семантиці та походженні кримінального права, прослідкувати історичний зріз цієї проблеми.

Варто пам'ятати, що кримінальне право має свої, властиві лише цій галузі права, задачі та свій особливий предмет регулювання, що його складають кримінально-правові відносини, тобто суспільні відносини, які виникають між державою, в особі її відповідних органів, і особою, яка вчинила злочин.

Характеризуючи принципи кримінального права, треба мати на увазі, що як у загальній теорії кримінального права, так і в кримінальному праві їх зміст розуміється неоднаково. Достатньо обґрунтованою є спроба класифікації кримінально-правових принципів на загальноправові та спеціальні (галузеві).

Необхідно з'ясувати зв'язки кримінального права з іншими галузями права.

Важливим питанням цієї теми є питання про поняття і значення закону про кримінальну відповідальність.

Поняття цього закону законодавець, теорія і судова практика використовують у широкому та вузькому розумінні, виходячи з кола кримінально-правових норм, які містяться в ньому.

Особливу увагу належить звернути на аналіз ознак цього закону, зупинитися на джерелах кримінального законодавства.

Повнота відповіді містить і знання історичного розвитку законодавства про кримінальну відповідальність. Правильне застосування законів передбачає глибокі знання чинного кримінального законодавства, враховуючи ті процеси, які відбулися протягом 1994-2001 рр. під час його створення.

Необхідно з'ясувати сутність розподілу нормативного матеріалу на Загальну та Особливу частину, проаналізувати структуру статей Особливої частини КК, розкрити види кримінально-правових норм, види диспозицій і санкцій.

Стосовно тлумачення закону про кримінальну відповідальність слід з'ясувати сутність тлумачення та його співвідношення з процесом застосування. При цьому треба зосередити увагу на видах тлумачення (за суб'єктом, за обсягом, за способом) цього закону.

Для відповіді варто пам'ятати, що Кримінальний кодекс України передбачає просторову і часову юрисдикцію закону про кримінальну відповідальність (статті 4-8 КК), а також регламентує питання екстрадиції громадян України, іноземців чи осіб без громадянства (ст. 10 КК), та правові наслідки засудження особи за межами України.

ТЕМА 3. Кримінальне правопорушення і його види

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Загальні підходи до вивчення кримінального правопорушення і визначення його поняття у доктрині кримінального права.
2. Ознаки кримінального правопорушення, їх загальна характеристика.
3. Види кримінальних правопорушень.
4. Поняття та ознаки кримінального проступку.
5. Поняття та ознаки злочину за КК.
6. Класифікація (види) злочинів у кримінальному праві.
7. Поняття малозначного діяння, що формально містить ознаки кримінального правопорушення.
8. Відмінність кримінального правопорушення від інших правопорушень.

Питання самостійної роботи: «Кримінальний проступок».

Теми рефератів та доповідей:

1. Визначення поняття кримінального правопорушення (злочину) на різних етапах розвитку людської цивілізації.
2. Основні типи законодавчого визначення поняття кримінального правопорушення (злочину) в сучасному кримінальному праві.
3. Юридична природа кримінального проступку.
4. Окремі види класифікації злочинів, що використовуються в КК України.
5. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості в КК України та її кримінально-правове значення.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Ознаки кримінального правопорушення».
2. Складіть порівняльну таблицю «Критерії класифікації кримінальних правопорушень».
3. Складіть презентацію «Відмінність кримінального правопорушення від малозначного діяння».
4. Підготуйте наукову доповідь: «Кримінальний проступок».

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми визначення поняття кримінального правопорушення в теорії кримінального права».

Нормативно-правові акти та література:

1. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія / Л. П. Брич. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. Акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. 1064 с.
3. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Вид.6-те, перероб. та допов. Київ: Алерта, 2020. 360 с.
4. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 20 с.
5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваїте, 2014. 944 с.
6. Кваліфікація злочинів: Навч. посібн. / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. К.: Істина, 2010. 430 с.
7. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів у кримінальному праві України. – Харків : Право, 2010. 129 с.
8. Кримінальне право України : Загальна частина : навчальний посібник / [В. М. Трубников, М. В. Даньшин, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. В. М. Трубникова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 444 с.
9. Кримінальне право України : у питаннях та відповідях : навч. посібн. / Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. – МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 328 с.
10. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
11. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко, В. Я. Конопельський, В. О. Меркулова та ін.; за ред. д.ю.н., проф. О. В. Меркулової, д.ю.н., доцента В. Я. Конопельського. Одеса, 2017. 430 с.
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (дата оновлення: 16.07.2020) / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата зверення: 20.08.2020)
13. Микитчик О. В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 202 с.
14. Мировые религии о преступлении и наказании / А. И. Бойко, А. А. Тер-Акопов, А. А. Толкаченко, и др. – М. : РИПОЛ классик, 2013. – 608 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

16. Панов М. І. Кримінальне правопорушення та його види: лекція / М. І. Панов. Харків: Право, 2019. 52 с.
17. Скок О. С. Злочини невеликої тяжкості та питання кримінальної відповідальності : монографія / О. С. Скок ; [за наук. ред. О. І. Соболь]. – Харків : Право, 2017. 264 с.
18. Соболь О. І. Класифікація злочинів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
19. Хавронюк М. І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей Кримінального кодексу України. Київ: ВД «Дакор», 2020. 266 с.
20. Чубарев В. Л. Тяжесть преступного деяния. К. : Вища школа, 1992. 171 с.
21. Энциклопедия уголовного права. Т. 3 : Понятие преступления. СПб., 2005. 522 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 3

Визначення поняття кримінального правопорушення дається як у законодавстві (ч. 1 ст. 11 КК), так і в теорії кримінального права. Слід пам'ятати, що визначення поняття кримінального правопорушення залежить від соціально-економічних відносин, що існують у суспільстві на тому чи тому етапі розвитку, тому поняття кримінального правопорушення має історично мінливий характер. Своєю чергою, це обумовлює криміналізацію і декриміналізацію суспільне небезпечних діянь.

Розкриття поняття кримінального правопорушення слід робити аналізом його формального, матеріального, формально-матеріального визначення. Важливе значення має характеристика ознак кримінального правопорушення (суспільної небезпеки, протиправності, винності й караності), їх змісту і співвідношення між собою. Особливу увагу треба звернути на таку ознаку кримінального правопорушення, як караність, зважаючи на її відсутність у законодавчому визначенні.

Вивчаючи цю тему, слід також уважно проаналізувати положення про малозначність діяння, передбачені в ч. 2 ст. 11 КК України, без чого неможливо з'ясування такого поняття, як кримінальне правопорушення.

Необхідно також підняти проблеми вдосконалення поняття кримінального правопорушення в кримінальному праві, місця кримінального правопорушення в системі правопорушень і критеріїв відмежування кримінального правопорушення від інших правопорушень.

Класифікацію кримінального правопорушення треба обґрунтувати, насамперед, виходячи з її законодавчого визначення (ст. 12 КК) та її практичного значення. Основну увагу слід приділити аналізу конкретних критеріїв класифікації та видів кримінальних правопорушень, які охоплюються цими критеріями, зокрема їх поділу на кримінальні проступки та злочини.

Поняття кримінальної відповідальності законодавець широко використовує у формуванні норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства, тому з'ясування цього поняття є важливим завданням у вивченні цієї теми.

Розкриттю підлягають такі аспекти, як кримінально-правові відносини, співвідношення кримінальної відповідальності з кримінально-правовими відносинами. Слід пам'ятати, що кримінальна відповідальність має місце лише за наявності її підстави, тобто юридичних ознак, які характеризують суспільне небезпечне діяння як кримінальне правопорушення, і які зазначені в законі. Потребують обґрунтування положення, згідно з якими єдиною підставою кримінальної відповідальності в кримінальному праві визначається наявність у діянні особи певного складу кримінального правопорушення.

ТЕМА 4. Склад кримінального правопорушення

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Основні функції юридичного складу кримінального правопорушення в механізмі кримінально-правового регулювання.
2. Поняття складу кримінального правопорушення.
3. Ознаки складу кримінального правопорушення.
4. Загальна структура юридичного складу кримінального правопорушення, її складові частини.
5. Критерії класифікації видів складів кримінального правопорушення.

Питання самостійної роботи: «Фактичний та юридичний склад кримінального правопорушення».

Теми рефератів та доповідей:

1. Склад кримінального правопорушення як категорія науки кримінального права
2. Співвідношення поняття кримінального правопорушення і юридичного складу кримінального правопорушення.
3. Обов'язкові та факультативні елементи юридичного складу кримінального правопорушення.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми класифікації юридичних складів кримінального правопорушення».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть таблицю «Елементи і ознаки складу кримінального правопорушення».
2. Складіть таблицю «Види складів кримінального правопорушення».
3. Складіть анотацію праці: Брайнін Я. М. Основні питання загального вчення про склад злочину. К. : Вид-во Київського ун-ту, 1964. 188 с.
4. Складіть анотацію праці: Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика : монографія / В. В. Сухонос, В. В. Сухонос (мол.). Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
5. Здійсніть реферативний огляд наукової статті Рябчинської О. П. Значення складу злочину для кримінально-правової кваліфікації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 264-266.

Нормативно-правові акти та література:

1. Брайнін Я.М. Основні питання загального вчення про склад злочину. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1964. 188 с.
2. Бабий Н. А. Учение о структуре и составе преступления. В 2-х кн. М.: Юрлитинформ, 2018. 840 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. Акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. 1064 с.
4. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Вид.6-те, перероб. та допов. Київ: Алерта, 2020. 360 с.
5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. 944 с.
6. Егоров В.С. Понятие состава преступления в уголовном праве: Учебн. пособ. Воро-неж: МОДЭК, 2001. 63 с.

7. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (дата оновлення: 16.07.2020) / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата зверення: 20.08.2020)
9. Мирошниченко Н. А. Состав преступления : Текст лекций. Одесса : Юридическая литература, 2003. 80 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
11. Рябчинська О. П. Значення складу злочину для кримінально-правової кваліфікації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 264-266.
12. Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика : монографія / В. В. Сухонос, В. В. Сухонос (мол.). Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
13. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 364 с.
14. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина : посіб. для підгот. до заліків та іспитів / В. І. Тютюгін, О. Д. Комаров, М. А. Рубашенко ; відп. ред. В. І. Тютюгін. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 224 с.
15. Українське кримінальне право : Загальна частина : підручник / Берзін П. С. та ін. ; за заг. ред. В. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 711 с.
16. *Энциклопедия уголовного права*. Т. 4 : Состав преступления. СПб, 2005. 798 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 4

Вивчення цієї теми передбачає засвоєння поняття складу кримінального правопорушення та характеристику його ознак. Слід обґрунтувати, яке значення має склад кримінального правопорушення.

Аналіз складу кримінального правопорушення охоплює розгляд його елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони). Необхідно окреслити коло обов'язкових і факультативних ознак складу кримінального правопорушення, назвати види складів кримінального правопорушення залежно від певних вихідних критеріїв.

Для більш ґрунтовного розуміння складу кримінального правопорушення як категорії кримінального права та його значення

необхідно ознайомлення з теоретичними працями, вказаними у списку літератури.

ТЕМА 5. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття об'єкта кримінального правопорушення.
2. Види об'єктів кримінальних правопорушень.
3. Родовий (спеціальний) об'єкт кримінальних правопорушень.
4. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення.
5. Предмет кримінального правопорушення.
6. Потерпілий від кримінального правопорушення як факультативний елемент, що характеризує об'єкт кримінального правопорушення.

Питання самостійної роботи: «Потерпілий від кримінального правопорушення та предмет кримінального правопорушення як факультативні елементи, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення».

Теми рефератів та доповідей:

1. Загальна характеристика механізму посягання на предмет кримінально-правової охорони.
2. Підстави класифікації об'єктів кримінальних правопорушень.
3. Кримінально-правове значення родового кримінальних правопорушень.
4. Основний та додатковий безпосередні об'єкти кримінального правопорушення та їх відмінність від факультативного предмета (об'єкта) кримінально-правової охорони.
5. Відмежування знарядь і засобів від предмета кримінального правопорушення.

Тема дискусійного обговорення: «Спірні питання щодо об'єкта складу кримінального правопорушення в науці кримінального права»

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Виконайте наукове есе «Багатооб'єктність у складі кримінального правопорушення».

2. Складіть презентацію-таблицю «Види об'єктів складу кримінального правопорушення».
3. На прикладі однієї з зарубіжних країн складіть порівняльну таблицю «Об'єкт кримінального правопорушення в кримінальному праві України та (наприклад) Німеччини».

Нормативно-правові акти та література:

1. Бикмурзин М. П. Предмет преступления: теоретико-правовой анализ. М. : Юрлитинформ, 2006. 184 с.
2. Грищук В.К. До питання про поняття об'єкта злочину в сучасній науці кримінального права. / Грищук В.К., Ортинський В.Л. *Наукові записки Харківського економіко-правового університету. Право.Економіка. Гуманістика*. 2004. № 1. С. 22-26.
3. Ємельянов, В. П. Визначення об'єкта злочину в кримінально-правовій науці: дискусійні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2009. № 2. С. 125-135.
4. Ємельянов В.П. Дискусійні питання щодо визначення об'єкту злочину у кримінально-правовій науці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 16. С. 172-182.
5. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину: Монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
6. Костенко О. Поняття об'єкта злочину: дискусію варто продовжити. / О. Костенко, А. Ландіна-Виговська. *Право України*. 2008. № 4. С. 101-105.
7. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 20 с.
8. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : Монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.
9. Мягков М.О. Щодо проблеми об'єкта злочину в науці кримінального права. // *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. Вип. 2. С. 142-148.
10. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления : Методологические аспекты. М.: НОРМА, 2001. 208 с.
11. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / За заг. ред. Ю. В. Бауліна, В.І. Борисова. Харків: Кроссроуд, 2008. 364 с.
12. Присяжнюк Т. Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту. – К. : ЦУЛ, 2007. – 240 с.
13. Прохніцький О. В. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину в кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 20 с.
14. Семикін М. Щодо концепції об'єкта злочину. *Правничий часопис Донецького університету*. 2004. № 2 (12). С. 57-62.

15. Сенаторов М. В. Об'єкт злочину та його відображення у законі про кримінальну відповідальність // Питання боротьби зі злочинністю : Збірник наукових праць. 2003. Вип. 7. С. 133-146.
16. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві України. Харків : Право, 2006. 208 с.
17. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : монографія / В. Я. Тацій ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. 256 с.
18. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления. *Право і безпека*. 2002. № 1. С. 81–87.
19. Фесенко Є.В. Проблеми структури об'єкта як елемента складу злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 234-236.
20. Чугуников І. І. Об'єкт злочину як підстава для побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України / І. І. Чугуников // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2010. Т. 9. С. 389-406.
21. Шевчук В. В., Охман О. В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України / В. В. Шевчук, О. В. Охман. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 234-239.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 5

Вивчення цієї теми треба починати із засвоєння ст. 1 КК України, в якій дається перелік основних об'єктів, що охороняються кримінальним правом. Необхідно з'ясувати, що об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, які охороняються кримінальним правом. Слід сказати про значення об'єкта кримінального правопорушення для кваліфікації кримінальних правопорушень, а також для визначення ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення.

Треба ґрунтовно розібратись у видах об'єктів (загальний, родовий, безпосередній), звернути особливу увагу на поняття і значення родового і безпосереднього об'єкта. Уточненню підлягає розгляд основного (головного) і додаткового безпосереднього об'єкта.

Від безпосереднього об'єкта слід відрізнити предмет посягання (майно, цінності немайнового характеру тощо). Водночас слід визнати, що об'єкт - це обов'язковий елемент складу кожного кримінального правопорушення, що не можна сказати про предмет, який існує лише у «предметних» кримінальних правопорушень.

ТЕМА 6. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення та її кримінально-правове значення.
2. Елементи об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
3. Діяння як обов'язковий елемент об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
4. Бездіяльність як окрема форма діяння за кримінальним правом України.
5. Суспільне небезпечні наслідки кримінального правопорушення: поняття, види, кримінально-правове значення.
6. Причинний зв'язок між діянням і наслідками як один із видів зв'язку між елементами складу кримінального правопорушення.
7. Інші факультативні елементи, що характеризують об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення (спосіб, час, місце, обстановка (ситуація), знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення).

Питання самостійної роботи: «Основні різновиди причинного зв'язку, їх кримінально-правовий зміст та значення».

Теми рефератів та доповідей:

1. Особливості елементів, що утворюють об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення.
2. Вплив нездоланної сили, фізичного та психічного примусу на кримінальну відповідальність особи.
3. Основні філософські концепції причинного зв'язку та їх використання в різних кримінально-правових теоріях (conditio sine qua non, необхідного спричинення, адекватної причинності, фінальна теорія та ін.).

Тема дискусійного обговорення: «Загальні ознаки діяння як прояву кримінально протиправної (злочинної) поведінки людини».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Виконайте наукове есе на тему «Особливості елементів об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення у кримінальному праві країн англо-американської правової системи».
2. Виконайте наукове есе на тему «Особливості елементів об'єктивної сторони складу злочину у кримінальному праві країн континентальної правової системи».
3. Складіть таблицю-презентацію «Форми та види кримінально протиправної (злочинної) поведінки».
4. Підготуйте огляд «Дискусійність питання про можливість причинового зв'язку між бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками у кримінально-правовій доктрині»

Нормативно-правові акти та література:

1. Бажанов М. И. Объективная сторона преступления. / М. И. Бажанов // Уголовное право УССР. Часть Общая. К. : Вища школа, 1984. С. 81–97.
2. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення: моногр. К.: Дакор, 2009. 736 с.
3. Бойко А. И. Преступное бездействие. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 320 с.
4. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : Монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. С. 413–502.
5. Бурчак Ф. Г. Объективная сторона преступления / Ф. Г. Бурчак, Е. Ф. Фесенко // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая. К. : Наукова думка, 1985. 448 с.
6. Віталій Куц. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2 (14). С. 102-108.
7. Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: Монографія. Харків : Право, 2013. 752 с.
8. Карпушева І. Ю. Суспільно небезпечна дія в кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
9. Кривуля О. М. Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину? / О. М. Кривуля, В. М. Куц. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Х., 1997. № 2. С. 70–75.
10. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М.: Госюриздат, 1960. 245 с.
11. Малинин В. Б. Причинная связь в уголовном праве. СПб.: Юридический центр Пресс, 2000. 316 с.
12. Малинин В. Б., Парфенов А. Ф. Объективная сторона преступления. СПб. : Издательство Юридического института (Санкт-Петербург), 2004. 301 с.

13. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 1 (39). С. 163-168.
14. Миколенко О. М. Теоретико-правовий аналіз шкоди, заподіяної злочином. Одеса : Неогоціант, 2005. 164 с.
15. Музыка А. А., Багиров С. Р. Причинная связь: уголовно-правовой очерк. Хмельницкий: Изд-во Хмельницкого университета управления и права, 2009. 112 с.
16. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства / Передмова В. П. Тихого. К.: Ін Юре, 2010. С. 236–282, 301–478, 538–550, 566–674.
17. Тимчук О. Л. Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони складу злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2005. 16 с.
18. Українське кримінальне право : Загальна частина : Підручн. / За ред. В.О. Навроцького. К.: Юрінком Інтер, 2013. С. 180–217.
19. Ярмыш Н. И. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ) : Монография. Харьков : Право, 2003. 512 с.
20. Ярмыш Н. Н. Действие как признак объективной стороны преступления: проблемы психологической характеристики. Харьков : Основа, 1999. 84 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 6

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, як зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання, характеризується обов'язковими та факультативними ознаками. Слід пам'ятати, що дія (бездіяльність) входять до об'єктивної сторони всіх без винятку кримінальних правопорушень і тому називаються обов'язковими ознаками.

Для з'ясування ролі наслідків і причинного зв'язку треба звернути особливу увагу на питання про розподіл складів кримінальних правопорушень на матеріальні, формальні та усічені.

Можливі складнощі у висвітленні значення нездоланної сили, фізичного та психічного примусу для вирішення питання про кримінальну відповідальність за суспільно небезпечне діяння.

Факультативність певних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення не завжди свідчить про їх другорядність і необов'язковість. У певних випадках (коли такі ознаки належать до конструктивних, кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак

кримінального правопорушення), вони переходять до розряду обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення.

ТЕМА 7. Суб'єкт кримінального правопорушення

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та види суб'єкта кримінального правопорушення.
2. Поняття, ознаки та значення спеціального суб'єкта.
3. Поняття неосудності, її юридичні та медичні критерії.
4. Поняття обмеженої осудності, її юридичні та медичні критерії .
5. Кримінальна відповідальність за кримінального правопорушення, вчинені у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин.

Питання самостійної роботи: «Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність».

Теми рефератів та доповідей:

1. Особливості елементів складу кримінального правопорушення, що характеризують його суб'єкт.
2. Співвідношення понять «суб'єкт кримінального правопорушення», «виконавець кримінального правопорушення», «особа винного» та «особистість злочинця».
3. Вплив ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення на кримінальну відповідальність.
4. Вплив віку на кримінальну відповідальність особи.
5. Вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності за законодавством зарубіжних країн.
6. Обмежена осудність за КК України та її кримінально-правове значення.

Тема дискусійного обговорення: «Проблемні питання визначення осудності у кримінально-правовій науці».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Суб'єкт кримінального правопорушення».

2. Знайдіть і опишіть в реферативній формі в Особливій частині КК України по 3 статті (частини статті), в яких наводяться: фізичні властивості суб'єкта; його правовий і соціальний статус; взаємовідносини суб'єкта з потерпілим.

Нормативно-правові акти та література:

1. Бараненко Д. В. Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 19 с.
2. Берзін П. С. Суб'єкт злочину / Берзін П. С., Гацелюк В. О. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 144-159.
3. Бирюков П. Н. Вопросы уголовной ответственности юридических лиц в Бельгии / Уголовное право и криминология: Современное состояние и перспективы развития : Сб. науч. трудов. Вып. 3. Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2007. 288 с.
4. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння. К. : Атіка, 2005. 160 с.
5. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 15 с.
6. Бурдін В.М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження) : Монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 780 с.
7. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікації злочинів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 182-187.
8. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб : порівняльно-правове дослідження : Монографія. Львів : ЛьВДУВС, 2013. 248 с.
9. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України : Монографія. – Харків : Майдан, 2007. – 240 с.
10. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України : монографія. Харків : Майдан. 2007. 240 с.
11. Клименко В. А., Первомайський В. Б., Приходько Т. М. Обмежена осудність : поняття, критерії та примусове лікування : Монографія. К. : Атіка, 2011. 180 с.
12. Коротюк О. До питання про спеціальний суб'єкт злочину // *Юридична Україна*. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1314-dopitannya-pro-specialnij-sub-yekt-zlochynu.html>.
13. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: Монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
14. Магарин Н. С., Бараненко Д. В. Суб'єкт преступления по новому уголовному законодательству Украины : Монографія / Под ред. Е. Л. Стрельцова. Одесса : Астропринт, 2001. 102 с.

15. Максимович Р. Досягнення віку з якого настає кримінальна відповідальність, як загальна ознака спеціального суб'єкта злочину/
URL: <http://radnuk.info/statti/229-kruminalpravo/15338-2011-01-23-01-35-38.html>.
16. Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його використання в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 16 с.
17. Назаренко Г. В. Невменяемость : Уголовно-релевантные психические состояния. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 207 с.
18. Орловська, Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. А. Орловська ; Одеська нац. юрид. акад. – О., 2001.
19. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 23 с.
20. Охман О. В. Характеристика суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України. Університетські наукові записки. 2006. № 2 (18). С. 247-253.
21. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 23 с.
22. Первомайский В. Б. Невменяемость. К. : Компьютерно-издательский центр, 2000. 320 с.
23. Плашовецький О. Ю. Кримінально-правова диференціація віку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. 200 с.
24. Ситковская О. Д. Аффект: криминально-психологическое исследование. М.: Юрлит-информ, 2001. 240 с.
25. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности. М.: Норма, 1998. С.71-115.
26. Сотніченко В. С. Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2013. – 18 с.
27. Спасенников Б. А. Невменяемость в уголовном праве России : монография / Б. А. Спасенников, С. Б. Спасенников. М.: Юрлитинформ, 2013. 256 с. (Уголовное право).
28. Спасенников Б. А. Уголовно-правовое значение состояния опьянения / Б. А. Спасенников, С. Б. Спасенников. М. : Юрлитинформ, 2014. 168 с.
29. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160-170.
30. Терентьев В. И. Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины : Монография. Николаев : Дизайн и полиграфия, 2004. 190 с.
31. Трубников В. М. Нове про суб'єкт злочину. *Вісник національного університету внутрішніх справ: Спецвипуск*. Х.: НУВС, 2002. С. 110–117.

32. Устименко В. В. Спеціальний суб'єкт преступлення. Харків : Вища школа, 1989. 104 с.
33. Енциклопедія уголовного права. Т. 4 : Состав преступлення. СПб, 2005. 798 с. (глава III. Суб'єкт преступлення; автор – В.Г. Павлов, с. 503–628).

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 7

Засвоєння цієї теми передбачає ґрунтовне знання розд. IV КК України. Крім визначення поняття суб'єкта складу кримінального правопорушення, слід розрізняти обов'язкові (фізична особа, вік кримінальної відповідальності, осудність) та факультативні кримінального правопорушення. Привертає увагу існування загального та спеціального суб'єкта кримінального правопорушення в кримінальному праві. При цьому певну специфіку має оцінка ознак та видів спеціального суб'єкта, його значення для кваліфікації кримінальних правопорушень.

Необхідно знати, які види віку кримінальної відповідальності існують у кримінальному праві, які особливості визначення такого віку за відсутністю офіційних даних, що його підтверджують.

Слід пам'ятати про те, що поняття осудності в кримінальному праві сьогодні має законодавче вираження (ч. 1 ст. 19 КК). Неосудність має свою формулу та критерії (ч. 2 ст. 19 КК). Актуальною є проблема обмеженої осудності в кримінальному праві (ст. 20 КК), а також питання кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у стані сп'яніння, внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин (ст. 21 КК).

ТЕМА 8. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та значення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
2. Поняття і форми вини.
3. Поняття та види умислу.

4. Поняття та види необережності.
5. Подвійна (змішана) форма вини.
6. Невинне заподіяння шкоди (казус).
7. Факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
8. Юридична та фактична помилка та їх вплив на кримінальну відповідальність.

Питання самостійної роботи: «Проблеми нормативного визначення вини у чинному КК України».

Теми рефератів та доповідей:

1. Нормативна та оціночна кримінально-правові концепції (теорії) вини.
2. Фінальна та об'єктивна кримінально-правові концепції (теорії) вини.
3. Психологічна теорія вини у континентальній правовій системі.
4. Підходи стосовно регламентації вини к законодавстві зарубіжних держав.
5. Розвиток вчення про вину в науці кримінального права Російської імперії.
6. Вчення про вину в науці кримінального права радянського кримінального права.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми вини на сучасному етапі розвитку науки кримінального права України»

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Зміст та форми вини як елемента суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення».
2. Підготуйте наукове есе «Значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення».

Нормативно правові акти та література:

1. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України : Монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 244 с.
2. Адамян А. С. Правова природа казусу як невинного заподіяння шкоди в кримінальному праві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2014. № 10-2. Т. 2. С. 88-90.

3. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. С. 520–553.
4. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Львів: ПАІС, 2006. 200 с.
5. Вапсва Ю. А. Помилка у змісті суб'єктивної сторони складу злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 19 с.
6. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України : Навч. посібн. К. : Атіка, 2005. 224 с.
7. Вереша Р. В. Проблеми вини в теорії кримінального права : навчальний посібник. – К. : Атіка, 2005. – 464 с.
8. Вереша Р. В. Вчення про суб'єктивну сторону злочину : монографія / Р. В. Вереша. К.: Алерта, 2018. 1106 с.
9. Вереша Р. В. Теорії вини у кримінальному праві: монографія. К.: Алерта, 2020. 260 с.
10. Воробей П. А. Кримінально-правове ставлення в вину : Монографія. К. : Атіка, 2009. 176 с.
11. Гринберг М. С. Умысел и неосторожность : Сущность и структура. – В кн. : Вопросы правоведения. Новосибирск, 1970. Вып. 5. С. 94-107.
12. Гродецький Ю. В. Добровільна відмова при співучасті : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ю. В. Гродецький; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2002. 20 с.
13. Дагель П. С. Содержание, форма и сущность вины в советском уголовном праве. *Известия высших учебных заведений. Правоведение.* 1969. № 1. С. 78-88.
14. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини. К.: Атіка, 2004. 216 с.
15. Лунеев В. В. Субъективное вменение. М. : Спартак, 2000. 70 с.
16. Мальков В. П. Субъективные основания уголовной ответственности. *Государство и право.* 1995. № 1. С. 91-99.
17. Нежурбіда С. І. Злочинна необережність : концепція, механізм і шляхи протидії: Дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2001. 219 с.
18. Нерсесян В. А. Поняти и формы вины в уголовном праве. *Известия высших учебных заведений. Правоведение.* 2002. № 2. С. 67-82.
19. Пинаев А. А. Особенности составов преступлений с двойной и смешанной формами вины : Учебн. пособ. Харьков : Юридический институт, 1984. 52 с.
20. Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О. М. Подільчак; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2005. 20 с.
21. Преступная неосторожность (уголовно-правовое и криминологическое исследование) / И. П. Лановенко, Ф. А. Лопушанский, А. Н. Костенко и др. К. : Наукова думка, 1992. 219 с.
22. Рарог А. И. Общая теория вины в уголовном праве. – М. : РИО ВЮЗИ, 1980. – 91 с.

23. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : Монографія. К. : Атіка, 2002. 144 с.
24. Утевский Б. С. Вопросы вины в теории уголовного права. *Советское государство и право*. 1952. № 4. С. 27-38.
25. Хавронюк М. І. Деякі проблеми встановлення вини. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 2. С. 79-86.
26. Чигринец О. М. Учение о вине по уголовному праву Англии. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 1979. № 6. С. 77-82.
27. Энциклопедия уголовного права. Т. 4: Состав преступления. СПб., 2005. 798 с. (глава V: Субъективная сторона преступления; автор – А. И. Рарог, с. 629–787).
28. Шеховцова Л. І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 19 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 8

Вивчення теми потребує чітких знань розд. V КК України. Необхідно з'ясувати поняття, значення і ознаки (обов'язкові та факультативні) суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Центральне місце в суб'єктивній стороні посідає вина, відсутність цієї ознаки виключає кримінальну відповідальність (ст. 2 КК України). Мають бути розкриті юридична сутність вини, форми вини. Особлива увага приділяється аналізу складів кримінального правопорушення зі змішаною (складною) формою вини. Також розглядається поняття казусу (випадку) як невинного заподіяння шкоди. Окремої уваги потребують питання щодо мотиву, мети та емоційного стану як ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

ТЕМА 9. Стадії вчинення кримінального правопорушення

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки стадії вчинення кримінального правопорушення. Значення визначення стадії вчинення кримінального правопорушення для кримінально-правової кваліфікації
2. Види стадій кримінального правопорушення за КК України.

3. Закінчене кримінальне правопорушення: поняття, види складу, момент закінчення кримінального правопорушення.
4. Поняття, види готування до кримінального правопорушення. Відмінність готування до кримінального правопорушення від виявлення умислу.
5. Поняття та види замаху на кримінальне правопорушення.
6. Кримінальна відповідальність за готування до кримінального правопорушення і за замах на кримінальне правопорушення.
7. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні.

Питання самостійної роботи: «Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні»

Теми рефератів та доповідей:

1. Чинники, що впливають на визначення стадії кримінального правопорушення.
2. Особливості родової юридичної конструкції складу закінченого кримінального правопорушення.
3. Особливості видової юридичної конструкції складу готування до кримінального правопорушення.
4. Види підготовчих діянь за КК України та їх кримінально-правова характеристика.
5. Особливості видової юридичної конструкції замаху на кримінальне правопорушення.
6. Особливості родової юридичної конструкції складу добровільної відмови.

Тема дискусійного обговорення: «Основні проблеми караності незакінченого кримінального правопорушення та їх вирішення в КК України».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть порівняльну таблицю «Стадії вчинення злочину за КК УСРР 1922, 1927 рр., КК УРСР 1960 р. та КК України 2001 рр.».
2. Виконайте наукове повідомлення: «Стадії вчинення кримінального правопорушення у зарубіжному кримінальному законодавстві».

Вирішення тестового завдання:

1. ЩО ТАКЕ СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ КР. ПР-ННЯ?

- а) це структурні елементи складу кр. пр-ння;
- б) це ознаки кр. пр-ння;
- в) це готування та замах на кр. пр-ння;
- г) це певні етапи здійснення кр. пр-ння;
- д) це незакінчений та закінчений замах на кр. пр-ння.

2. ГОТУВАННЯМ ДО КР. ПР-ННЯ Є:

- а) змова на вчинення кр. пр-ння;
- б) оприлюднення наміру вчинити кр. пр-ння;
- в) наявність умислу на вчинення кр. пр-ння;
- г) бажання особи вчинити кр. пр-ння;
- д) вчинення дій для досягнення кримінально протиправної мети.

3. ГОТУВАННЯ ДО ЯКОГО КР. ПР-ННЯ НЕ ТЯГНЕ ЗА СОБОЮ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:

- а) до кр. пр-ння з необережною формою;
- б) до кр. пр-ння з формальним складом;
- в) до нетяжких кр.пр-нь;
- г) до кр. пр-нь, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі;
- д) до тяжких кр. пр-нь.

4. З ЯКИМ ВИДОМ ВИНИ ВЧИНЯЄТЬСЯ ЗАМАХ?

- а) прямим умислом;
- б) непрямим умислом;
- в) кримінальною протиправною самовпевненістю;
- г) прямим або непрямим умислом;
- д) з кримінальною протиправною самовпевненістю чи з кримінальною протиправною недбалістю.

5. ВКАЖІТЬ ВИДИ ЗАМАХУ:

- а) незакінчений, закінчений;
- б) незакінчений, непридатний;
- в) незакінчений, закінчений, непридатний;
- г) підшукання співучасників, підшукання знарядь та засобів, створення умов для вчинення кр. пр-ння;
- д) все вищевказане.

6. З ЯКИХ ПРИЧИН ЗАМАХ НА КР. ПР-ННЯ НЕ ДОВОДИТЬСЯ ДО КІНЦЯ?

- а) з причин, що не залежать від волі винного;
- б) у зв'язку з добровільною відмовою;

- в) у зв'язку з відсутністю потреби закінчувати кр. пр-ння;
- г) у зв'язку з тим, що співучасники вмовили особу не вчиняти кр. пр-ння;
- д) у зв'язку з тим, що потерпілий викликав у особи, яка хотіла вчинити кр. пр-ння, співчуття.

7. ЗАМАХ ВВАЖАЄТЬСЯ НЕЗАКІНЧЕНИМ:

- а) особа вчинила всі дії, але наслідок не настав;
- б) особа не вчинила усіх дій, які вважала необхідними вчинити;
- в) особа лише планувала вчинити дії;
- г) особа не встигає вчинити будь-які дії;
- д) особа вчинила всі дії але не досягла наслідку, якого прагнула.

8. ЧИМ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ЗАМАХ НА КР. ПР-ННЯ ВІД ГОТУВАННЯ ДО КР. ПР-ННЯ?

- а) спрямованістю на різні об'єкти;
- б) наявністю при замаху знарядь та засобів вчинення кр. пр-ння;
- в) відсутністю у готуванні будь-якої дії;
- г) характером та спрямованістю вчинених діянь;
- д) усім вищевказаним.

9. ОСОБА, ЯКА ДОБРОВІЛЬНО ВІДМОВИЛАСЯ ВІД КР. ПР-ННЯ:

- а) не підлягає кримінальної відповідальності взагалі;
- б) підлягає кримінальній відповідальності за готування або замах;
- в) підлягає кримінальній відповідальності лише в тому випадку, якщо фактично вчинене ним діяння містить склад іншого кр. пр-ння;
- г) підлягає кримінальній відповідальності за закінчений замах на кр. пр-ння;
- д) не підлягає кримінальної відповідальності якщо намагалась вчинити нетяжке кр. пр-ння.

Відпрацювання практичних навичок кримінально-правової вкаліфікації у вирішенні ситуативних завдань:

1. Находячись на автовокзалі, Павлов зняв з відпочиваючого Гузіна хутрову шапку. Потім він намагався зняти годинника з руки Комко, але був затриманий поліцейськими.

Визначить стадію вчинення кримінального правопорушення.

2.Зайцев, дізнався від сусіда, що у його знайомої Кузіної є значна сума грошей, а також багато виробів із золота й проник до квартири з метою вчинити злочин. Довго шукав, але нічого не знайшов. Коли він вже мав намір вийти з квартири, туди увійшла Кузіна і затримала його.

Назвіть стадію вчинення кримінального правопорушення.

3.Репов ждав свого товариша біля під'їзду будинку, він побачив, що сусід товариша Смирнов пішов до театру не закривши кватирку вікна. Він вирішив вчинити крадіжку з квартири Смирнова, але згадав, що за ці дії його можуть притягнути до кримінальної відповідальності і призначити покарання у виді позбавлення волі, Репов відмовився від свого рішення і крадіжку не вчинив.

Чи підлягає Репов кримінальній відповідальності?

4.Цибенко із ревнощів вирішив вбити свого знайомого Трифенка. Для цього він придбав пістолет. При його затриманні у нього був вилучений пістолет та 10 набоїв до нього. Цибенко під час слідства визнав, що пістолет придбав з метою вбивства Трифенка. Цей факт підтвердили і свідки, яким Цибенко повідомив про свій намір вбити Трифенка.

На якій стадії було припинено кримінальне правопорушення?

5.Ніколаєнко вчинив напад на Фоміна, який повертався після нічної зміни додому. Погрожуючи Фоміну ножем, він вимагав відібрати у нього гроші, але в цю мить на нього впало світло від фар автомашини, що проїжджала недалеко. Фомін скористався цим і втік. Через годину Ніколаєнко був затриманий порядом поліції.

Назвіть стадію вчиненого кримінального правопорушення? Чи підлягає Ніколаєнко кримінальній відповідальності?

6.У медсестри Сазонової мати була паралізована і потребувала постійного нагляду. Бажаючи позбутися її, Сазонова підсипала їй у їжу повільнодіючу отруту. Наступного дня вона почала картати за вчинене, а потім викликала лікаря і розповіла чому стан матері погіршився. Своєчасне надання допомоги відвернуло настання смерті.

Чи підлягає Сазонова кримінальній відповідальності?

Нормативно правові акти та література:

1. Альошина О. І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2007. 19 с.

2. Бурдін В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження) : Монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 304 с.
3. Гембара О. Замах на злочин як вид незакінченого злочину. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. Львів. 2003. № 2 (1). С. 65-68.
4. Горностаї А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин : Монографія. Харків: Юрайт, 2013. 232 с.
5. Гродецький Ю. В. Добровольный отказ при соучастии: Дисс. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 206 с.
6. Данилюк Т. М. Теоретико-прикладні проблеми встановлення моменту закінчення злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 18 с.
7. Дякур М. Д. Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 198 с.
8. Дякур М. Д. Інститут замаху на злочин в кримінальному праві зарубіжних країн / М. Д. Дякур // *Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. Т. 2. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*, 2005. С. 464-467.
9. Зінченко І. А. Составные преступления. Харків: СПД ФЛ Вапнярчук Н. М., 2005. 176 с.
10. Зінченко І., Тютюгін В. І. Одиначні злочини : поняття, види, кваліфікація : Монографія. Харків : ФІНН, 2010. 256 с.
11. Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін. Х. : ФІНН, 2008. 336 с.
12. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 114 с.
13. Клименко С. В. Кримінально-правові наслідки добровільної відмови від вчинення злочину. *Науковий вісник Дніпропетровської юридичної академії МВС*. Дніпропетровськ. 2002. № 2. С. 137-143.
14. Козлов А. П. Учение о стадиях совершения преступления. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 353 с.
15. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання злочину. Харків: ФІНН, 2003. 160 с.
16. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2005. – 20 с.
17. Ободовський О. В. Триваючі злочини у кримінальному праві України : монографія. Одеса : Юридична література, 2016. 256 с.
18. Редин М. П. Преступления по степени их завершенности : Монография. М. : Юрлитинформ, 2006. 200 с.
19. Ситникова А. И. Приготовление к преступлению и покушение на преступление: Монография. М. : Ось-89, 2006. 160 с.
20. Сураєва В. Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин : чи є законним? *Юридичний журнал*. 2006. № 1. С. 108-110.

21. Тадевосян Л. З. Неоконченые преступления : Монография. М. : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2008. 207 с.
22. Тихий В.П., Панов М. І. Злочин, його види та стадії. К. : Промені, 2007. 40 с.
23. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: Дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2002. 181 с.
24. Щутяк Л. С. Кримінальна відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 18 с.
25. Энциклопедия уголовного права. Т. 5: Неоконченное преступление. СПб., 2006. 464 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 9

Вивчення цієї теми слід розпочати з чіткого засвоєння положень статей 13-16 КК України. Слід мати на увазі, що чинне законодавство визнає три стадії вчинення кримінального правопорушення (готування, замах і закінчене кримінальне правопорушення), які різняться між собою за ступенем розвитку об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Однак треба врахувати, що суб'єктивна сторона будь-якої стадії характеризується лише прямим умислом.

Законодавець визнав замах і готування суспільно небезпечними діяннями та встановив їх межі. Слід зосередитися на з'ясуванні сутності кожної стадії, на характеристиці об'єктивних та суб'єктивних ознак з урахуванням моменту закінчення кримінального правопорушення, на відмежуванні готування від замаху, а замаху від закінченого кримінального правопорушення. Особливу увагу треба звернути на особливості видів замаху (закінчений та незакінчений), а також зупинитися на питанні про добровільну відмову від доведення кримінального правопорушення до кінця (ст. 17 КК).

ТЕМА 10. Співучасть у кримінальному правопорушенні

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття та ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні.
2. Види співучасників та їх характеристика.
3. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні.
4. Кримінальна відповідальність співучасників кримінального правопорушення.
5. Спеціальні питання відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні (1) співучасть у крим. правопорушеннях зі спец. суб'єктом; 2) провокація крим. правопорушення; 3) ексцес виконавця; 4) невдале підбурювання або пособництво; 5) добровільна відмова співучасників).
6. Причетність до кримінального правопорушення та її види.

Питання самостійної роботи: «Причетність до кримінального правопорушення та її види».

Теми рефератів та доповідей:

1. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті.
2. Особливості кримінальної відповідальності організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації.
3. Особливості юридичного складу добровільної відмови виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача, пособника.
4. Особливості кримінальної відповідальності за окремі форми причетності до кримінального правопорушення за КК України.
5. Посереднє вчинення (виконання) кримінального правопорушення.
6. Групове вчинення злочину за відсутності ознак співучасті у кримінальному правопорушенні.

Тема дискусійного обговорення: «Питання кваліфікації співучасті у кримінальному правопорушенні в науці кримінального права».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Підготуйте повідомлення на тему: «Кримінальна відповідальність за співучасть у кримінальному правопорушенні за законодавством зарубіжних країн».
2. Підготуйте повідомлення на тему: «Ексцес виконавця».

3. Підготуйте реферативний огляд наукової статті Ус О. В. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр.* Харків : Право, 2014. № 1 (76). С. 149-159.

Нормативно правові акти та література:

1. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 січня 2009 року. *Вісник Верховного Суду України.* 2009. № 3 (103). С. 23.
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФЦ, ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 138-145.
3. Абакумова Ю. В. Інститут співучасті в кримінальному праві України : природа, сутність, сучасні проблеми визначення : Монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 320 с.
4. Аветисян С. С. Соучастие в преступлениях со специальным составом : Монографія. М. : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2004. 467 с.
5. Арутюнов А. А. Институт соучастия: системный подход и проблемы квалификации. М. : Юристъ, 2002. 216 с.
6. Арутюнов А. А. Соучастие в преступлении. М. : Статут, 2013. 408 с.
7. Беніцький А. С. Причетність до злочину : проблеми кримінальної відповідальності: Монографія. Луганськ : СПД Резников В.С., 2014. 552 с.
8. Біла Ю. В. Кримінальна відповідальність за групові злочини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
9. Вознюк А. А. Додаткові види співучасників у українського кримінального права. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія та практика).* 2014. № 2 (33). С. 78-81.
10. Головкін О. В. Групова злочинність : специфіка виникнення і розвитку, механізми попередження : Монографія. К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. 204 с.
11. Гродецький Ю. В. Добровільна відмова при співучасті : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ю. В. Гродецький; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 20 с.
12. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації. Харків, 2005. 256 с.
13. Драгоненко А.О. Співучасть у вчиненні вбивства: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 198 с.

14. Дуванський О. Проблеми кваліфікації співучасті. *Юридичний вісник України*. 2005. № 19 (14 -19 травня). С. 15.
15. Єфремов С. О. Проблеми кваліфікації участі в організованому злочинному угрупованні певного виду / С. О. Єфремов // Проблеми юридичної кваліфікації (Теорія і практика) : тези міжнародної наукової конференції Вісник Академії адвокатури України. К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2010. Число 1 (17). С. 211–213.
16. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 211 с.
17. Іваненко І. В. Злочинна організація: окремі аспекти сучасного розуміння та відмінність від організованої групи. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 1. С.144-148.
18. Кваша О. О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження : Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. 216 с.
19. Кваша О. О. Співучасть у злочині : структура та відповідальність : Монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.
20. Кваша О. О., Харко Д. М. Виконавець злочину у структурі співучасті : монографія / О. О. Кваша, Д. М. Харко. К. : ПрАТ „Волинська обласна друкарня”, 2015. 224 с.
21. Козлов А. П. Соучастие : традиции и реальность. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. 362 с.
22. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання злочину. – Харків : ФІНН, 2003. – 160 с.
23. Митрофанов І. І., Пригула А. М. Співучасть у злочині : Навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2012. 208 с.
24. Мочкош Я. Форми співучасті у кримінальному праві України : проблемні питання. *Право України*. 2006. № 3. С. 113-116.
25. Невідома Н. В. Вчинення злочину організованою групою: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Харків, 2015. 211 с.
26. Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : Наук.-практ. посібн. К. : Вища школа, 2001. 96 с.
27. Олійник Є. Особливості кваліфікації співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 2 (1). С.111-114.
28. Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 236 с.
29. Тростюк З. А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочинів в кримінальному кодексі України. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 260-263.

30. Ус О. В. Відмежування підбурювання до злочину від діяльності інших співучасників / О. В. Ус // Проблеми законності : Республік. міжвід. наук. зб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 94. С. 182-189.
31. Ус О. В. Врахування мотиву та мети діяння співучасника при кваліфікації злочину / О. В. Ус // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28 лют. – 1 берез. 2014 р. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2014. С. 187-190.
32. Ус О. В. Інтерпретаційна практика кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті / О. В. Ус // Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрямки його вдосконалення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2014 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. С. 120-122.
33. Ус О. В. Кваліфікація злочинів з урахуванням форм співучасті: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 2, т. 4. С. 56-61.
34. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину : монографія / О. В. Ус. Харків : Вид. ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.
35. Ус О. В. Особливості кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України / О. В. Ус // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2014. Вип. 27. С. 59–71.
36. Ус О. В. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті / О. В. Ус // Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. Харків : Право, 2014. № 1 (76). С. 149-159.
37. Ус О. В. Спеціальні правила кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 315-321.
38. Харко Д. М. Виконавець злочину: кримінально-правова характеристика та відповідальність: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Ін-т держави і права ім. В.М, Конецького НАН України. Київ, 2014. 209 с.
39. Енциклопедія уголовного права. Т. 6: Соучастие в преступлении. СПб., 2007. 564 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 10

Для опанування цієї теми треба знати норми статей 26-31, 198 та 396 КК України. Має бути з'ясоване законодавче визначення співучасті (ст. 26 КК), її об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що впливають із цього визначення. Важливим завданням є розуміння форм співучасті. Для вивчення питання про

види співучасників необхідно знати об'єктивні та суб'єктивні ознаки діяльності організатора, підбурювача, виконавця та пособника.

Особливу увагу слід звернути на межі кримінальної відповідальності співучасників, на особливості кримінальної відповідальності організаторів та членів організованої групи чи злочинної організації. Детального вивчення потребують законодавчі положення про кримінальну відповідальність у разі добровільної відмови співучасників від скоєння кримінального правопорушення (ст. 31 КК).

ТЕМА 10. Співучасть у кримінальному правопорушенні

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття та ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні.
2. Види співучасників та їх характеристика.
3. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні.
4. Кримінальна відповідальність співучасників кримінального правопорушення.
5. Спеціальні питання відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні (1) співучасть у крим. правопорушеннях зі спец. суб'єктом; 2) провокація крим. правопорушення; 3) ексцес виконавця; 4) невдале підбурювання або пособництво; 5) добровільна відмова співучасників).
6. Причетність до кримінального правопорушення та її види.

Відпрацювання практичних навичок кримінально-правової вкаліфікації у вирішенні ситуативних завдань:

1. Студенти політехнічного університету В., С. та Р. домовились про викрадення грошових коштів з рахунків громадян з використанням електронно-обчислювальних машин. Із цією метою В. та Р. домовилися з працівницями кількох банків К. і Ч., які надавали їм інформацію, що стосувалася рахунків вкладників банку. Після цього, С., користуючись своїми знаннями у сфері комп'ютерних технологій, переводив грошові кошти з цих рахунків на власний рахунок та рахунок В. та Р.

Які ознаки співучасті характеризують кримінальну протиправну діяльність згаданих осіб?

2. Маючи не зняту та не погашену судимість за вчинення крадіжки, А. і Л. знову вчинили п'ять крадіжок з проникненням у житло, в ході яких викрали гроші у сумі понад 280 тис. гривень, коштовності та цінні речі.

Про яку форму співучасті у кримінальному правопорушенні йдеться?

3. В. запропонував неповнолітнім К. (14 років) та І. (15 років) вчинити крадіжку з магазину електронної техніки. Вночі, під'їхавши до магазину, В. залишився на вулиці біля автомобілю, а К. та І. розбили скло на вікні, проникли в приміщення магазину, звідки винесли два телевізори та десять мобільних телефонів і віддали їх В. Після цього В. продав викрадене на ринку за 25 тис. гривень, і через декілька днів віддав К. та І. по 5 тис. гривень кожному.

Визначте форму співучасті у кримінальному правопорушенні та види співучасників кримінального правопорушення

4. М., знаючи, що його знайомі П. та О. займаються викраденням автомобілів, при зустрічі пообіцяв, що придбає у них викрадений автомобіль марки «Лексус». Через тиждень П. запропонував М. придбати в нього за ціною нижчою від ринкової викрадений автомобіль марки «Лексус».

Визначте форму співучасті у кримінальному правопорушенні та види співучасників кримінального правопорушення.

Чи можна говорити про те, що у даному випадку йдеться про причетність до кримінального правопорушення?

5. Ф., бажаючи стати одноособовим власником фірми, вирішив позбутися двох своїх партнерів по бізнесу. Він зустрівся зі своїм знайомим К., керівником охоронної фірми, якому розповів про свої наміри. К. пообіцяв допомогти за грошову винагороду у розмірі 25 тис. доларів США вбити цих партнерів по бізнесу. Ф. віддав К. обумовлену суму грошей, а також передав останньому фото своїх партнерів по бізнесу та надав інформацію про їх місце роботи й проживання. Наступного дня К. викликав до себе в офіс двох своїх підлеглих В. та С. і запропонував їм вчинити вбивство протягом тижня, а місце та спосіб вони мали обрати на власний розсуд. В. і С. встановили вибуховий пристрій у службовому автомобілі фірми. В результаті вибуху загинули обидва партнери по бізнесу Ф., а також водій фірми та випадковий перехожий.

Визначити роль кожного із співучасників у вчиненні кримінального правопорушення.

6. З метою вчинення крадіжки Д., О. та Р. проникли через вікно до квартири громадянки М. Коли вони виходили з помешкання з викраденими речами, то до приміщення зайшла сімдесятирічна господиня. Д. миттєво вихопив з кишені мисливського ножа та вдарив жінку в живіт. Остання від отриманого поранення померла на місці.

Визначте відповідальність кожного із співучасників кримінального правопорушення.

7. Б. домовився з громадянином іноземної держави П. про збут в Україні наркотичних засобів. Б. отримав від П. 40 г. героїну, який передав студентам закладу вищої освіти К., В. та А. для подальшого збуту наркотичного засобу. Останні, розділивши героїн на окремі дози, реалізовували його студентам закладів освіти міста.

Визначте форму співучасті у кримінальному правопорушенні та види співучасників кримінального правопорушення.

8. Л. запропонувала раніше судимому за розбій У. вчинити викрадення коштовностей із квартири її колеги по роботі Ф. У. разом з Л. прийшли до квартири Ф. Потім Л. натиснула на дзвінок, а У. сховався. Коли Ф. відчинила двері, У. заскочив у квартиру, а Л. залишилася у під'їзді будинку. У. декілька разів вдарив Ф. по голові кастетом, потім, долаючи опір потерпілої, згвалтував її та, взявши з квартири гроші й коштовності, залишив помешкання. Про те, що він заподіяв тілесні ушкодження Ф. та згвалтував її, У. нічого Л. не розповів. Внаслідок удару по голові Ф. втратила велику кількість крові та померла через годину.

Визначте форму співучасті у кримінальному правопорушенні та види співучасників кримінального правопорушення.

Чи був у діях У. ексцес виконавця?

9. Б., маючи намір викрасти з приміщення фірми комп'ютер і ксерокс, попрохав свого знайомого С. поїхати до будівлі фірми, щоб відвести цю техніку до його приватного будинку. Близько 2 год. 00 хв. вони приїхали до приміщення фірми, але С. відмовився йти разом з Б. і вчиняти крадіжку, відповівши, що він буде чекати його в авто. Б. виніс техніку та разом із С. вони завантажили викрадене до салону автомобіля. У подальшому Б., після продажу викраденої техніки, розрахувався з С. за витрачене пальне.

Чи вчинено кримінальне правопорушення у співучасті?

Якщо наявна співучасть у кримінальному правопорушенні, то визначте її форму та види співучасників кримінального правопорушення.

10. Ж. домовилася з раніше судимим за вбивство Г., що останній уб'є її чоловіка. Також вони визначилися із сумою винагороди за злочин. Половину грошей Ж. надала Г. одразу, а половину – після вчинення злочину. Г. зустрів чоловіка Ж. у під'їзді будинку та пострілом з пістолета у голову вбив його.

Визначте форму співучасті у кримінальному правопорушенні та види співучасників кримінального правопорушення

Нормативно правові акти та література:

1. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 січня 2009 року. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 3 (103). С. 23.
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 138-145.
3. Абакумова Ю. В. Інститут співучасті в кримінальному праві України : природа, сутність, сучасні проблеми визначення : Монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 320 с.
4. Аветисян С. С. Соучастие в преступлениях со специальным составом : Монографія. М. : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2004. 467 с.
5. Арутюнов А. А. Институт соучастия: системный подход и проблемы квалификации. М. : Юристь, 2002. 216 с.
6. Арутюнов А. А. Соучастие в преступлении. М. : Статут, 2013. 408 с.
7. Беніцький А. С. Причетність до злочину : проблеми кримінальної відповідальності: Монографія. Луганськ : СПД Резников В.С., 2014. 552 с.
8. Біла Ю. В. Кримінальна відповідальність за групові злочини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
9. Вознюк А. А. Додаткові види співучасників у українського кримінального права. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія та практика). 2014. № 2 (33). С. 78-81.
10. Головкин О. В. Групова злочинність : специфіка виникнення і розвитку, механізми попередження : Монографія. К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. 204 с.
11. Гродецький Ю. В. Добровільна відмова при співучасті : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ю. В. Гродецький; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 20 с.

12. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації. Харків, 2005. 256 с.
13. Драгоненко А.О. Співучасть у вчиненні вбивства: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 198 с.
14. Дуванський О. Проблеми кваліфікації співучасті. Юридичний вісник України. 2005. № 19 (14 -19 травня). С. 15.
15. Єфремов С. О. Проблеми кваліфікації участі в організованому злочинному угрупованні певного виду / С. О. Єфремов // Проблеми юридичної кваліфікації (Теорія і практика) : тези міжнародної наукової конференції Вісник Академії адвокатури України. К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2010. Число 1 (17). С. 211–213.
16. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 211 с.
17. Іваненко І. В. Злочинна організація: окремі аспекти сучасного розуміння та відмінність від організованої групи. Часопис Київського університету права. 2006. № 1. С.144-148.
18. Кваша О. О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження : Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. 216 с.
19. Кваша О. О. Співучасть у злочині : структура та відповідальність : Монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.
20. Кваша О. О., Харко Д. М. Виконавець злочину у структурі співучасті : монографія / О. О. Кваша, Д. М. Харко. К. : ПрАТ „Волинська обласна друкарня”, 2015. 224 с.
21. Козлов А. П. Соучастие : традиции и реальность. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. 362 с.
22. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання злочину. – Харків : ФІНН, 2003. – 160 с.
23. Митрофанов І. І., Притула А. М. Співучасть у злочині : Навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2012. 208 с.
24. Мочкош Я. Форми співучасті у кримінальному праві України : проблемні питання. Право України. 2006. № 3. С. 113-116.
25. Невідома Н. В. Вчинення злочину організованою групою: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Харків, 2015. 211 с.
26. Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : Наук.-практ. посібн. К. : Вища школа, 2001. 96 с.
27. Олійник Є. Особливості кваліфікації співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом. Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 2003. № 2 (1). С.111-114.
28. Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013.

236 с.

- 29.Тростюк З. А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочинів в кримінальному кодексі України. Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 260-263.
- 30.Ус О. В. Відмежування підбурювання до злочину від діяльності інших співучасників / О. В. Ус // Проблеми законності : Республік. міжвід. наук. зб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 94. С. 182-189.
- 31.Ус О. В. Врахування мотиву та мети діяння співучасника при кваліфікації злочину / О. В. Ус // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28 лют. – 1 берез. 2014 р. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2014. С. 187-190.
- 32.Ус О. В. Інтерпретаційна практика кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті / О. В. Ус // Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрямки його вдосконалення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2014 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. С. 120-122.
- 33.Ус О. В. Кваліфікація злочинів з урахуванням форм співучасті: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 2, т. 4. С. 56-61.
- 34.Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину : монографія / О. В. Ус. Харків : Вид. ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.
- 35.Ус О. В. Особливості кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України / О. В. Ус // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. Харків : Право, 2014. Вип. 27. С. 59–71.
- 36.Ус О. В. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті / О. В. Ус // Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. Харків : Право, 2014. № 1 (76). С. 149-159.
- 37.Ус О. В. Спеціальні правила кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. Право і суспільство. 2014. № 6-1. С. 315-321.
- 38.Харко Д. М. Виконавець злочину: кримінально-правова характеристика та відповідальність: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Ін-т держави і права ім. В.М, Конецького НАН України. Київ, 2014. 209 с.
- 39.Энциклопедия уголовного права. Т. 6: Соучастие в преступлении. СПб., 2007. 564 с.

ТЕМА 11. Множинність кримінальних правопорушень

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та види множинності кримінальних правопорушень.
2. Одиначне кримінальне правопорушення як складовий елемент множинності кримінальних правопорушень: поняття та види.
3. Поняття, ознаки та види повторності кримінальних правопорушень.
4. Поняття, ознаки та види сукупності кримінальних правопорушень.
5. Поняття, ознаки, види та юридичні наслідки рецидиву кримінальних правопорушень.

Питання самостійної роботи: «Кримінально-правова кваліфікація повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень».

Теми рефератів та доповідей:

1. Соціальна характеристика множинності кримінальних правопорушень.
2. Кримінально-правова характеристика одиначних кримінальних правопорушень.
3. Відмежування множинності кримінальних правопорушень від одиначних з кримінальних правопорушень, що складаються з декількох діянь, від складних (складених) з кримінальних правопорушень, від триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень.
4. Підстави (критерії) виокремлення окремих форм множинності кримінальних правопорушень.
5. Кримінально-правова кваліфікація повторності кримінальних правопорушень.
6. Кримінально-правова кваліфікація сукупності кримінальних правопорушень.
7. Відмінність сукупності кримінальних правопорушень від конкуренції кримінально-правових норм.
8. Кримінально-правова кваліфікація рецидиву кримінальних правопорушень.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми кримінально-правової кваліфікації множинності злочинів у науці кримінального права».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Виконайте наукове есе на тему: «Відображення повторності кримінальних правопорушень в Загальній та Особливій частинах КК України».
2. Складіть презентацію «Види сукупності кримінальних правопорушень».
3. Виконайте наукове есе на тему: «Відображення рецидиву кримінальних правопорушень в Загальній та Особливій частинах КК України».
4. Виконайте реферативний огляд: Узагальнення судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (ст. 32, 33, 35 КК України) : Лист Верховного суду України від 01.12.2008. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007700-08#Text>.
5. Виконайте реферативний огляд наукової статті: Федорчук І. М. Вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів як обставина, як обставина, яка обтяжує покарання за кримінальним правом України / І. М. Федорчук. Право і суспільство. Київ, 2009. № 5. С.111-118.

Нормативно-правові акти та література:

1. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 157-164.
2. Узагальнення судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (ст. 32, 33, 35 КК України) : Лист Верховного суду України від 01.12.2008. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007700-08#Text>
3. Агаев И. Б. Рецидив в системе множественности преступлений. М. : Юристъ, 2002. 108 с.
4. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков : Право, 2000. 128 с.
5. Батиргарєєва В. Рецидивна злочинність в Україні : соціально-правові та кримінологічні проблеми : Монографія. – Харків : Право, 2009. – 576 с.
6. Батиргарєєва В. С. До постановки проблеми «злочинної кар'єри» рецидивістів. *Юридична Україна*. № 10. 2005. С. 64–70.
7. Зінченко И. А. Составные преступления / Зінченко И. А. Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 176 с.
8. Зінченко І. О, Тютюгін В. І. Одиначні злочини : поняття, види, кваліфікація : Монографія. Харків : ФІНН, 2010. 256 с.
9. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посіб. / І. О. Зінченко. Харків : Право, 2017. 114 с.

10. Зінченко О. І. Множинність злочинів : поняття, види, призначення покарання : Монографія / Зінченко О.І., Тютюгін В.І. ; За заг. ред. Тютюгіна В.І. Харків : Фінм, 2008. 336 с.
11. Кваліфікація сукупності злочинів: дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Созанський Тарас Іванович. Львів, 2009. С. 156-157.
12. Колос О. В. Повторність злочинів за Кримінальним кодексом України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2014. 21 с.
13. Михайленко П. П., Кузнецов В. В., Михайленко В. П. Рецидивна злочинність в Україні : Монографія / За заг. ред. П. П. Михайленка. К. : Аванпост-прим, 2009. 168 с.
14. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів : Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 240 с.
15. Стрижевська А. А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України. Одеса: Фенікс, 2011. 248 с.
16. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : Лекції / Ус О. В. Харків: Право, 2018. С. 247-275.
17. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 216 с.
18. Федорчук І. М. Вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів як обставина, яка обтяжує покарання за кримінальним правом України / І. М. Федорчук. *Право і суспільство*. Київ, 2009. № 5. С.111-118.
19. Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками / Шевченко Є.В. Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 216 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 11

Основну увагу у вивченні цієї теми треба приділити визначенню поняття множинності кримінальних правопорушень та аналізу її ознак.

Треба зосередитися на розкритті таких питань теми: види множинності (сукупність, повторність та рецидив кримінальних правопорушень), відмінність ідеальної від реальної сукупності, види повторності та рецидиву кримінальних правопорушень тощо.

Допомогу в опануванні цієї теми можуть надати деякі норми Особливої частини КК та // Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7 «Про практику застосування судами кримінального

законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».

Варто мати на увазі, що передбачені у розділі VII Загальної частини КК повторність, сукупність та рецидив з кримінальних правопорушень є окремими формами множинності кримінальних правопорушень, кожна з яких має специфічний кримінально-правовий зміст. Водночас цей зміст визначений у КК таким чином, що деякі із цих форм не виключають одна одну. Тому вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень може за відповідних умов утворювати сукупність і повторність (наприклад, вчинення грабежу особою, яка раніше вчинила крадіжку), повторність і рецидив (наприклад, вчинення вимагання особою, яка має судимість за шахрайство).

ТЕМА 11. Множинність кримінальних правопорушень

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття та види множинності злочинів.
2. Поняття та види одиничного злочину.
3. Поняття, ознаки та види повторності злочинів.
4. Поняття, ознаки та види сукупності злочинів.
5. Поняття, види рецидиву злочинів. Юридичні наслідки рецидиву.

Вирішення тестового завдання:

1. МНОЖИННІСТЬ КР. ПР-НЬ – ЦЕ:

- а) вчинення особою двох або більше одиничних кр. пр-нь, якщо хоч два з них мають юридичне значення;
- б) вчинення особою двох або більше кр. пр-нь, за які вона не була засуджена;
- в) вчинення двома особами двох або більше кр. пр-нь, за умови засудження за попереднє кр. пр-ння;
- г) вчинення особою двох або більше кр. пр-нь, за які вона була засуджена;
- д) вчинення особою двох або більше кр. пр-нь, за які вона була засуджена та відбула покарання.

2. ВИДИ МНОЖИННОСТІ КР. ПР-НЬ:

- а) повторність, сукупність, рецидив;
- б) продовжувані злочини, тривалі, складні;
- в) рецидив, загальний рецидив, спеціальний рецидив;

- г) повторність, складні злочини, рецидив;
- д) повторність, сукупність, неодноразовість.

3. ЩО ТАКЕ ОДИНИЧНЕ КР. ПР-ННЯ?

- а) це кр. пр-ння, який характеризується наявністю в його складі тільки одного діяння;
- б) це кр. пр-ння, який посягає тільки на один об'єкт;
- в) це кр. пр-ння, який характеризується настанням тільки одного наслідку;
- г) це кр. пр-ння, який вчинено тільки одним суб'єктом кр. пр-ння у;
- д) це злочин, який передбачено однією статтею КК, її частиною або пунктом в якості самостійного складу кр. пр-ння.

4. В ЯКОМУ ВИПАДКУ МАЄ МІСЦЕ ПОВТОРНІСТЬ КР. ПР-НЬ?

- а) якщо особу звільнили від кримінальної відповідальності за попереднє кр. пр-ння;
- б) якщо особа вчиняє кр. пр-ння і адміністративне правопорушення;
- в) якщо особа у різний час скоїла такі кр. пр-ння, як крадіжка (ст. 185 КК) та зґвалтування (ч. 1 ст. 152 КК);
- г) особа вчинила спочатку крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК), а потім крадіжку, пов'язану з проникненням у житло (ч. 4 ст. 185 КК);
- д) особа одночасно вчинила хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК) та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК).

5. СУКУПНІСТЬ КР. ПР-НЬ – ЦЕ:

- а) вчинення особою двох або більше кр. пр-нь, ні за один з яких особу не було засуджено;
- б) вчинення двох або більше кр. пр-нь, передбачених різними статтями КК, за жоден з яких особу не було засуджено;
- в) вчинення в різний час двох або більше кр. пр-нь, за жоден з яких особу не було засуджено;
- г) вчинення двох або більше тотожних кр. пр-нь, за жоден з яких особу не було притягнуто до кримінальної відповідальності;
- д) вчинення двох або більше умисних кр. пр-нь, двома або більше особами.

6. ІДЕАЛЬНА СУКУПНІСТЬ МАЄ МІСЦЕ:

- а) якщо в кожному діянні, що утворює сукупність є всі необхідні ознаки складу кр. пр-ння;
- б) якщо в одному діянні є ознаки двох або більше складів кр. пр-нь, передбачених різними статтями КК України;
- в) якщо одне діяння посягає на 2 або більше об'єктів;
- г) якщо одне діяння є обов'язковою ознакою складу іншого кр. пр-ння;
- д) якщо в результаті вчинення одного діяння було заподіяно декілька наслідків.

7. РЕЦИДИВ КР. ПР-НЬ – ЦЕ:

- а) вчинення двох або більше кр. пр-нь, за кожен з яких особа засуджена;
- б) вчинення нового умисного кр. пр-ння особою, яка має судимість;
- в) вчинення нового умисного кр. пр-ння особою, яка має судимість за умисне кр. пр-ння;
- г) вчинення нового тотожного кр. пр-ння особою, яка має судимість;
- д) вчинення нового кр. пр-ння особою, яка вчинила раніше два або більше тяжких кр. пр-нь.

Відпрацювання практичних навичок кримінально-правової вкаліфікації у вирішенні ситуативних завдань:

1. С. і Ч. за попередньою змовою, вночі увійшли на територію міського кладовища з метою заволодіння кольоровими металами. Вони зняли металеві таблички з трьох пам'ятників (при цьому ті були пошкоджені), а також металеву кришку зі столика біля могили. Отриманий таким чином метал ними було здано в нелегальний пункт прийому металолому. Наступного дня Ч. запропонував С. знову вчинити такий самий злочин. Вночі на тому ж кладовищі С. і Ч. викрали елементи металевої огорожі, але під час спроби продати цей метал їх було затримано працівниками поліції.

Який вид множинності злочинів вбачається в даному випадку? Назвіть її ознаки. Аргументуйте, чи можна вважати зазначені дії продовжуваним кримінальним правопорушенням?

2. 15-тирічний Д. зі своїм братом – 16-тирічним Кузнєцовим з метою викрадення чужого майна вночі проникли в приміщення монтажного цеху, розукомплектували кілька приладів й принесли викрадені деталі до квартири свого знайомого Р., який, як вони вважали, міг придбати такі речі. Р. сказав хлопцям, що принесене ними його не цікавить, але він готовий придбати електрогенератор та деталі токарного верстату, якщо вони десь їх десь знайдуть. Д. та К. повернулися до цеху, викрали указані предмети і принесли їх Р..

Що таке одиничний кримінальне правопорушення? Скільки кримінальних правопорушень вчинили Д. та К.. Чи можна вважати їх дії кримінальним правопорушенням? Аргументуйте свою відповідь.

3.Проведіть групування передбачених у Розділі XVIII Особливої частини КК кримінальних правопорушень: прості одиничні; триваючі одиничні; складені одиничні.

4.К., відбувши покарання за крадіжку, вчинену за попередньою змовою групою осіб (2 роки позбавлення волі), через два місяці й три дні, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, о 23-й год. заліз на дах автостанції й зняв з нього гучномовець вартістю 810 грн. Коли він скинув пристрій на землю й намагався злізти сам, то був помічений і затриманий нарядом поліції. Щодо К. було порушено кримінальну справу, обрано запобіжний захід – підписка про невиїзд. Через три тижні К., побачивши вдень біля магазину імпорتنий мопед, який залишив там Р., непомітно викрав його, заподіявши Р. збиток в розмірі 2485 грн.

Визначте, який вид множинності кримінальних правопорушень вбачається у діях К. проаналізуйте її ознаки. Які її правові наслідки?

5.Мешканець м. Харкова Б. С. , у власному будинку, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, посварився з дружиною та рідним сином. Образившись на зауваження, зроблене йому сином (Б. М.), з метою помсти Б. С. вдарив його ножом у спину, пошкодивши потерпілому серце. Від поранення Б. М. помер на місці. Продовжуючи свої злочинні дії Б. С. увійшов до кімнати, де відпочивала його дружина, схопив її за руку та, висловлюючи погрозу вбивством, намагався завдати їй удар ножом у шию. Однак, жінка вирвалася й зуміла вибігти з дому та сховатись у будинку сусідів. Після початку кримінального провадження було встановлено, що на момент вчинення злочину Б. С. мав непогашену та не зняту судимість за співучасть в умисному убивстві.

Що таке множинність кримінальних правопорушень? Визначте, який вид множинності кримінальних правопорушень має місце у зазначеному випадку? Які її правові наслідки?

6.За результатами інвентаризації було встановлено, що касир магазину Т. впродовж кількох місяців вилучала з каси невеликі суми – від 30-ти до 100 грн. та витрачала гроші на свої власні потреби. Таким чином вона заволоділа коштами на суму 2500 грн.

Визначте, чи можна вважати дії Т. продовжуваним кримінальним правопорушенням? Назвіть та розкрийте ознаки продовжуваного кримінального правопорушення. Чим відрізняється повторність

кримінальних правопорушень (як вид множинності) від продовжуваного кримінального правопорушення?

7.П. визнано винним у тому, що він у ніч на 27 липня 2002 р. проник на присадибну ділянку Д., звідки викрав коробочки маку, які містять морфін та кодеїн і належать до наркотичних засобів, котрі зберігав без мети збуту за місцем проживання та які вилучив дільничний інспектор поліції 30 липня 2002 р. Вироком Носівського районного суду від 4 грудня 2002 р. П. засуджено: за ч. 1 ст. 308 КК - на три роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 309 цього Кодексу - на два роки позбавлення волі, а за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК - до позбавлення волі строком на три роки. На підставі ст. 71 КК за сукупністю вироків йому остаточно визначено чотири роки позбавлення волі.

8.Адвокат гр. П. подав клопотання про перекваліфікацію дій засудженого з ч. 2 ст. 309 КК (незаконне виробництво та зберігання наркотичного засобу без мети збуту особою, що раніше вчинила злочин, відповідальність за який передбачено ст. 308 КК) на ч. 1 ст. 309 КК, виключивши з вироку посилання на повторність.

Чи підлягає задоволенню клопотання адвоката? Обґрунтуйте рішення.

Нормативно-правові акти та література:

1. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. – С. 157-164.
2. Узагальнення судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (ст. 32, 33, 35 КК України) : Лист Верховного суду України від 01.12.2008. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007700-08#Text>
3. Агаев И. Б. Рецидив в системе множественности преступлений. М. : Юристъ, 2002. 108 с.
4. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков : Право, 2000. 128 с.
5. Батиргареева В. Рецидивна злочинність в Україні : соціально-правові та кримінологічні проблеми : Монографія. – Харків : Право, 2009. – 576 с.
6. Батиргареева В. С. До постановки проблеми «злочинної кар'єри» рецидивістів / В. С. Батиргареева // Юридична Україна. № 10. 2005. С. 64–70.
7. Зінченко И. А. Составные преступления / Зінченко И. А. Х. : СПД ФО

- Вапнярчук Н. М., 2005. 176 с.
8. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиничні злочини : поняття, види, кваліфікація : Монографія. Харків : ФІНН, 2010. 256 с.
  9. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посіб. / І. О. Зінченко. Харків : Право, 2017. 114 с.
  10. Зінченко О. І. Множинність злочинів : поняття, види, призначення покарання : Монографія / Зінченко О.І., Тютюгін В.І. ; За заг. ред. Тютюгіна В.І. Харків : Фінм, 2008. 336 с.
  11. Кваліфікація сукупності злочинів: дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Созанський Тарас Іванович. Львів, 2009. С. 156-157.
  12. Колос О. В. Повторність злочинів за Кримінальним кодексом України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2014. 21 с.
  13. Михайленко П. П., Кузнецов В. В., Михайленко В. П. Рецидивна злочинність в Україні : Монографія / За заг. ред. П. П. Михайленка. К. : Аванпост-прим, 2009. 168 с.
  14. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів : Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 240 с.
  15. Стрижевська А. А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України. Одеса: Фенікс, 2011. 248 с.
  16. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : Лекції / Ус О. В. Харків: Право, 2018. С. 247-275.
  17. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 216 с.
  18. Федорчук І. М. Вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів як обставина, яка обтяжує покарання за кримінальним правом України / І. М. Федорчук. Право і суспільство. Київ, 2009. № 5. С.111-118.
  19. Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками / Шевченко Є.В. Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 216 с.

ТЕМА 12. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки, види обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.

2. Необхідна оборона.
3. Уявна оборона.
4. Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.
5. Крайня необхідність.
6. Фізичний або психічний примус.
7. Виконання наказу або розпорядження.
8. Діяння, пов'язане з ризиком.
9. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Питання самостійної роботи: «Відповідальність за перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення».

Теми рефератів та доповідей:

1. Поняття та юридична природа обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.
2. Перевищення меж необхідної оборони.
3. Провокація оборони.
4. Вплив уявної оборони на кримінальну відповідальність особи.
5. Проблеми відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності.
6. Кримінально-правове значення фізичного та психічного примусу.
7. Особливості кримінальної відповідальності особи, яка віддала явно злочинний наказ або розпорядження, та особи, яка виконала такий наказ або розпорядження.
8. Невиправданий ризик та його кримінально-правове значення.
9. Специфічні підстави та особливості кримінальної відповідальності особи, яка виконує спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми класифікації обставин обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння у науці кримінального права».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння».
2. Підготуйте повідомлення на тему: «Загальна характеристика обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, які не передбачені КК України».

Нормативно-правові акти та література:

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2015 року № 2822. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
4. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
5. Про судову практику у справах про необхідну оборону : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 90-92.
6. Антонов В. Ф. Крайняя необходимость в уголовном праве. М., 2005. 112 с.
7. Анчукова М. В. Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння : Монографія. Харків : ФОП Вапнярчук Н.М., 2006. 168 с.
8. Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. Харьков: Основа, 1991. 360 с.
9. Баулин Ю. В. Причинение вреда с согласия «потерпевшего» как обстоятельство, исключающее преступность деяния. Харьков: Кроссроуд, 2007. 96 с.
10. Боднарук О. М. Необхідна оборона при посяганні на власність: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 20 с.
11. Гусар Л. В. Необхідна оборона: кримінологічні та кримінально-правові аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 17 с.
12. Дячук С. І. Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві (основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства). К.: Атіка, 2001. 176 с.
13. Жданова І. Є. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 19 с.
14. Истомин А. Ф. Самооборона: право и необходимые пределы. М.: НОРМА, 2005. 224 с.
15. Лащук Н. Р. Кримінально-правова оцінка використання захисних засобів, що вражають автономно: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 19 с.
16. Лісова Н. В. Крайняя необходимость как обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 20 с.

17. Мантуляк Ю. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 17 с.
18. Меркурьев В. В. Состав необходимой обороны. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 216 с.
19. Омар Мухамед Мусса Измаїл. Обставини, що виключають злочинність діяння, у кримінальному праві України та Йорданії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 19 с.
20. Орехов В. В. Необходимая оборона и иные обстоятельства, исключающие преступность деяния. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 217 с.
21. Пархоменко С. В. Деяния, преступность которых исключается в силу социальной полезности и необходимости. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 267 с.
22. Примаченко В. Ф. Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
23. Скворцов А. А. Причинение вреда жизни и здоровью при занятиях спортом : проблемы уголовно-правой квалификации. М., 2006. 120 с.
24. Харитонов С. О. Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 18 с.
25. Энциклопедия уголовного права. Т. 7 : Обстоятельства, исключающие преступность деяния. СПб., 2007. 723 с.
26. Ющик О. І. Кримінально-правове регулювання діяння, пов'язаного з ризиком, за за-конодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 19 с.
27. Якімець Т. І. Крайня необхідність за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 16 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 12

Законодавчим матеріалом, обов'язковим для вивчення цієї теми, є розд. VIII КК України, Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII інших законів, а також постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону».

У відповідності з чинним кримінальним законодавством до обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, належать необхідна оборона та крайня необхідність. Самостійною обставиною є дії з затримання особи, що вчинила кр. пр-ння (ст. 38 КК України). Крім цього, необхідно

знати, які ще обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, є в чинному законодавстві та розроблені теорією кримінального права.

Вивчаючи питання необхідної оборони, треба чітко засвоїти всі умови правомірності необхідної оборони, що належать як до посягання, так і до захисту. Варто з'ясувати питання щодо уявної оборони та відмежування необхідної оборони від крайньої необхідності.

У вивченні крайньої необхідності слід окреслити умови, які характеризують небезпеку, для усунення якої вчиняються дії в стані крайньої необхідності, а також умови, які характеризують самі ці дії.

Також слід звернути увагу на такі обставини, як фізичний або психічний примус, виконання наказу або розпорядження, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінальну протиправність діяльності організованої групи чи злочинної організації, а також діяння, пов'язане з ризиком.

ТЕМА 13. Кримінальна відповідальність та її підстави

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття та ознаки кримінальної відповідальності.
2. Кримінальна відповідальність як елемент механізму кримінально-правового регулювання: юридична природа, основний зміст, функції.
3. Форми кримінальної відповідальності.
4. Підстави кримінальної відповідальності.

Питання самостійної роботи: «Загальна характеристика окремих форм кримінальної відповідальності, що передбачені КК України (покарання, звільнення від покарання та його відбування)».

Теми рефератів та доповідей:

1. Кримінальна відповідальність – різновид юридичної відповідальності.

2. Кримінальна відповідальність та інші елементи механізму кримінально-правового регулювання (кримінально-правові норми, юридичні факти, кримінально-правові відносини).
3. Підстави виділення окремих форм кримінальної відповідальності.
4. Юридична природа звільнення від кримінальної відповідальності як окремого інституту кримінального права України.
5. Визначення підстави кримінальної відповідальності в КК України.

Тема дискусійного обговорення: «Спірні питання щодо кримінальної відповідальності в науці кримінального права».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Виконайте огляд монографії: Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : Монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. 768 с.
2. Виконайте огляд монографії: Меркулова В. О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти: Монографія. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. 225 с.
3. Виконайте огляд монографії: Митрофанов І. І. Теоретичні проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності : Монографія. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2010. 520 с.
4. Складіть таблицю-презентацію «Форми кримінальної відповідальності».

Нормативно-правові акти та література:

1. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовтня 2013 р. / Редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. 848 с.
2. Багрий-Шахматов Л. В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации : Курс лекций (Общая часть). – Изд. 2-е, исправ. и доп. Одесса, 2001. 207 с.
3. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : Монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. 768 с.
4. Денисова Т. А. Покарання : кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. 340 с.
5. Звечаровский И. Э. Ответственность в уголовном праве. СПб.: Юридический центр Пресс, 2009. 100 с.

6. Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : Монографія. Харків: НикаНова, 2011. 336 с.
7. Коломієць Ю. Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 17 с.
8. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз : Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 232 с.
9. Кропачев Н. М., Прохоров В. С. Механизм уголовно-правового регулирования / Уголовная ответственность : Учебн. пособ. СПб.: Санкт-Петербургский гос. ун-т, 2000. 60 с.
10. Кругликов Л. Л., Васильевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 300 с.
11. Куц В. М. Проблеми кримінальної відповідальності: Навч. посібн. – К.: Національна академія прокуратури України, 2013. 322 с.
12. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. М.: НОРМА, 1998. 296 с.
13. Меркулова В. О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти: Монографія. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. 225 с.
14. Митрофанов І. І. Теоретичні проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності : Монографія. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2010. 520 с.
15. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций. Одесса : Юридическая литература, 2011. 624 с.
16. Соловій І. Я. Межі кримінальної відповідальності: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 204 с.
17. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с. (С. 295–303).

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 13

Правовою основою кримінальної відповідальності є Конституція України, норми матеріального права, що містяться у Кримінальному кодексі України та норми процесуального права у кримінальному процесуальному кодексі України, нормах міжнародно-правових актів.

Кримінальна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності (поряд з адміністративною, дисциплінарною, цивільно-

правовою тощо), що становить собою специфічні правовідносини між державою та правопорушником.

Ознаками кримінальної, як і іншої юридичної відповідальності публічно-правового характеру, є: з одного боку – негативна реакція держави на правопорушення і на його суб'єкта, що становить собою легітимні (від лат. *legitimus* – такий, що відповідає закону, законний, правомірний) заходи впливу; з другого – обов'язок правопорушника перетерпіти застосовані до нього заходи впливу (у даному випадку – примусові заходи кримінально-правового впливу).

Якщо заходи впливу не є легітимними (скажімо, застосовуються тортури, взяття під варту без законних підстав, постановлено завідомо неправосудний вирок), то й обов'язку їх перетерпіти не виникає, і невиконання цього обов'язку не може бути покараним.

Кримінальна відповідальність застосовується тільки до правопорушника, тобто її суб'єктом не може бути особа, яка за законом не є суб'єктом кр. пр-ння, і тільки у зв'язку із кр. пр-нням, тобто кримінальної відповідальності не існує, якщо немає складу кр. пр-ння.

Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального переслідування і означає повідомлення особі про підозру у вчиненні кр. пр-ння. Власне кримінальна відповідальність, як роз'яснив КС в Рішенні у справі про депутатську недоторканність від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп/99, настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Іншими словами, настання кримінальної відповідальності – це юридичний факт, а притягнення до кримінальної відповідальності, що відбувається з моменту повідомлення особі про підозру і до моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду, – характеризує процес. У зв'язку з цим процесом особа мусить перетерпіти повідомлення про підозру, затримання, певні запобіжні заходи (зокрема, домашній арешт, заставу, тримання під вартою), інші заходи забезпечення кримінального провадження (виклик, привід, відсторонення від посади, арешт майна та ін.), слідчі і розшукові дії, проведені за її участю або стосовно неї, тощо, але це все не є кримінальною відповідальністю, а, так би мовити, підготовкою до неї. Кримінальні процесуальні відносини між суб'єктом кримінальної відповідальності та державою (в особі слідчого, прокурора, слідчого судді і

суду) забезпечують настання кримінальної відповідальності, її реалізацію у певній визначеній законом формі.

Отже, якщо судом не винесено обвинувального вироку, то ми не можемо говорити і про настання кримінальної відповідальності. З цієї причини заходи кримінально-правового впливу, не пов'язані із постановленням обвинувального вироку, перебувають за межами поняття «настання кримінальної відповідальності».

Проте із ст. ст. 3–8 КК та інших, де застосовані терміни «законодавство про кримінальну відповідальність» і «закони про кримінальну відповідальність», випливає, що кримінальна відповідальність – це надзвичайно широке поняття, яке охоплює усе те, що стосується як можливих правових наслідків вчинення кр. пр-ння, так й інших заходів кримінально-правового впливу, які не є правовими наслідками вчинення кр. пр-ння.

Крім того, слід пам'ятати, що матеріальною підставою кримінальної відповідальності (тобто розумною причиною, тим, що виправдовує і робить кримінальну відповідальність обґрунтованою) є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кр. пр-ння, передбаченого КК (ч. 1 ст. 2 КК), а процесуальною (формальною) її підставою – обвинувальний вирок суду.

ТЕМА 14. Звільнення від кримінальної відповідальності

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, підстави, ознаки звільнення від кримінальної відповідальності.
2. Види звільнення від кримінальної відповідальності.
3. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.
4. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.
5. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки.
6. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з зміною обстановки.

7. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності.

Питання самостійної роботи: «Особливості звільнення від кримінальної відповідальності на підставі Закону України «Про застосування амністії».

Теми рефератів та доповідей:

1. Юридична природа та основний кримінально-правовий зміст звільнення від кримінальної відповідальності як окремого інституту в сучасному кримінальному праві.
2. Правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності за КК України.
3. Загальна характеристика спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених в нормах Особливої частини КК України.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми систематизації окремих різновидів звільнення від кримінальної відповідальності в теорії кримінального права».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть таблицю-презентацію «Види звільнення від кримінальної відповідальності».
2. Складіть презентацію «Підстави звільнення від кримінальної відповідальності».
3. Підготуйте наукову доповідь на тему: «Сучасний стан наукового дослідження інституту звільнення від кримінальної відповідальності в Україні».
4. Підготуйте наукову доповідь на тему: «Порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн (або на прикладі окремої країни) щодо звільнення від кримінальної відповідальності».

Нормативно-правові акти та література:

1. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 1 жовтня 1996 року № 392. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.
2. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.

3. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : Монографія. К. : Атіка, 2004. 296 с.
4. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп та злочинних організацій: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 18 с.
5. Григор'єва М. Є. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 20 с.
6. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : Монографія. Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2004. 152 с.
7. Золотарьов А. І. Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за злочини у сфері господарської діяльності: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 222 с.
8. Ковітіді О. Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини КК України : Навч. посібн. Сімферополь: Квадранал, 2005. 224 с.
9. Козак О. С. Ефективність звільнення від кримінальної відповідальності в Україні : Монографія / За ред. О. М. Бандурки. К.: Освіта України, 2009. 204 с.
10. Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 19 с.
11. Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим : монографія. К.: Фенікс, 2009. 228 с.
12. Куц В. М., Яценко А. М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект) : Монографія. Харків: Юрайт, 2013. 328 с.
13. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : Монографія. Харків : Право, 2003. 224 с.
14. Перепадя О. В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 19 с.
15. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : Монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 728 с.
16. Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс. К.: Атіка, 2001. 128 с.
17. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: Монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 448 с.
18. Юридична відповідальність : проблеми виключення та звільнення / Відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: Кальміус, 2013. С. 355–387.

19. Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : Монографія. К., 2012. 212 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 14

Законодавчим матеріалом для вивчення цієї теми є: статті 44-49 КК України.

Здійснюючи опанування темою, слід звернути увагу на те, що законодавство передбачає нові правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям і примирення винного з потерпілим (статті 45 і 46 КК).

Треба уважно вивчити правові підстави і порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особу на поруки зі зміною обстановки та закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Необхідно звернути увагу на питання про відмінність перерви перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності від їх зупинки, застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжке кр. пр-ння, за якого згідно з законом може бути призначено довічне позбавлення волі, а також на особу тих, хто вчинив злочин проти миру та безпеки людства (статті 437 - 439, ч. 1 ст. 442 КК).

Слід вивчити загальні ознаки поняття звільнення від кримінальної відповідальності, розкрити його правові підстави та порядок, а також значення цього інституту кримінального права, перелічити види звільнення. Необхідно дослідження таких понять, як щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, повне відшкодування завданих збитків, усунення завданої шкоди, також належить розкрити використаний законодавцем термін «примирення» з урахуванням того, що він має різні смислові відтінки.

Потребують аналізу підстави та порядку застосування цього виду звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому слід мати на увазі, що передача особи на поруки є умовним видом звільнення від кримінальної відповідальності. Тому тут треба розглянути його правові наслідки. При відповіді на заняття передбачається висвітлення двох самостійних видів звільнення від кримінальної відповідальності: (1) у зв'язку з втратою внаслідок зміни обставин суспільної небезпеки діяння та (2) у зв'язку з

втратою з тих же підстав суспільної небезпеки особистості винного, котрі мають свої особливості. На занятті потребує аналізу давності притягнення до кримінальної відповідальності, встановлення її термінів, правил зупинення та переривання.

Окремо повинні бути проаналізовані питання звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ст. 92 та п. 27 ст.106 Конституції України, а також закону України «Про застосування амністії в Україні».

ТЕМА 15. Покарання та його види

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття та основні ознаки покарання.
2. Мета покарання за кримінальним законодавством.
3. Система видів покарань за КК її ознаки.
4. Класифікація видів покарань.
5. Штраф як вид кримінального покарання.
6. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.
7. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
8. Громадські роботи.
9. Виправні роботи.
10. Службові обмеження для військовослужбовців.
11. Конфіскація майна.
12. Арешт.
13. Обмеження волі.
14. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.
15. Позбавлення волі на певний строк.
16. Довічне позбавлення волі.

Питання самостійної роботи: «Основні та додаткові покарання».

Теми рефератів та доповідей:

1. Покарання в системі заходів кримінально-правового впливу.
2. Кара, виправлення засуджених, загальна та спеціальна превенція як окремі цілі (складові мети) покарання.
3. Кримінально-правове значення системи видів покарання.

4. Смертна кара в історії кримінального права України.
5. Смертна кара як вид покарання в кримінальному праві окремих держав.

Тема дискусійного обговорення: «Спірні питання щодо мети (цілей) покарання в науці кримінального права»

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Система видів покарань за КК України».
2. Підготуйте наукову доповідь на тему: «Мета покарання як об'єкт наукового дослідження у теорії кримінального права України».

Відпрацювання навичок кримінально-правової кваліфікації при вирішенні ситуативних завдань:

1. Неповнолітню В. за крадіжку смартфона було засуджено до 2 місяців позбавлення волі.

Чи правильним є рішення суду?

2. За привласнення чужого майна в особливо великих розмірах Г. було засуджено до позбавлення волі на строк 8 років з конфіскацією майна, яке є його власністю. Серед майна був житловий будинок в сільській місцевості, в якому Г. та його сім'я (малолітні діти включно) постійно та давно проживали. Вважаючи, що жилий будинок не підлягає конфіскації, Г. подав апеляцію на вирок в цій частині.

Чи підлягає апеляція Г. задоволенню?

3. П. у минулому році був засуджений за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України, а в цьому році знов вчинив хуліганські дії, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 296 КК України. Суд призначив П. покарання у виді штрафу.

Чи правильним є рішення суду?

4. Вироком суду Г. засуджено за ч. 3 ст. 289 КК України до позбавлення волі на строк 10 років з конфіскацією майна. На вирок суду адвокат засудженого подав апеляцію, в якій просив суд змінити вирок і не призначати додаткового покарання – конфіскації майна у зв'язку з тим, що Г. незаконно заволодів автомобілем не з корисливою метою, а з ціллю доїхати до іншого міста, а таке заволодіння не містить корисливого мотиву,

тому відповідно до ч. 2 ст. 59 КК України не повинно тягти за собою покарання у виді конфіскації майна. На апеляцію адвоката прокурор подав заперечення, в якому зазначив, що конфіскація майна призначена Г. у повній відповідності з законом, оскільки санкція ч. 3 ст. 289 КК України передбачає вказане покарання як додаткове.

Яке рішення має прийняти суд?

5. П., перебуваючи в нічному клубі в стані алкогольного сп'яніння, брутально лаявся, на що отримав зауваження від охоронця цього закладу Г. У відповідь П. ударив охоронця Г. по обличчю рукою. Для припинення таких дій, відвідувачі нічного клубу Т. і Ц. спробували затримати П., але П. чинив опір і вдарив ножом у груди Т., що спричинило смерть потерпілого, а потім наніс Ц. ножом тяжкі тілесні ушкодження. За вчинене винного було засуджено до довічного позбавлення волі. Адвокат засудженого оскаржив вирок, мотивуючи це тим, що його підзахисний – раніше не судимий, має на утриманні двох дітей, тому до нього може бути застосоване позбавлення волі на певний строк.

Чи підлягає скарга адвоката задоволенню?

6. Неповнолітнього Г. за розбійний збройний напад було засуджено до 12 років позбавлення волі.

Чи правильним є рішення суду?

7. К., що працював заступником декана одного з медичних університетів, визнано винним в одержанні неправомірної вигоди повторно. За ч. 2 ст. 368 КК України його засуджено до позбавлення волі на строк 6 років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виховними функціями, на строк 3 роки. Одночасно за вирок суду його позбавили звання капітана медичної служби, вченого звання доцента та наукового ступеню кандидата медичних наук.

Чи правильним є рішення суду?

8. Ж. засуджено до довічного позбавлення волі за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах. Злочин було вчинено в день, коли йому виповнилося 18 років.

Чи правильним є рішення суду?

9. Заступника начальника відділу поліції засуджено за перевищення влади, що супроводжувалося насильством (ч. 2 ст. 365 КК України) до

позбавлення волі на строк 5 років. Крім того, суд позбавив П. спеціального звання майор поліції, а також вніс подання про позбавлення його державних нагород.

Чи правильним є рішення суду?

10. С. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ст. 132 КК України. При цьому суд застосував до С. покарання у виді громадських робіт на строк 40 годин.

Чи правильним є рішення суду?

11. С., керуючи власним автомобілем, на ґрунті особистих неприязних стосунків, умисно збив та переїхав К., який від одержаних ушкоджень помер на місці події. За ч. 1 ст. 115 КК України С. було засуджено до позбавлення волі на строк 10 років. У вирокі суду також зазначалося, що автомобіль, як знаряддя злочину, підлягає спеціальній конфіскації. Вважаючи вирок суду неправильним, С. подав апеляцію, в якій просив змінити вирок, виключивши з нього припис про спеціальну конфіскацію автомобіля, оскільки начебто за умисне вбивство без обтяжуючих обставин спеціальна конфіскація майна за законом не передбачена.

Чи підлягає апеляція С. задоволенню?

12. Вироком суду першої інстанції В. було засуджено за ненадання допомоги особі, яка перебувала в небезпечному для життя стані, до штрафу в розмірі 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. На цей вирок В. подав апеляцію, в якій просив замінити штраф арештом на мінімальний строк, оскільки останній передбачений у санкції ч. 1 ст. 136 КК України, а для нього ця міра покарання є більш прийнятною.

Чи може бути задоволена апеляція В.?

13. За вчинення розбійних нападів на громадян П. був засуджений до 2 років виправних робіт та 5 років позбавлення волі.

Чи правильним є рішення суду?

14. Лікар-терапевт П. на прохання своєї знайомої З. зробила їй вдома аборт. За вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 134 КК України, її було засуджено до обмеження волі на строк 1 рік з позбавленням права займатися медичною практикою на строк 3 роки. В апеляції П. просила замінити

обмеження волі штрафом і не застосовувати до неї додаткове покарання у виді позбавлення права займатися медичною практикою, оскільки дане покарання не передбачене санкцією ч. 1 ст. 134 КК України.

Чи підлягає апеляція П. задоволенню?

15. Р. засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 191 КК України, до позбавлення волі на строк 6 років з позбавленням права займати посади в сфері торгівлі строком на 3 роки. На цей вирок прокурор подав апеляцію, в якій зазначив, що додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати «будь-які посади в сфері торгівлі» призначати не потрібно.

Як має бути вирішена ця ситуація апеляційним судом?

Нормативно-правові акти та література:

1. Альтернативные виды уголовных наказаний – пути для уменьшения тюремного населения / Сост. Г. Марьяновский. К. : Сфера, 2003. 160 с.
2. Антипов В. В., Антипов В. І. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання. К.: Атіка, 2004. 208 с.
3. Богатирьов І. Г. Виправні роботи як вид покарання: кримінальні, кримінологічні та кримінально-виконавчі проблеми. К.: Леся, 2002. 139 с.
4. Денисова Т. А. Покарання : кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2007. 340 с.
5. Марисюк К. Б. Кримінально-правова політика у сфері майнових покарань в Україні: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 36 с.
6. Мостепанюк Л. О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 18 с.
7. Музыка А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів: Монографія. Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. 256 с.
8. Павленко В. Г. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика громадських робіт як виду покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 22 с.
9. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : Монография. Харьков : ФИНН, 2009. 344 с.
10. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : Наук. нарис / Наук. ред. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2012. 80 с.
11. Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : Монографія. Харків : Право, 2009. 224 с.

- 12.Рябчинська О. П. Система покарань в Україні : поняття, значення та принципи побудови : Монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.
- 13.Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки : комплексне порівняльно-правове дослідження : Монографія. К. : КНТ, 2007. 596 с. (С. 288–308).
- 14.Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 20 с.
- 15.Трубников В. М., Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування. Харків: Харків юридичний, 2007. 288 с.
- 16.Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
- 17.Енциклопедія уголовного права. Т. 8 : Уголовная ответственность и наказание. СПб, 2007. 798 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 15

Для засвоєння цієї теми є необхідним чітке розуміння положень, що містяться в розд. X Загальної частини КК України (статті 50 - 64). Насамперед треба знати визначення поняття покарання за кримінальним законодавством, як заходу державного примусу, який застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кр. пр-ння, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Необхідно з'ясувати мету покарання, визначити систему та види покарань.

Вивчаючи окремі види покарань, необхідно звернути особливу увагу на ті види, які виконують і контролюють органи і установи ДКВС, а також на особливості застосування такого покарання, як довічне позбавлення волі.

Стосовно окремих видів покарань слід бути обізнаним щодо їх поняття, строків, умов та порядку застосування, а також виключення із загальних правил їх застосування.

Допомогу в опануванні цієї теми надасть докладний розгляд положень постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003р. №7 «Про практику призначення судами кримінального покарання».

ТЕМА 16. Призначення покарання

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Призначення покарання як специфічний етап застосування кримінально-правових норм.
2. Загальні засади призначення покарання, їх юридична природа та загальний зміст.
3. Загальні правила призначення покарання за КК України.
4. Загальна характеристика обставин, що пом'якшують покарання.
5. Загальна характеристика обставин, що обтяжують покарання.
6. Види (способи) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.
7. Призначення покарання по сукупності кр. пр-нь.
8. Призначення покарання по сукупності вироків.
9. Правила складання покарань і зарахування строку ув'язнення.

Питання самостійної роботи: «Обчислення строків покарання».

Теми рефератів та доповідей:

1. Призначення покарання у межах, встановлених у санкції статті (частини статті) КК України, яка передбачає відповідальність за вчинене кр. пр-ння.
2. Зв'язок призначення покарання з метою спеціальної та загальної превенції.
3. Призначення покарання за незакінчене кр. пр-ння та за кр. пр-ння, вчине у співучасті.
4. Особливості призначення остаточного покарання за сукупністю кр. пр-нь, за які особа засуджується кількома вирокими.
5. Особливості та порядок призначення покарання особі, яка засуджується за сукупністю кр. пр-нь та за сукупністю вироків одночасно.
6. Особливості складання окремих видів основних покарань.
7. Виконання додаткових покарань різних видів.
8. Обчислення строків покарання.

Тема дискусійного обговорення: «Особливості зарахування попереднього ув'язнення при призначенні окремих видів основних покарань».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Загальні правила призначення покарання за КК України».
2. Складіть презентацію «Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та вироків».
3. Підготуйте огляд наукових публікацій за 3-5 останніх років з теоретичних та практичних питань призначення покарання в Україні.
4. Підготуйте порівняльний аналіз загальних засад призначення покарання за кримінальним законодавством України та однієї з зарубіжних країн.

Відпрацювання навичок кримінально-правової кваліфікації при вирішенні ситуативних завдань:

1. Вироком суду за ч. 2 ст. 121 КК України М. засуджений до покарання у виді 10 років позбавлення волі. Призначаючи максимальне в межах санкції покарання, суд в якості обставин, які його обтяжують, вказав на те, що М. вчинив тяжкий злочин, внаслідок якого настали тяжкі наслідки у виді смерті потерпілого, вину не визнав, не дивлячись на її повну доведеність органами досудового слідства, щиро не покався у вчиненому злочині.

Чи відповідає вимогам закону призначене М. покарання?

2. Раніше судимий за грабіж С., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, вчинив крадіжку. За ч. 2 ст. 185 КК України його було засуджено до покарання у виді 4 років обмеження волі. Призначаючи це покарання, суд послався на визнання С. своєї вини, позитивну характеристику за місцем проживання та ту обставину, що на його утриманні знаходиться неповнолітня дитина. Прокурор звернувся до апеляційного суду, поставивши питання про скасування вироку у зв'язку з невідповідністю призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого, оскільки С. вчинив злочин повторно, під час вчинення злочину перебував у стані алкогольного сп'яніння.

Чи обґрунтованими є доводи суду першої інстанції та прокурора? Які з наведених обставин має врахувати апеляційний суд при призначенні покарання С.?

3. Безробітні К., Р. та В. із хуліганських мотивів заподіяли легкі тілесні ушкодження потерпілому Ч. і були визнанні винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 296 КК України. Суд призначив кожному з них

покарання у виді 2 років і 6 місяців обмеження волі, зазначивши в якості обтяжуючих обставин вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою та в стані алкогольного сп'яніння.

Чи відповідає вимогам закону призначене К., Р. і В. покарання?

4. Б. та Д. здійснили закінчений замах на вбивство з корисливих мотивів за попередньою змовою групою осіб. За ч. 2 ст. 15, п.п. 6 та 12 ч. 2 ст. 115 КК України кожного з них засуджено до покарання у виді 10 років позбавлення волі. При призначенні покарання в якості обтяжуючих обставин суд вказав на завдання злочином тяжких наслідків, вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. Також суд зазначив, що враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, його стадію, вчинення злочину уперше, щире каяття обвинувачених, їх позитивні характеристики за місцем проживання. Прокурор оскаржив вирок у зв'язку з невідповідністю призначеного покарання тяжкості злочину та особі засуджених, зазначаючи, що суд не врахував факт вчинення особливо тяжкого злочину і призначив занадто м'яке покарання.

Чи відповідає вимогам закону призначене Б. та Д. покарання?

5. П. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України, до покарання у виді 5 років позбавлення волі, а за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України, – до 6 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України судом призначене остаточне покарання у виді 11 років позбавлення волі.

За яким правилом суд призначив остаточне покарання П.? Чи відповідає призначене покарання вимогам ст. 70 КК України?

6. М. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, до покарання у виді 3 років позбавлення волі, а за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України, – до 5 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України судом призначене остаточне покарання у виді 6 років і 6 місяців позбавлення волі.

За яким правилом суд призначив остаточне покарання М.? Чи відповідає призначене покарання вимогам ст. 70 КК України?

7. В. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК України, до покарання у виді 12 років позбавлення волі, а за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 187 КК України, – до 8 років позбавлення

волі. На підставі ст. 70 КК України судом призначене остаточне покарання у виді 15 років позбавлення волі.

Чи відповідає вимогам закону призначене В. покарання?

8. Г. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 152 КК України, до покарання у виді 4 років позбавлення волі. Після відбуття 2 років позбавлення волі він вчинив у кримінальновиконавчій установі вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України), за яке йому було призначено покарання у виді 15 років позбавлення волі. Застосовуючи положення ст. 71 КК України, суд за сукупністю вироків визначив остаточне покарання у виді 19 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Чи відповідає вимогам закону призначене Г. покарання?

9. Р. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 189 КК України, до покарання у виді 5 років позбавлення волі. Під час відбування покарання Р. вчинив втечу з місця позбавлення волі і був засуджений за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 393 КК України, до покарання у виді 4 років позбавлення волі. На підставі положень ст. 71 КК України остаточне покарання йому призначено судом у виді 7 років позбавлення волі.

За якими правилами суд призначив остаточне покарання Р.? Чи відповідає призначене покарання вимогам ст. 71 КК України?

10. Л. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 206 КК України, до покарання у виді 3 років позбавлення волі, а за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 204 КК України, – до 5 років позбавлення волі зі спеціальною конфіскацією. Суд призначив йому остаточне покарання у виді 7 років позбавлення волі.

Чи відповідає вимогам закону призначене Л. покарання?

11. Г. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 271 КК України, до покарання у виді 2 років обмеження волі, а за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України, – до 1 року виправних робіт з відрахуванням у дохід держави 15 % із суми заробітку. На підставі частин 1–3 ст. 70 КК України судом призначене йому остаточне покарання у виді 2 років і 4 місяців обмеження волі з позбавленням права обіймати керівні посади у підприємницьких структурах.

За якими правилами суд призначив остаточне покарання Г.? Чи відповідає призначене покарання вимогам закону?

12. Р. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК України, до покарання у виді 10 років позбавлення волі. Під час відбування покарання він вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 121 КК України, за який був засуджений до покарання у виді 9 років позбавлення волі. Невідбуте за попереднім вироком покарання становило 8 років позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК України суд призначив Р. остаточне покарання у виді 17 років позбавлення волі.

Чи відповідає вимогам закону призначене Р. покарання?

13. За викрадення зброї та бойових припасів начальника військового складу Ш. було засуджено за ч. 2 ст. 410 КК України до покарання у виді 2 років позбавлення волі. Керуючись частинами 1–2 ст. 69 КК України, суд мотивував своє рішення наявністю кількох обставин, що пом'якшують покарання.

Чи відповідає вимогам закону призначене Ш. покарання?

14. Є. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209-1 КК України, до покарання у виді штрафу у розмірі 4 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Незастосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю суд обґрунтував положеннями ст. 69 КК України.

Чи відповідає вимогам закону призначене Є. покарання? 79

15. Між сусідами Н. та К. виник конфлікт через використання земельної ділянки, під час якого Н. заподіяв К. середньої тяжкості тілесні ушкодження. Судом Н. визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 122 КК України, та йому призначено покарання у виді 5 років позбавлення волі. Суд мотивував призначення максимального розміру покарання у виді позбавлення волі тим, що потерпілий К. є представником ромської національності, а також до обставин, що обтяжують покарання, відніс ще декілька обставин, не передбачених ст. 67 КК України.

Чи відповідає вимогам закону призначене Н. покарання?

Нормативно-правові акти та література:

1. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 97-113.
2. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.
3. Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 93-96.
4. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 16 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. – С. 123-126.
5. Білоконеv В. М. Призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків (судова практика). Запоріжжя : Глазунов С. О., 2009. 225 с.
6. Благов Е. В. Применение специальных начал назначения уголовного наказания. М. : Юрлитинформ, 2007. 288 с.
7. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні / За ред. О. В. Беци. К. : Леся, 2003. 115 с.
8. Грицай В. В. Поняття та значення загальних засад призначення покарання винному в кримінальному законодавстві України. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 2003. № 2. С. 138-143.
9. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 38 с.
10. Євдокімова О. В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 19 с.
11. Есаков Г. А., Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право зарубежных стран. М.: Проспект, 2009. 336 с. (С. 260–334).

12. Карпушева І. Ю. Суспільно небезпечна дія та інститут призначення покарання: перспективи розвитку. *Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності*. 2009. № 2. С. 277-285.
13. Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 20 с.
14. Мартинишин Г. Р. Призначення покарання за сукупністю вироків: кримінально-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 19 с.
15. Марченко Н. В. Додаткові покарання та особливості їх призначення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 20 с.
16. Малярєнко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. К.: Правова ініціатива, 2003. 156 с.
17. Непомнящая Т. В. Назначение уголовного наказания : теория, практика, перспективы. СПб.: Юридический центр Пресс, 2006. 781 с.
18. Нікіфорова Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України. Харків: Харків юридичний, 2009. 208 с.
19. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : Монография. Одесса : Юридическая литература, 2011. 624 с.
20. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України : Монографія. Луганськ: РВ ЛАВС, 2005. 240 с.
21. Полтавець В. В. Врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину судом при призначенні покарання. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Зб. наук. праць*. Львів: Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України, 2005. Вип. 1. С. 101 – 115.
22. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : Монография. Харьков: ФИНН, 2009. 344 с.
23. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки : комплексне порівняльно-правове дослідження : Монографія. К.: КНТ, 2007. С. 224–316.
24. Сахарук Т. В. Юридична природа обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. *Життя і право*. 2004. № 4 (4). С. 65 – 69.
25. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 18 с.
26. Сторчак Н. А. Загальні засади та принципи призначення покарання при застосуванні позбавлення волі на певний строк: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 24 с.
27. Сулейманов Т. А., Павлухин А. Н., Эриашвили Н. Д. Механизм и формы реализации норм уголовного права. М.: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2007. 288 с. (С. 184–212).
28. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 16 с.

29. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с. (С. 368–393).

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 16

Вивчаючи тему, необхідно крім кримінального закону звернутися до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 (із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 18 від 10 грудня 2004 р., № 8 від 12 червня 2009 р. та № 11 від 6 листопада 2009 р.) «Про практику призначення судами кримінального покарання».

Призначення покарання ґрунтується на певних принципах, тому у першу чергу потрібно вивчити такі принципи, як законність покарання, визначеність покарання в судовому вирокі, гуманність покарання, індивідуалізація і справедливість покарання.

Необхідно ознайомитися з положеннями ст. 65 КК України, з'ясувати поняття, ознаки та значення загальних засад призначення покарання. Особливу увагу слід приділити критеріям, згідно з якими суд призначає покарання. Велике значення при цьому мають обставини, які пом'якшують і обтяжують покарання. Тому необхідно уважно вивчити кожну цих обставин та встановити правила їх врахування при призначенні покарання.

Далі потрібно дослідити спеціальні правила призначення покарання, що закріплені в статтях 68-69. КК. З'ясувати особливості призначення покарання за незакінчений злочин та за наявності обставин, що пом'якшують покарання. Докладно вивчити підстави та порядок (способи) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК).

Звернути увагу на особливий порядок призначення покарання за сукупністю кр. пр-нь та сукупності вироків. При розгляді питань теми насамперед необхідно: звернутися до законодавчого визначення поняття «сукупність кр. пр-нь» (ст. 33 КК): визначити поняття сукупності вироків; зрозуміти відмінності цих понять.

Вивчивши положення статей 70 і 71 КК, потрібно засвоїти підстави і межі призначення покарання при сукупності кр. пр-нь і сукупності вироків. Звернувшись до ст. 72 КК, треба вивчити правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення, а до ст. 73 КК – правила обчислення строків покарання.

Потрібно чітко знати і відмежовувати законодавчі системи призначення покарання при сукупності: систему повного (абсолютного) складання покарань, систему обмеженого складання покарань, систему поглинення, систему обов'язкового або факультативного підвищення покарання, змішані системи призначення покарання при сукупності.

ТЕМА 17. Звільнення від покарання та його відбування

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття, сутність звільнення від кримінального покарання та його відбування.
2. Види звільнення від кримінального покарання та його відбування.
3. Звільнення від покарання через втрату суспільної небезпеки особи, що вчинила кримінальне правопорушення.
4. Звільнення від відбування покарання з випробуванням.
5. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.
6. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.
7. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.
8. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким.
9. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.
10. Звільнення від покарання за хворобою.

Питання самостійної роботи: «Особливості звільнення від покарання та його відбування на підставі закону України про амністію або акта про помилування».

Теми рефератів та доповідей:

1. Поняття та юридична природа звільнення від покарання та його відбування.
2. Звільнення від покарання, його специфічний кримінально-правовий зміст.
3. Звільнення від подальшого відбування покарання, його специфічний кримінально-правовий зміст.
4. Пом'якшення призначеного покарання, його специфічний кримінально-правовий зміст.

5. Особливості звільнення від покарання та його відбування на підставі закону України про амністію або акта про помилування.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми систематизації окремих різновидів звільнення від покарання та його відбування».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Звільнення від покарання та його відбування».
2. Складіть презентацію «Види звільнення від покарання».
3. Складіть презентацію «Види пом'якшення призначеного покарання».
4. Складіть презентацію «Звільнення від відбування покарання».
5. підготуйте наукову доповідь «Проблеми звільнення від відбування покарання у вітчизняній кримінально-правовій науці».
6. Підготуйте наукову доповідь «Проблеми звільнення від покарання та його відбування на підставі закону України про амністію або акта про помилування».

Відпрацювання навичок кримінально-правової кваліфікації при вирішенні ситуативних завдань:

1. Медсестра лікарні О., внаслідок недбалого ставлення до своїх професійних обов'язків, не виконала вказівки лікаря про застосування до п'ятнадцятирічного хворого Б. ліків, що спричинило йому тілесні ушкодження середньої тяжкості. У судовому засіданні О. зазначила, що усвідомила свою вину у вчиненому злочині, щиро шкодує про вчинене та засуджує свою поведінку. Вона також повністю відшкодувала завдані матеріальні збитки, оплативши подальше лікування потерпілого. Суд визнав О. винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 140 КК України, та, враховуючи зазначені вище обставини й сумлінне виконання винною своїх обов'язків у минулому, прийняв рішення про її звільнення від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України.

Чи правильним є рішення суду? Які обставини суд повинен обов'язково враховувати при прийнятті рішення про звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності? Чи визнається особа, звільнена від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України, такою, що не має судимості?

2. 15 грудня три року тому назад на майно П. було накладено арешт. Незважаючи на це, наступного дня він продав свій автомобіль одному із знайомих, який від'їжджав на постійне місце проживання до Польщі. Через

тиждень П. зателефонував до поліції і повідомив про викрадення його автомобіля. На початку цього року щодо П. було відкрито кримінальне провадження за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, а наприкінці січня суд виніс обвинувальний вирок, наклавши на останнього штраф у розмірі 2 тис. гривень. Не погодившись із рішенням суду, П. подав апеляцію, в якій зазначив, що з моменту вчинення злочину минув строк давності, закінчення якого є підставою для звільнення його від покарання.

Яке рішення повинен прийняти апеляційний суд? У яких випадках звільнення засудженого від покарання є обов'язком для суду? Назвіть безумовні види звільнення від покарання.

3. Суд визнав В. винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 150 КК України, та призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки. Проте, враховуючи особу винного та інші обставини кримінального провадження, суд дійшов висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання і прийняв рішення про застосування до В. ст. 75 КК України, поклавши на нього обов'язок періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації. Протягом іспитового строку засуджений один раз без поважних причин не з'явився для реєстрації.

Яке рішення повинен прийняти суд після закінчення іспитового строку?

4. А. була затримана за збут підроблених білетів державної лотереї. Під час проведення обшуку за місцем її проживання з'ясувалося, що на квартирі обвинуваченої збиралися молоді люди, які з метою одурманювання вживали лікарські засоби. Сама ж А. з шестирічною дитиною мешкала у своєї матері, а на квартиру приходила щотижня для отримання грошей за використання її житла. Суд визнав А. винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 199 КК України та ст. 322 КК України, і, призначивши покарання за кожний злочин окремо, визначив остаточне покарання у виді шести років позбавлення волі. 82

Чи є підстави для звільнення А. від відбування покарання за ст. 79 КК України? Чи може суд при застосуванні до А. ст. 79 КК України покласти на засуджену обов'язок повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання? Які кримінально-правові наслідки можуть настати у разі застосування до А. ст. 79 КК України?

5. Член виборчої комісії Є. під час проведення виборів умисно порушив таємницю голосування і був засуджений за ст. 159 КК України до штрафу у розмірі 10 тис. гривень. Після винесення обвинувального вироку Є. захворів і 2,5 роки перебував на амбулаторному лікуванні, що перешкодило виконанню вироку. З метою одержання необхідних ліків, перебуваючи в лікарні, Є. двічі використовував завідомо підроблені документи, останній раз – чотири місяці тому.

Чи буде приведений у виконання обвинувальний вирок щодо Є. після його одужання? Назвіть умови, при яких застосовується звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку?

6. У. був засуджений за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 211 КК України, до 2 років позбавлення волі з позбавленням права займати керівні посади в державних установах протягом 3 років. Після відбуття половини строку основного покарання У., на підставі ст. 81 КК України, достроково звільнили від подальшого відбування основного і додаткового покарання. Через 1 рік і 5 місяців У. вчинив новий злочин, внаслідок чого суд скасував умовно-дострокове звільнення та до покарання, призначеного за новим вирок, повністю приєднав невідбуту частину покарання за попереднім вирок.

Чи правильним є рішення суду? Як обчислюється іспитовий строк при достроковому звільненні засуджених як від основного, так і від додаткового покарання? З якого моменту починається перебіг строку погашення судимості при умовно-достроковому звільненні особи від відбування лише основного покарання?

7. Суд, розглядаючи матеріали кримінального провадження про можливість умовно-дострокового звільнення Г., засудженого до 10 місяців виправних робіт, відмовив у застосуванні до нього ст. 81 КК України, мотивуючи своє рішення невеликим строком призначеного покарання.

Чи правильним є рішення суду? Які підстави необхідні для застосування умовно-дострокового звільнення щодо Г.?

8. Т. було визнано винним і засуджено за вчинення злочинів, передбачених ч. 5 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 1 ст. 304 КК України. Але до моменту проголошення обвинувального вироку вийшов закон про амністію, положення якого поширювались, зокрема, на дії Т., які були кваліфіковані за ч. 1 ст. 304 КК України. Суд прийняв рішення про звільнення засудженого

від покарання за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, а за інші злочини, вчинення яких виключало застосування амністії, призначив покарання у виді позбавлення волі на 7 років.

Обґрунтуйте, чи мав право суд у даному випадку застосовувати амністію?

9. Вироком суду Ш. було засуджено за ч. 2 ст. 296 КК України на 1 рік і 6 місяців позбавлення волі із звільненням його від відбування покарання з випробуванням. Враховуючи тяжкість злочину та особу винного, суд встановив 2 роки іспитового строку. Через 8 місяців постановою суду Ш. звільнено від відбування покарання внаслідок акта амністії, як особу, що на день набрання Закону України «Про амністію» чинності відбула одну третину призначеного строку покарання.

Чи правильним є рішення суду? Чи є вплив третини іспитового строку підставою до застосування амністії?

10. У лютому 2017 р. у К. вчинив злочин середньої тяжкості, а у вересні 2017 р. вироком суду його було засуджено до позбавлення волі строком на 2 роки і 6 місяців. При призначенні покарання суд, враховуючи 7 місяців, які К. провів у слідчому ізоляторі, визнав йому 84 остаточне покарання в 1 рік і 11 місяців та, керуючись ст. 3 Закону України від 16 липня 2016 року «Про амністію у 2016 році» (набрав чинності 7 вересня 2017 року), а саме: «Звільнити від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та від інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, осіб, крім тих, які підлягають звільненню від відбування покарання на підставі статті 1 цього Закону, засуджених за злочини, що не є тяжкими та особливо тяжкими та не поєднані з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, якщо вони на день набрання чинності цим Законом відбули не менше однієї чверті призначеного строку основного покарання», звільнив К. від відбування покарання.

Чи правильно діяв суд, застосувавши до К. амністію?

Нормативно-правові акти та література:

1. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 1 жовтня 1996 року № 392 / 96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.
2. Про умовно-дострокове звільнення від покарання і заміну невідбутої

- частини покарання більш м'яким : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 93-96.
3. Про практику застосування судами законодавства про звільнення від відбуття покарання засуджених, які захворіли на тяжку хворобу : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.09.1973 р. № 8 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 86-89.
  4. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.
  5. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : Монографія. К. : Атіка, 2004. 296 с.
  6. Казначеева Д. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 19 с.
  7. Сахнюк С. В. Теоретичні та практичні аспекти пом'якшення покарання за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2001. 19 с.
  8. Хряпінський П. В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : Навч. посібн. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2010. 270 с.
  9. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми в кримінальному законодавстві України : Монографія. Харків : Харків юридичний, 2009. 448 с.
  10. Михайлов В. К. Уголовно-правовой институт освобождения от наказания. М. : Юрлитинформ, 2008. 312 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 17

Вивчаючи цю тему, треба дослідити види звільнення від покарання: звільнення від покарання особи, яка перестала бути суспільне небезпечною (ч. 4 ст. 74 КК), звільнення від відбування покарання за діяння, караність яких усунуто законом (ч. 2 ст. 74 КК) звільнення від покарання з випробуванням тощо. Треба з'ясувати значення іспитового строку, вивчити обов'язки, що їх покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання.

Слід також звернути увагу на різницю між інститутами звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від кримінального покарання, з'ясувати підстави звільнення, сутність кожного з перелічених видів звільнення, умови та порядок їх застосування.

Вивчаючи тему, необхідно крім кримінального закону звернутися до постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким».

Необхідно вивчити строки давності виконання обвинувального вироку, порядок їх обчислення, підстави перерви та зупинення, питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання за хворобою, звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування.

ТЕМА 18. Судимість

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття судимості, загально-правові та кримінально-правові наслідки судимості.
2. Обставини, які зумовлюють визнання особи такою, що не має судимості.
3. Погашення судимості: поняття, загальні умови та строки.
4. Особливості обчислення строків погашення судимості при перебігу давності виконання вироку, при умовно-достроковому звільненні від покарання чи заміні його більш м'яким.
5. Переривання строку погашення судимості.
6. Зняття судимості: поняття, умови та підстави, що передбачені КК України.

Питання самостійної роботи: «Погашення судимості в осіб, щодо яких застосовано закон України про амністію або акт про помилування».

Теми рефератів та доповідей:

1. Судимість як соціально-правове явище.
2. Часові межі судимості.
3. Переривання строку погашення судимості.
4. Погашення судимості у випадку скасування засудженому попереднього виду покарання.
5. Особливості погашення судимості за перебігом певних строків після виконання або відбуття покарання.
6. Погашення судимості в осіб, щодо яких застосовано закон України про амністію або акт про помилування.
7. Дострокове зняття судимості судом.

Тема дискусійного обговорення: «Судимість як заключний етап кримінальної відповідальності».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Судимість».
2. Складіть презентацію «Погашення судимості».
3. Складіть презентацію «Зняття судимості».
4. Виконайте реферативний огляд монографії: Голіна В. В. Судимість : монографія / В. В. Голіна. Харків: Харків юридичний, 2006. 384 с.
5. Виконайте реферативний огляд автореферату: Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України : автореф. дис.... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Академія адвокатури України. Київ, 2009. 20 с.

Нормативно-правові акти та література:

1. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 1 жовтня 1996 року № 392 / 96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.
2. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 16 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 123-126.
3. Голіна В. В. Судимість : монографія / В. В. Голіна. Харків: Харків юридичний, 2006. 384 с.
4. Голіна В. Судимість як соціально-правове явище: сутність, призначення, наслідки. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2005. № 2 (41). С. 173-182.

5. Кириць Б. О. Виникнення судимості. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2001. Випуск 36. С. 444-453.
6. Кириць Б. О. Дострокове зняття судимості судом. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2000. Випуск 35. С. 401-409.
7. Кириць Б. О. Погашення судимості при відбутті покарання, призначеного за сукупністю злочинів і вироків // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали I регіональної наукової конференції. 13-14 лютого 1995 р. Львів: Юридичний факультет ЛДУ імені Івана Франка, 1995. С. 106-109.
8. Кириць Б. О. Погашення судимості у випадку скасування засудженому попереднього виду покарання // Вісник Львів. ін-ту внутр. справ: Збірник / Гол. ред. В. Л. Регульський. Львів: Львів. ін-тут внутр. справ при НАВС України, 2001. С. 174-178.
9. Кириць Б. О. Припинення судимості. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 1999. Випуск 34. С. 178-183.
10. Маляренко В. Т. Амністія та помилування в Україні : навчальний посібник / В.Т. Маляренко, А. А. Музика. К. : Атіка, 2007. 700 с.
11. Михлин А. С. Судимость – заключительный этап реализации уголовной ответственности / А. С. Михлин // Реализация уголовной ответственности: уголовно–правовые и процессуальные проблемы. Куйбышев, 1987. 184 с.
12. Музика А. А. Судимость / А. А. Музика; за редакцією Ю. С. Шемшученка // Великий енциклопедичний юридичний словник. К.: Юридична думка, 2007. 992 с.
13. Муратова С. О. Судимость у системі інститутів Загальної частини кримінального права України : монографія. Харків : Право, 2017. 272 с.
14. Навроцький В. О. Врахування вироку суду іноземної держави в Україні. *Життя і право*. 2004. № 1. С. 46-54.
15. Письменський Є. Особливості погашення судимості за перебігом певних строків після виконання або відбуття покарання. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С.119-122.
16. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України : автореф. дис.... на здобуття наукового ступеня канд.. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Академія адвокатури України. Київ, 2009. 20 с.
17. Расюк А. О. Судимость та правові наслідки її реалізації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 2 (15). С. 102-108.
18. Шишова Ю. С. Вплив судимості на кваліфікацію злочинних дій та призначення покарання.
URL/http://3222.ua/article/vpliv_sudimost_na_kvalfkatsyu_zlochinnih_dy_t_a_priznachennya_pokarannya.htm.

Необхідно визначити поняття судимості, погашення та зняття судимості та умови їх застосування, обчислення строків погашення судимості, відмінність погашення судимості від її зняття.

Для ефективного засвоєння питань теми необхідно опрацювати норми Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392 та Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості».

Зокрема, слід мати на увазі, що судимість є правовим станом особи, який виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за зазначених у законі умов тягне настання для неї певних негативних наслідків, і що правильне застосування правових норм про судимість, її погашення чи зняття має важливе значення для вирішення кримінальних справ у разі вчинення особою нового кр. пр-ння.

Судимість може бути врахована при кваліфікації повторного кр. пр-ння чи при призначенні за нього покарання, а також в інших випадках, передбачених КК та законами України (обмеження можливості обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, амністії тощо).

КК 2001 р. містить як загальні норми про зняття та погашення судимості (статті 88-91 КК), так і положення про особливості застосування цього інституту до осіб, які вчинили кр. пр-ння до досягнення ними вісімнадцятирічного віку (ст. 108 КК).

У зв'язку з цим необхідно в кожному конкретному випадку з'ясовувати, в якому віці особою було вчинено попереднє кр. пр-ння. Якщо особа раніше засуджувалася за кр. пр-ння, вчинене у віці до 18 років, до неї мають застосовуватися положення не тільки статей 88-91 КК (2341-14), а й статті 108 КК.

Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Положення закону про судимість поширюються на весь строк відбування як основного, так і додаткового покарання, а у випадках, передбачених пунктами 5-9 ст. 89, пунктами 2-4 ч. 2 ст. 108 КК, - і на певний строк після відбуття покарання.

При вирішенні питання про погашення судимості правове значення має не тільки наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні кр. пр-ння, а й підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважатиметься такою, що має судимість.

Погашення і зняття судимості є різними формами припинення стану судимості. Воно можливе лише за наявності передбачених статтями 89, 108 КК 2001 р. (2341-14) підстав і за умови, що особа протягом строку погашення судимості не вчинить нового кр. пр-ння. Погашення судимості не потребує посвідчення спеціальним рішенням суду чи іншим документом.

ТЕМА 19. Заходи кримінально-правового характеру

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття та види заходів кримінально-правового характеру.
2. Поняття та мета примусових заходів медичного характеру.
3. Особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру.
4. Види примусових заходів медичного характеру.
5. Особливості застосування окремих видів примусових заходів медичного характеру, що передбачені КК України.
6. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та підстави їх застосування.
7. Юридичні особи, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру.
8. Види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб.
9. Обмежувальні заходи що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Питання самостійної роботи: «Спеціальна конфіскація», «Обмежувальні заходи».

Теми рефератів та доповідей:

1. Юридична природа та основний кримінально-правовий зміст примусових заходів медичного характеру.

2. Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру.
3. Поняття примусового лікування, його юридична природа та основний кримінально-правовий зміст.
4. Місця примусового лікування, визначені КК України.
5. Підстави та випадки застосування спеціальної конфіскації.
6. Підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.
7. Обмежувальні заходи щодо осіб, які вчинили домашнє насильство.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми застосування спеціальної конфіскації».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Примусові заходи медичного характеру».
2. Складіть презентацію «Примусове лікування».
3. Підготуйте наукове повідомлення на тему «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як предмет дослідження кримінально-правової науки».
4. Підготуйте наукове есе на тему «Обмежувальні заходи як новація кримінального законодавства».

Нормативно-правові акти та література:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 34.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2004 р. № 17.
6. Батраченко Т. С. Визначення окремих проблемних питань щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб. *Вісник АМСУ*. 2013. № 2. С. 97-101.

7. Буняк В. Кримінальна відповідальність юридичних осіб / В. Буняк URL: <http://blog.liga.net/user/vbunyak/article/14999.aspx>.
8. Данкович Н. О. Відповідальність юридичних осіб в Україні: кримінально-правовий аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2013. № 2. С. 135-139.
9. Жук І. В. Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування у кримінальному праві України : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. В. Жук ; КНУВС. Київ, 2009. 20 с.
10. Жук І. В. Обмежувальні заходи у кримінальному праві України: правова природа та сутність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 55. Том 2. С. 83-86.
11. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України : Монографія. Х.: Майдан, 2007. 240 с.
12. Звенигородський О. М., Остапчук Л. Г. Соціальні та кримінально-правові аспекти реалізації в Україні положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами // *Scientific achievements of countries of Europe in the field of legal science : Collective monograph*. Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing", 2018. 119-136 p.
13. Кимлик Н. В. Юридична особа як суб'єкт корупційного злочину. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 132-136.
14. Кондра О. Проблеми правової природи «спеціальної конфіскації» у кримінально-правових санкціях. URL: <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/15366-2011-01-23-02-03-02.html> – Заголовок з екрану.
15. Крикливець Д. Є. Обмежувальні заходи за Кримінальним кодексом України: перспективи застосування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 298-301.
16. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : Монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
17. Лень В. В., Книга М. М. Примусові заходи медичного характеру : історія, стан, тенденції. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. 212 с.
18. Лень В. В., Книга М. М. Примусові заходи медичного характеру : цілі і підстави застосування. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2011. 92 с.
19. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 128-132.
20. Митрофанов І. Правове регулювання примусового лікування наркозалежних осіб, що вчинили злочини (порівняльний аспект). *Юридична Україна*. 2006. № 1. С. 79 – 83.
21. Музика А. А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. К.: НАВС України, 1997. 125 с.

- 22.Наталія Висоцька, Олександр Звенигородський. Значення обмежувальних заходів у доктрині кримінального права. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 8 (36). vol. 1. pp. 171-176.
- 23.Нерсисян А. С. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи: аналіз нового законопроекту. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2 (14). С. 181-192.
- 24.Ревтов О. В. Кримінальна відповідальність і заходи кримінально-правового характеру. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2014. №18. С. 247—249.
- 25.Савченко А. В. Судово-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. Савченка А. В. К.: Центр учбової літератури, 2013. 1272 с.
- 26.Ткачук О.І. Види примусових заходів медичного характеру за КК України 2001 р. // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – № 2. – С. 184-187.
- 27.Хавронюк М. Спецконфіскація: покарання без вироку суду, або покарання без злочину. *Юридичний вісник України*. 2017. № 1-2 (1121-1122). 2-19 січня 2017 року. С.4-5.
- 28.Шаренко С. Л. Кримінально-процесуальні проблеми застосування примусових заходів медичного характеру: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2000. 19 с.
- 29.Яценко А. М. Застосування примусових заходів медичного характеру : призначення, продовження, зміна та припинення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип 1. Т. 3. С. 113-118.
- 30.Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру : зміст і сутність. *Форум права*. 2013. № 3. С. 775-783.
- 31.Яценко А. М. Спеціальна конфіскація : деякі аспекти застосування. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 291-294.
- 32.Яценко, А. М. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: порівняльний аналіз кримінального законодавства України і окремих європейських країн. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 35-45.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 19

Спеціальна конфіскація

В 2015 році були внесені ряд змін до Загальної частини Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. №2341-III, а саме до розділу XIV⁻¹ "Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб".

Перш за все потрібно зрозуміти, що мається на увазі під заходами кримінально - правового характеру, що застосовуються до юридичної особи. Так, офіційне визначення даного поняття в нормах чинного законодавства відсутнє.

Під застосуванням заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб слід розуміти діяльність суду щодо прийняття та закріплення у відповідному процесуальному документі остаточного рішення про призначення юридичній особі кримінально-правового заходу у вигляді конкретного розміру штрафу, конфіскації майна або ліквідації.

Так, згідно з статтями 96 - 3, 96 - 4 КК України такі заходи застосовуються лише судом і тільки до підприємства, установи чи організації, якщо її уповноважена особа від імені та в інтересах цієї юридичної особи вчинила будь-який із злочинів, передбачених у [статтях 209](#)(легалізація доходів) і [306](#) (легалізація доходів від незаконного обігу наркотичних речовин), [частинах 1 і 2 статті 368-³](#) (підкуп службової особи юридичної особи), [частинах 1 і 2 ст. 368 -4](#) (підкуп особи, яка надає публічні послуги), [статтях 369](#) (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) і [369-²](#) (Зловживання впливом) КК України або незабезпечення виконання покладених на таку особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах 1 і 2 статті 368-³, частинах 1 і 2 статті 368-⁴, статтях 369 і 369-² КК України.

При цьому, законодавець виключає, що дані заходи з перелічених підстав не можуть бути застосовані до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані судом до суб'єктів приватного та публічного права, резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права, у

разі вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи та в інтересах такої особи будь-якого із злочинів, передбачених у [статтях 258-258-5](#), [статтях 109,110,113,146,147,160,260,262,436,437,438,442,444](#), [447](#)КК України.

Під уповноваженими особами, мова про яких ідеться вище, слід розуміти службових осіб юридичної особи, до яких відносяться керівники, засновники, учасники, а також інші особи, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи. Більш детальне визначення таких осіб міститься в пункті 3 частини 1 статті 3 Закону України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 №1700-VII.

Крім цього, законодавець передбачає, що перелічені злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до настання таких наслідків як: отримання юридичною особою неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди; або вчинення таких злочинів були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

До юридичної особи можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру як:

Штраф, під яким розуміють грошову суму, що сплачується юридичною особою на підставі судового рішення. Штраф застосовується тільки судом і лише як основний захід кримінально-правового характеру.

Розмір штрафу визначається виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди. Одночасно з цим, нормами Кримінального кодексу України передбачено, наступне: якщо неправомірну вигоду не було одержано, або її розмір неможливо обчислити, то в такому випадку суд виходячи з ступеня тяжкості злочину застосовує штраф у таких розмірах:

за злочин невеликої тяжкості - від 50 до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за злочин середньої тяжкості - від 10 до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за тяжкий злочин - від 20 до 50 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за особливо тяжкий злочин - від 50 до 75 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

При цьому, законодавець передбачив, що такі суми штрафу можуть будуть значними для юридичних осіб, і тому пішов на деякі поступки, а саме надав суду можливість при врахуванні майнового стану юридичної особи застосувати штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до 3-ох років.

Конфіскація майна. Зміст даного заходу полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи. Застосовується лише судом під час судового розгляду справи по суті і тільки в тому випадку коли відбувається ліквідація такої юридичної особи згідно з Кримінальним Кодексом України.

Конфіскація майна є додатковим заходом кримінально-правового характеру, і застосовується лише судом.

Ліквідація. Такий захід застосовується судом тільки тоді, коли уповноважена особа юридичної особи вчинила будь-який із злочинів, передбачених [статтями 109,110,113,146,147,160,260,262, 258-258-⁵,436,436-¹,437,438,442,444,447](#)КК України.

Ліквідація лише застосовується як основний захід.

Нормами Кримінального кодексу України передбачено, що при застосуванні перелічених вище заходів юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

Перед тим, як застосувати будь - який із вище перелічених заходів кримінально - правового характеру, суд зобов'язаний враховувати ступінь тяжкості вчиненого уповноваженою особою злочину, ступінь здійснення злочинного наміру, розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

За сукупністю злочинів в межах одного провадження суд, спочатку застосовує до юридичної особи такі заходи за кожен злочин окремо, після чого визначає остаточний основний захід шляхом поглинання менш суворого заходу більш суворим.

Відповідно до норм чинного кримінального законодавства України, юридична особа звільняється від застосування до неї таких заходів, якщо з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у [статті 96-3](#) КК України, і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки, які передбачені у статті 96 -5 КК України.

Обмежувальні заходи

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. Загальна частина Кримінального кодексу України (далі – ККУ) доповнена розділом XIII-І «Обмежувальні заходи» та відповідною статтею 91-1, що регламентує вжиття таких заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство (ці положення набули чинності 11 січня 2019 р. Запровадження інституту обмежувальних заходів відповідає, зокрема, вимогам ст. 53 вказаної Конвенції, згідно з якою належні обмежувальні або захисні заходи мають бути доступними для невідкладного захисту та без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву; виданими на певний період або до їхньої зміни чи зняття; за необхідності виданими на основі ex parte, що має негайну дію; доступними незалежно від іншого правового провадження або додатково до нього; дозволеними бути представленими в подальшому правовому провадженні.

Обмежувальні заходи є спеціальною формою державного впливу на особу, яка вчинила злочин, пов'язаний з домашнім насильством, і полягають у покладанні судом на винного певних обов'язків задля захисту потерпілого. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. під домашнім насильством розуміється діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

За правовою природою обмежувальні заходи відмінні від покарання, адже вони хоча й обумовлені вчиненням злочину, проте не виступають формою реалізації кримінальної відповідальності.

Виходячи із зазначеного, слід виокремити ознаки цих заходів: 1) вони є заходами державного примусу, які обмежують права та свободи особи, зокрема право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, право на спілкування; 2) суд вживає їх щодо особи, визнаної винною у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, яка досягла 18-річного віку; 3) вони спрямовані на захист прав та інтересів потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством; 4) вони застосовуються в межах визначеного законом строку.

Щодо підстав вжиття обмежувальних заходів, то можна виділити такі: 1) вчинення особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством, а також або засудження винного до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (тобто за винятком покарань у вигляді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі), або звільнення винного від кримінальної відповідальності; або звільнення винного від покарання; 2) досягнення винним 18-річного віку (щодо дитини-кривдника, тобто особи, яка не досягла повноліття та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, вжиття обмежувальних заходів, передбачених ст. 91-1 ККУ, не відбувається).

Вжиття обмежувальних заходів є правом, а не обов'язком суду. Відповідно до ч. 1 ст. 91-1 вжиття таких заходів відбувається «в інтересах потерпілого», тобто для забезпечення його безпеки.

Порядок їх вжиття визначається Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПКУ). При цьому обмежувальні заходи слід відмежовувати від передбачених кримінальним процесуальним законом запобіжних заходів, зокрема тих, що визначені ч. 6 ст. 194 КПКУ, які отримали аналогічну назву, а саме обмежувальні заходи. Так, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, суд може вжити щодо особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька обмежувальних заходів. Перелік передбачених КПКУ обмежувальних заходів майже ідентичний зазначеному у ст. 91-1 ККУ, за винятком направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, а також від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих. Такі обов'язки покладаються на особу на строк небільше двох місяців з можливістю його подальшого продовження.

Обмежувальні заходи також слід відрізнити від обмежувального припису стосовно кривдника, застосування якого регламентується Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відповідно до п. 7 ст. 1 цього Закону обмежувальний припис визначається як встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Порядок видачі судом обмежувального припису визначається Цивільним процесуальним кодексом України. На відміну від обмежувальних заходів, обмежувальний припис застосовується, згідно із Законом, не тільки до повнолітніх осіб, але й до дітей-кривдників на строк від одного до шести місяців.

Як зазначено у ч. 1 ст. 91-1 ККУ, судом може бути вжито один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені відповідні обов'язки.

1) Заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства. Під час вирішення питання про покладення цього обов'язку пріоритет повинна мати безпека постраждалої особи. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству від 18 травня 2018 р. вказують на те, що така заборона поширюється на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та винного незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення. Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) визначає місце проживання фізичної особи як житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово (ч. 1 ст. 29 ЦКУ). Під житлом розуміється житловий будинок, квартира або інші жилі приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них (ст. 379 ЦК). Якщо винний відмовляється добровільно залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, працівники правоохоронних органів можуть у встановленому законом порядку вжити заходів примусу для його (винного) виселення з житлового приміщення. Крім того, таку особу можна притягти до кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів на підставі ст. 390-1 цього Кодексу «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників». Якщо домашнє насильство було вчинене стосовно недієздатної особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена, її опікуном або піклувальником, а подальше проживання такої особи з винним становить загрозу її життю та здоров'ю, органи опіки та піклування можуть влаштувати постраждалу особу до закладу соціального захисту. При цьому перед судом порушується питання про звільнення

винного в установленому законодавством порядку від повноважень опікуна або піклувальника.

2) Обмеження спілкування з дитиною, коли домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності. У ст. 9 Конвенції про права дитини 1989 р. звертається увага на необхідність забезпечення того, щоби дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно із судовим рішенням визначають відповідно до закону, що таке розлучення необхідне в інтересах дитини (наприклад, за жорстокого поводження батьків з дитиною). Обмеження спілкування у зазначених випадках може полягати у повній забороні спілкування з дитиною або у встановленні певних вимог щодо такого спілкування, зокрема визначення часу й місця спілкування, необхідність присутності інших осіб під час здійснення такого спілкування. За неможливості проживання дитини зі своїми батьками іншими законними представниками у зв'язку зі вчиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі служби у справах дітей влаштовують дитину в центр соціально-психологічної реабілітації дітей, притулок для дітей, інші установи для дітей, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб

3) Заборона наблизатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин. Законодавством не визначено конкретних меж такої відстані. Зазвичай у справах про вжиття обмежувальних заходів (приписів) судами встановлюється заборона наближення до певних місць на відстань ближче 100 метрів, рідше – 50 метрів. Перелік таких місць, наближення до яких може бути заборонено відповідній особі, не є вичерпним. Це може бути місце проживання як самої потерпілої особи, так і її родичів, місце роботи, місце навчання дитини тощо.

4) Заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб. Поняттям «листування» охоплюється кореспонденція, яка передається поштовим зв'язком (листи, телеграми, бандеролі, інші письмові відправлення тощо) або електронною поштою, тобто через комп'ютер. Під телефонними розмовами слід розуміти розмови між особами, які відбуваються за допомогою будь-якого телефонного зв'язку, що здійснюється через провідні чи

електромагнітні системи, мережу Інтернет тощо. До інших контактів через засоби зв'язку чи електронні комунікації можна віднести телеграфну кореспонденцію, повідомлення, зроблені по телефаксу, за допомогою пейджингового зв'язку, інших телекомунікацій та електронних інформаційних систем.

5) Направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми. Програма для кривдника – це комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінювання ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки в приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, зокрема виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок та чоловіків (п. 10 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»). Кривдник направляється судом на проходження відповідної програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року. Суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. За неявки кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за виконання цих програм, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття відповідних заходів. Притягнення кривдника до відповідальності за непроходження програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку програму (ст. 28 Закону). Пробаційна програма – це програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, вжиття яких спрямоване на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можна об'єктивно перевірити (ст. 1 Закону України «Про пробацію» від 1 січня 2018 р.). Вжиття обмежувальних заходів відбувається в межах строку від 1 до 3 місяців з урахуванням інтересів потерпілої особи. Під час покладання на особу, яка вчинила домашнє насильство, декількох обов'язків суд зазвичай встановлює загальний строк їх виконання, хоча такі строки можуть бути встановлені також для кожного заходу окремо. За необхідності вжиття обмежувальних заходів може бути продовжено судом, однак не більше як на 12 місяців.

ТЕМА 20. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

Питання самостійної роботи:

1. Неповнолітні та малолітні як особливі суб'єкти охоронних кримінально-правових відносин.
2. Види заходів кримінально-правового впливу, що можуть бути застосовані до неповнолітнього та малолітнього за КК України.
3. Звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності.
4. Види покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх.
5. Призначення покарання неповнолітнім.
6. Звільнення неповнолітнього від покарання та його відбування.
7. Особливості погашення і зняття судимості в осіб, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцятирічного віку.

Теми рефератів та доповідей:

1. Підстави звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
2. Особливості звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.
3. Особливості застосування до неповнолітніх штрафу.
4. Особливості застосування до неповнолітніх громадських робіт.
5. Особливості застосування до неповнолітніх виправних робіт.
6. Особливості застосування до неповнолітніх арешту.
7. Особливості застосування до неповнолітніх позбавлення волі на певний строк.
8. Особливості звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням,
9. Особливості звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру,
10. Особливості звільнення неповнолітнього від покарання у зв'язку із закінченням строків давності,
11. Особливості умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітнього.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Складіть презентацію «Види заходів кримінально-правового впливу, що можуть бути застосовані до неповнолітнього».
2. Складіть презентацію «Види покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх».
3. Складіть презентацію «Призначення покарання неповнолітнім».

4. Підготуйте наукове повідомлення на тему «Межі остаточного покарання, яке може бути призначене неповнолітньому за сукупністю кримінальних правопорушень та за сукупністю вироків».

Рекомендована література:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Україною 27 лютого 1991 р. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi?nred=9923.091>.
2. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi?nred=234.34.7644>.
3. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх : Закон України від 24 січня 1995 р. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi?nred=53.23456>.
4. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi?nred=341.786.098>.
5. Положення про загальноосвітню школу соціальної реабілітації. Подожження про професійне училище соціальної реабілітації. : Затверджені постановою КМ № 859 від 13 жовтня 1993 р. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi?nred=0987.9087ваорі%9854куцак32>.
6. Положення про центр медико-соціальної реабілітації неповнолітніх : Затверджене постановою КМ України № 1072 від 6 вересня 1996 р. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.Cgi?nred=78.09876.78роне43>.
7. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006. - № 2. URL. <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/e6cf63d360ae10eec2257101004e7995count=9812.61>.
8. Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004. - № 5. URL. <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/e6cf63d360ae10eec2257101004e7995count=9021.0712>.
9. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2. URL. <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/e6cf63d360ae10eec2257101004e7995count=127.876.34>.
10. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005. - № 12. URL.

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/e6cf63d360ae10eec2257101004e7995count=32457.9904равпі.7812ивпкнш.123>.

11. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 4. С. 12-35.
12. Антипов В. Проблеми застосування до неповнолітніх певних видів кримінального покарання. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 8. С. 134-137.
13. Бандурка І.О. Кримінально-правовий захист неповнолітніх в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2015. 408 с.
14. Березовська Н. Л. Покарання неповнолітніх і виправно-трудовий вплив: Монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 250 с.
15. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. К.: Атіка, 2004. 240 с.
16. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2002. 19 с.
17. Вечерова Є. М. Некаральний кримінально-правовий вплив на неповнолітніх в Україні (кримінологічні засади): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Вечерова Євгенія Миколаївна; Міжнар. Гуманіт. Ун-т. О., 2010. 20 с.
18. Вітвіцька В. В. Ювенальне правосуддя: захист прав і законних інтересів неповнолітніх правопорушників: практ. посіб. Донецьк: Донецьк. юрид. ін-т Луганського держ. ун-ту внутр. справ, 2005. 109с.
19. Голубов А. Є. Вдосконалення провадження по застосуванню примусових заходів виховного характеру, як засобу профілактики злочинності неповнолітніх. *Вісті Кримінологічної асоціації України*. 2004. Вип.1. С. 121-125.
20. Гончар Т. О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 20 с.
21. Дащенко О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2009. 19 с.
22. Денисов С. Ф., Напиральська О. І. Формування злочинної поведінки молоді через засоби масової комунікації: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2012. 232 с.
23. Єремій Г. О. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності (Текст) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Єремій Ганна Олексіївна; Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2009. 20 с.
24. Киренко С. Кримінально-правова охорона неповнолітніх: новий КК - старі проблеми. *Право України*. 2002. № 6. С. 39-41.
25. Клевцов А.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України: автореф. дис.

- ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. Д., 2009. 20 с.
26. Ковтун Н. Я. Поняття, система та види додаткових покарань для неповнолітніх за КК України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 16 с.
27. Коновалова А.Ю. Види покарань для неповнолітніх за кримінальним правом України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Коновалова Аліна Юріївна; Нац. ун-т «Юрид. акад.. України ім. Ярослава Мудрого». Х., 2012. 20 с
28. Костенко О. Ю. Питання кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 2 (1). С. 240-242.
29. Коталейчук С. П. Особливості притягнення неповнолітніх до юридичної відповідальності. *Науковий вісник КНУВС*. 2006. Вип.4. С. 76-85.
30. Литвак О. М., Однолько І. В. Запобігання наркозлочинності неповнолітніх в Україні кримінальноправовими засобами: монографія Дніпропетровськ: Вид. ДДУВС, 2012. 268 с.
31. Марчук Ф. Судова практика . Розгляд справ про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну та іншу протиправну діяльність. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. №1. С. 89-98.
32. Музыка А. А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. К.: НАВС України, 1997. 125 с.
33. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України (нарис з методології дослідження): Монографія. Донецьк: Ноулідж, 2014. 370 с.
34. Палюх Л. М. Примусові заходи виховного характеру: теорія і практика застосування: навч. посіб.; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 214 с.
35. Северин О.О. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2009. 20 с.
36. Слуцька Т. І. Злочини неповнолітніх: про що говорить статистика? Огляд судової статистики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених неповнолітніми у 2016-2017 роках. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochini-nepovnolitnikh-pro-schogovorit-statistika>.
37. Стаднік В. Правове регулювання виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. *Право України*. 2005. № 5. С. 95-97.
38. Триньова Я. О. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх: навч. посіб. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 92 с.

39. Шалгунова С. А. Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх. *Право і суспільство*. 2005. № 2. С. 58-63.
40. Шалгунова С.А., Юзікова Н.С. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх та запобігання негативній (деліквентній) поведінці серед неповнолітніх (на матеріалах Дніпропетровської області). Дніпропетровськ, 2003. 32 с.
41. Ягодинський В. Вирішення кримінальних справ про суспільно небезпечні діяння, вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності. *Право України*. 2001. № 11. С. 26-37.
42. Ямкова О. О. Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 20 с.
43. Яцун О. Застосування до неповнолітніх позбавлення волі / О. Яцун // Вісник прокуратури. – 2003. - №12. - С. 106-108.
44. Яцун О.С. Особливості кримінального покарання неповнолітніх: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л., 2009. 18 с.

Завдання до самостійної роботи:

1. *Опрацювати матеріали лекції та вивчити основні теоретичні поняття: Неповнолітній. Примусові заходи виховного характеру. Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх. Штраф. Громадські та виправні роботи. Арешт. Позбавлення волі на певний строк. Призначення покарання неповнолітньому. Звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням. Умовно-дострокове звільнення неповнолітнього від відбування покарання. Погашення та зняття судимості.*
2. *Ознайомитися зі змістом рекомендованої навчальної та наукової літератури, а саме теми що стосується питань самостійної роботи.*
3. *Підготувати реферат чи індивідуальне навчально-дослідне завдання з запропонованих тем.*
4. *Виконати письмові завдання:*
  - Призначення покарання неповнолітнім.
  - Звільнення неповнолітнього від покарання та його відбування.
5. *Вирішити тестові завдання:*

1. НЕПОВНОЛІТНЬОГО МОЖЕ БУТИ ЗВІЛЬНЕНО ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЯКЩО ЙОГО

ВИПРАВЛЕННЯ МОЖЛИВЕ БЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ, АЛЕ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДО НЬОГО ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У РАЗІ ВЧИНЕННЯ НИМ:

- а) вперше кр. проступок;
- б) вперше кр. проступок або необережне нетяжке кр. пр-ння;
- в) вперше нетяжке кр. пр-ння;
- г) вперше тяжкого кр. пр-ння;
- д) вперше особливо тяжкого кр. пр-ння.

2. ДО НЕПОВНОЛІТНІХ, ВИЗНАНИХ ВИННИМИ У ВЧИНЕННІ КР. ПР-ННЯ, СУДОМ НЕ МОЖЕ БУТИ ЗАСТОСОВАНО:

- а) штраф;
- б) громадські роботи;
- в) виправні роботи;
- г) позбавлення волі на певний строк;
- д) довічне позбавлення волі.

3. ШТРАФ ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ:

- а) що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення;
- б) якщо його батьки дали згоду сплатити штраф за неповнолітнього;
- в) якщо неповнолітній запевнив, що протягом року влаштується на роботу;
- г) штраф до неповнолітніх може застосовуватися лише, коли йому виповниться 17 років;
- д) штраф до неповнолітніх може застосовуватися лише за їх бажанням.

4. ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ МОЖУТЬ БУТИ ПРИЗНАЧЕНІ НЕПОВНОЛІТНЬОМУ У ВІЦІ:

- а) до 14 років;
- б) від 14 до 15 років;
- в) від 15 до 16 років;
- г) від 16 до 18 років;
- д) громадські роботи до неповнолітнього застосовуються у віці від 14 до 18 років і лише за згодою його батьків.

5. НЕПОВНОЛІТНЬОМУ, ЯКИЙ ВПЕРШЕ ВЧИНІВ КР. ПРОСТУПОК, ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ:

- а) не може бути призначено;
- б) може бути призначено, якщо він негативно характеризується;
- в) може бути призначено, якщо на цьому наполягає прокурор;
- г) може бути призначено, якщо так вважає суд;
- д) може бути призначено за клопотанням потерпілого.

6. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ МОЖЕ БУТИ ЗАСТОСОВАНЕ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЛИШЕ У РАЗІ ЙОГО ЗАСУДЖЕННЯ ДО:

- а) громадських робіт;
- б) виправних робіт;
- в) штрафу;

г) обмеження волі;

д) арешту.

7. ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО НЕ МОЖУТЬ БУТИ ЗАСТОСОВАНІ ТАКІ ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ:

а) застереження;

б) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

в) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;

г) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

д) обов'язкове щорічне поздоровлення потерпілого з днем народження протягом трьох років.

8. УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО МОЖЕ БУТИ ЗАСТОСОВАНЕ:

а) незалежно від тяжкості вчиненого кр. пр-ння;

б) тільки, якщо неповнолітній вчинив кр. проступок;

в) тільки, якщо неповнолітній вчинив нетяжке кр. пр-ння;

г) тільки, якщо кр. пр-ння вчинено вперше;

д) тільки, якщо кр. пр-ння вчинено не у співучасті.

6. *Вирішіть ситуативні завдання:*

1. 16-річний Коперніков був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 186 КК України.

Чи може суд звільнити його від покарання? Якщо таке звільнення можливе, то за яких умов? Які примусові заходи виховного характеру може застосувати суд до неповнолітнього у разі звільнення його від покарання?

2. 16-річий Федькович завдав однокласнику Гордієнко легке тілесне ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я. Його дії кваліфіковані за ч.2 ст. 125 КК України. Суд звільнив Федьковича від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру, а саме обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог щодо його поведінки у вигляді заборони відвідувати у

вечірній час кафе та дискотеки. Однак, незважаючи на заборону, Федькович неодноразово відвідував ці заклади.

Яке рішення повинен прийняти суд? Дайте мотивовану відповідь.

3. 17-річний Котляренко вчинив крадіжку з проникненням в житло. Його було засуджено за ч. 3 ст. 185 КК України. Під час досудового слідства Котляренко щиро розкався у вчиненому, повністю відшкодував потерпілому всі завдані збитки.

Чи можливо звільнити Котляренка від відбування покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру? Відповідь обґрунтуйте.

4. 14-річний Костенко був притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення хуліганства за ч. 1 ст. 296 КК України.

Яке покарання може призначити йому суд за вчинення злочину передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України? Які основні та додаткові покарання можуть бути призначені судом неповнолітньому, визнаному винним у вчиненні кр. пр-ння?

5. 15-річний Сіверцев вчинив кр. пр-ння, передбачений ч. 2 ст. 187 КК України. Його було засуджено до 7 років позбавлення волі. Через 4 роки і 6 місяців адвокат Сіверцева подав клопотання про його умовно-дострокове звільнення.

Чи підлягає клопотання задоволенню? Які загальні засади умовно-дострокового звільнення неповнолітніх від відбування покарання?

6. 16-річний Шевченко був засуджений за ч. 4 ст. 186 КК України до позбавлення волі на строк 7 років. Через 1 рік у місцях відбування покарання він вчинив умисне вбивство, за яке йому було призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 9 років. За сукупністю вироків суд призначив йому остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 16 років.

Прокурор подав апеляційну скаргу на вирок суду стосовно строку призначення покарання.

Чи підлягає скарга задоволенню? Яке рішення повинен прийняти апеляційний суд?

7. Відповіді на питання самоконтролю:

- Які види засобів кримінально-правового впливу можуть бути застосовані до неповнолітнього та малолітнього за КК України?
- Що таке примусові заходи виховного характеру?
- Які підстави звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру передбачені КК України?
- Які особливості звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності встановлені ст. 106 КК України?
- Які види покарань можуть бути застосовані до неповнолітніх?
- Охарактеризуйте особливості застосування до неповнолітніх окремих видів покарань.
- Які особливості призначення покарання неповнолітнім передбачають норми розділу XV Загальної частини КК України?
- Охарактеризуйте особливості звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням?
- Охарактеризуйте особливості звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
- Які особливості звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності встановлені ст. 106 КК України?
- Розкрийте особливості застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітніх, які вчинили кр. пр-ння.
- Охарактеризуйте особливості погашення і зняття судимості в осіб, які вчинили кр. пр-ння до досягнення ними вісімнадцятирічного віку.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми

Кримінальна відповідальність і покарання неповнолітніх тільки тоді будуть сприйматись суспільством як справедливі, коли будуть максимально враховувати особливості віку, рівень фізичного та психічного розвитку неповнолітнього, умови його життя та виховання, вплив дорослих і т.п. Виходячи з цього, потрібно усвідомити особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх, що сформульовані законодавцем в розділі XV Загальної частини КК України. Зокрема, потрібно розглянути такі питання: звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру; особливості застосування до неповнолітніх окремих видів покарань; особливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

Необхідно врахувати у вивченні теми, що особливостями кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх є те, що крім кримінального покарання до них застосовується інститут примусових заходів виховного характеру, який не є покаранням (ст. 105 КК).

До таких заходів закон відносить:

- застереження;
- обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
- передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
- покладання на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, обов'язку відшкодовувати майнові збитки;
- направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи на строк до трьох років.

Допомогу в опануванні цієї теми можуть надати положення постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 травня 2002 р. № 6 „Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру” та Закону України „Про органи і служби в справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх” від 24 січня 1995 р.

4 семестр

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ТЕМА 3. Злочини проти основ національної безпеки України

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика злочинів проти основ національної безпеки України.
2. Злочини проти внутрішньої безпеки держави:
  - 2.1. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК)
  - 2.2. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК)
  - 2.3. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (Ст. 110-2 КК)
  - 2.4. Посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК)
  - 2.5. Диверсія (ст. 113 КК)
3. Злочини проти зовнішньої безпеки держави:
  - 3.1. Державна зрада (ст. 111 КК)
  - 3.2. Шпигунство (ст. 114 КК)
  - 3.3. Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (Ст. 114-1 КК).

Питання самостійної роботи: «Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України».

Теми рефератів та доповідей:

1. Характеристика злочину «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» (Ст. 110²).
2. Характеристика злочину «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» (Ст. 114-1 КК України).

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за деякі злочини проти основ національної безпеки України».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Аналіз статистичних даних щодо досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України в період проведення АТО - ООС (2014-2020 рр.).
2. Аналіз судової практики щодо злочинів проти основ національної безпеки України в період проведення АТО – ООС (2014-2020 рр.).
3. Запишіть ознаки, з використанням яких законодавцем сконструйовані прості види складів злочинів, передбачені статтями розділу I Особливої частини КК, виділіть з диспозицій ст. ст.109-114 КК терміни, які містять вказівки на такі ознаки. Наприклад: Ст.112 КК:
  - а) потерпілий - Президент України, Голова Верховної Ради України...
  - б) діяння - посягання на життя;
  - в) наслідок - посягання на життя;
  - г) мотив - у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю

Нормативно-правові акти та література:

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV (в редакції Закону від 16.07.2015 № 630-VIII). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
4. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
5. Звід відомостей, що становлять державну таємницю України (ЗВДТ) : наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.
6. Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія / О. Ф. Бантишев, О. В. Шмара. 3-тє вид., переробл. та доповн. Луганськ: Віртуал. Реальність, 2014. 240 с.
7. Звонарьов О. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2005. 118 с.
8. Климчук О. Нове у кримінальній відповідальності за диверсію. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 3. С. 84-86.
9. Луценко Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України : монографія. Х.: Право, 2015. 200 с.

10. Матвійчук В. К. Злочини проти основ національної безпеки України: поняття та загальна характеристика. *Юридична наука*. 2013. № 9. С. 80-87.
11. Мошняга Л. В. Склади злочинів, що посягають на конституційні основи національної безпеки України: поняття та шляхи вдосконалення. *Наук. Вісник Дніпропет. держ. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 1. С. 207-213.
12. Рубашенко М. А. Місце злочинів проти основ національної безпеки України в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 117–124.
13. Сичевський В. В. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов, Д. О. Олейніков. Х. : Право, 2016. 232 с.
14. Скулиш Є. Д. Проблеми вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за деякі злочини проти основ національної безпеки України / Скулиш Є. Д., О. Ю. Звонарьов. К.: Наук. - вид. відділ НА СБ України, 2011. 220 с.
15. Шлапаченко В. М. Кримінальна відповідальність за шпигунство в законодавстві держав-членів НАТО : навч. посіб. / В. М. Шлапаченко ; Нац. акад. СБУ. К, 2007. 57 с.
16. Чорний Р. Л. Проблеми вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за деякі злочини проти основ національної безпеки України URL: http://lsej.org.ua/1_2015/50.pdf.

Загальні рекомендації щодо самостійного вивчення теми № 3

Для системного вивчення даної теми слід ознайомитися з розділом I Особливої частини КК, нормами Законів України «Про основи національної безпеки України», «Про державну таємницю», науковими коментарями до КК, статтями у фахових виданнях, інформацією з офіційних сайтів судових та правоохоронних органів тощо.

Слід запам'ятати, що:

- 1) у системі Особливої частини КК України розділ стосовно злочинів проти основ національної безпеки України має здійснити стосовно зміни пріоритетів у захисті держави і особи, визначених Конституцією України 1996 року;
- 2) для класифікації злочинів проти основ національної безпеки (побудови їх системи) необхідно використовувати єдину класифікуючу основу (підставу) — суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством;
- 3) родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки України є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони національної безпеки у політичній, економічній сферах, у сфері державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності та обороноздатності

держави, у сфері науково-технологічної, інформаційної, екологічної безпеки України від зовнішніх та внутрішніх загроз;

4) система злочинів проти основ національної безпеки має різну класифікацію, однак найпоширенішою є її поділ на злочини проти зовнішньої та внутрішньої безпеки;

5) під злочинами проти основ національної безпеки України необхідно розуміти, передбачені КК України, вчинені з прямим умислом і спеціальною метою суспільно небезпечні діяння (злочини), що посягають на відносини, що забезпечують умови з охорони основ національної безпеки України у політичній та економічній сферах, у сфері державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості та обороноздатності держави, у сфері науково-технічної, інформаційної, екологічної безпеки України від зовнішніх та внутрішніх загроз.

ТЕМА 4. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи.
2. Кримінальні правопорушення проти життя. Види вбивств:
  - 2.1. Просте умисне вбивство
  - 2.2. Умисні вбивства при обтяжуючих обставинах
  - 2.3. Умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах.
  - 2.4. Вбивство через необережність
  - 2.5. Доведення до самогубства
3. Кримінальні правопорушення проти життя проти здоров'я. Види тілесних ушкоджень:
  - 3.1. Умисне тяжке тілесне ушкодження
  - 3.2. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження
  - 3.3. Умисне легке тілесне ушкодження
  - 3.4. Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження
  - 3.5. Побої та мордування.
  - 3.6. Домашнє насильство.
  - 3.6. Зараження соціальними хворобами.
4. Злочини, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я.

Питання самостійної роботи: опрацювати та законспектувати основні положення постанов пленуму ВСУ, зокрема:

1. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2/ URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

2. Про судову практику у справах про необхідну оборону : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1. ВВСУ. 2002. № 3 (31).

Теми рефератів та доповідей:

1. Кримінальні правопорушення проти життя проти життя. Загальна характеристика і види.

2. Поняття вбивства та його види. Ознаки вбивства.

3. Умисне вбивство без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин (просте вбивство).

4. Умисне вбивство при обтяжуючих обставинах.

5. Умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах.

6. Кримінальні правопорушення проти здоров'я. Загальна характеристика і види.

7. Поняття і види тілесних ушкоджень. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень. Критерії для визначення тяжкості тілесних ушкоджень.

8. Умисне тяжке тілесне ушкодження. Відмінність тяжкого тілесного ушкодження, що причинило смерть потерпілого від умисного вбивства та вбивства через необережність.

9. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження.

10. Домашнє насильство.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Представте власне наукове повідомлення на тему «Відмежування кримінального правопорушення передбаченого ст. 133 КК від адміністративного правопорушення, передбачених ст. ст. 45, 46 КпАП».

2. Представте власне наукове повідомлення на тему «Відмежування кримінального правопорушення передбаченого ст. 135 КК від адміністративного правопорушення, передбаченого ст.122-2 КпАП».

3. Випишіть, принаймні 5 статей, що містяться у розділах I, III-XX Особливої частини КК, які охоплюють умисне заподіяння смерті іншій особі і щонайменше 5, які охоплюють заподіяння смерті через необережність.

4. Наведіть приклади (складіть і запишіть фабули) вчинення умисного вбивства, передбаченого пп. 1-7 ч.2 ст.115 КК.

5. Випишіть, принаймні, 5 статей, що містяться у розділах I, III-XX Особливої частини КК, які охоплюють умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження іншій особі і, щонайменше, 5, які охоплюють заподіяння тяжкого тілесного ушкодження через необережність.

6. Наведіть приклади (складіть і запишіть фабули) вчинення умисного вбивства, передбаченого пп. 8-13 ч.2 ст.115 КК.

7. Випишіть, принаймні, 5 статей, що містяться у розділах I, III-XX Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за погрозу вбивством, та ознаки потерпілого, мотиви вчинення таких кримінальних правопорушень.

8. Наведіть приклади (складіть і запишіть фабули) вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 117, 123, 124 КК.

Тема дискусійного обговорення: «Кримінальні правопорушення у медичній сфері: проблеми притягнення до кримінальної відповідальності».

Нормативно-правові акти та література:

1. Правила судово-медичного визначення тяжкості тілесних ушкоджень: Затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. *ЮВУ*. 1995. 31 жовтня – 7 листопада.

2. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2.

3. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 // *ВВСУ*. – 2002. – № 3 (31).

4. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України : Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 244 с.

5. Алфьоров С. М., Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрози застосуванням фізичного насильства : Монографія. Запоріжжя : ФОРМ Зеленкевич Л. П., 2011. 212 с.

6. Бабаніна В. В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 238 с.

7. Байда А. О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.

8. Байда А. А. Уголовная ответственность за незаконную лечебную деятельность: Монография / Под науч. ред. В. И. Тютюгина. Харьков: Одиссей, 2009. 320 с.

9. Байлов А. В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 19 с.

10. Балабко В. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 268 с.

11. Брайловська А. І. Кримінально-правова кваліфікація неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 21 с.

12. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини. Львів: ЛДУВС, 2009. 59 с.
13. Брыч Л. П. Преступления против здоровья и против безопасности жизни и здоров'я по законодательству Украины. Львов: Львовский государственный университет внутренних дел, 2010. 116 с.
14. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання : Монографія. Львів : ПАІС, 2006. 200 с.
15. Ганова Г. О. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство, вчинене групою осіб за попередньою змовою: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 221 с.
16. Гороховська О. В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності : Монографія / Наук. ред. А. А. Музика. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2007. 180 с.
17. Гринчак С. В. Кримінальна відповідальність за незаконну трансплантацію органів або тканин людини : Монографія / Наук. ред. Л. В. Дорош. Харків : Право, 2011. 296 с.
18. Грищенко О. В. Кримінально-правова характеристика побоїв і мордування (ст. 126 КК України): Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 191 с.
19. Грищук В. К., Маковецька Н. Є. Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща : юридичний аналіз складів злочинів : Монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 368 с.
20. Данилевський А. О., Болдарь Г. Є. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи : проблеми кваліфікації та відмежування від суміжних складів злочинів : Наук.-практ. посібн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 152 с.
21. Дідківська Н. А. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 20 с.
22. Єгорова В. О. Криміналізація незаконного проведення дослідів над людиною та його кримінально-правові ознаки: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 19 с.
23. Корнієнко Є. В. Кримінально-правова характеристика зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 19 с.
24. Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002.
25. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною : Монографія / В. М. Куц, С. В. Гізімчук, В. О. Єгорова. Харків: Юрайт, 2012. 304 с.
26. Кримінальне право України : Особлива частина : Підручн. / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: Елтон-2, 2012. С.

63–135.

27. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : Матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків). 22–23 квітня 2004 р. / Ред. кол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. К. – Харків: Юрінком Інтер, 2004. 260 с.

28. Кучер В. І. Кримінально-правові проблеми вчинення злочинів способом особливо жорстокого поводження : Монографія. К.: Азимут-Україна, 2004. 120 с.

29. Литвин О. П. Злочини проти життя : Навч. посібн. К. : Європейський університет, 2002. 202 с.

30. Маковецька Н. Є. Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 20 с.

31. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 20 с.

32. Орлеан А. М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації : Монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2014. 456 с.

33. Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 20 с.

34. Саинчин А. С. Убийство по заказу (уголовно-правовой, криминалистический и криминологический аспекты). Одесса: Юридическая литература, 2003. 245 с.

35. Самощенко И. В. Понятие угрозы в уголовном праве. Харьков : СПД Вапнярчук Н. М., 2005. 120 с.

36. Сапронов О. В. Кримінальна відповідальність за насильницьке донорство: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 16 с.

37. Тарасевич Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 18 с.

38. Телесніцький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: порівняльно-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.

39. Триньова Я. О. Кримінально-правова оцінка позбавлення життя іншої людини з жалю до неї : Монографія. К., 2008. 261 с.

40. Триньова Я. О. Кримінально-правова оцінка позбавлення життя людини із співчуття до неї: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 20 с.

41. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності : Монографія. К.: КНТ, 2011. 616 с.

42. Черевко К. О. Кримінально-правова та криминологічна характеристика незаконного проведення абортів : Монографія / За заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Ніка Нова, 2012. 196 с.

43. Шестопалова Л. М. Самогубство та доведення до самогубства: заходи протидії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2001. 20 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 4

Готуючись до цієї теми, рекомендується ознайомитися з положеннями Конституції України щодо захисту життя та здоров'я особи. Треба врахувати, що посягання на життя та здоров'я особи охоплюють чималу кількість складів кримінальних правопорушень та поділяються на такі групи:

- Кримінальні правопорушення проти життя особи;
- Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи;
- Кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи.

Найбільшу суспільну небезпеку становлять кримінальні правопорушення проти життя. Тому потрібно з'ясувати загальне поняття вбивства, зміст його об'єктивних та суб'єктивних ознак, мати чітке уявлення про види вбивства та знати їх необхідні ознаки (статті 115-119 КК). До того ж, слід з'ясувати положення, що містяться в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Найбільші труднощі серед посягань на здоров'я особи викликає вивчення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження». Особливу увагу потрібно звернути на таку кваліфікуючу ознаку, як настання смерті потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК). Необхідно відрізнити це кримінальне правопорушення від умисного або необережного вбивства. Рекомендується ознайомитися з Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р.).

Курсанти, студенти, слухачі повинні бути готові дати необхідну кримінально-правову характеристику й іншим кримінальним правопорушенням проти здоров'я, наприклад, катуванню (ст. 127 КК), домашньому насильству (126-1 КК), залишенню в небезпеці (ст. 135 КК), ненаданню допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК), порушенню встановленого законом порядку трансплантації органів або тканини людини (ст. 143 КК) тощо.

ТЕМА 5. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи

Вид заняття: самостійна робота

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи.
2. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини.
3. Насильницьке зникнення.
4. Захоплення заручників.

5. Підміна дитини.
6. Торгівля людьми.
7. Експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.
8. Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги.
9. Примушування до шлюбу.

Теми рефератів та доповідей:

1. Честь та гідність особи як об'єкт злочину.
2. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності.
3. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей.
4. Підміна дитини: кримінально-правовий аспект.
5. Примушування до шлюбу.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти волі та свободи особи».
2. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти честі та гідності особи».
3. Підготуйте розгорнутий план дискусійного обговорення питання «Проблеми криміналізації окремих діянь проти волі, честі та гідності особи».
4. Вкажіть ознаки, з використанням яких законодавцем сконструйовані прості види кримінальних правопорушень, передбачених розділом III Особливої частини КК, виділіть з диспозицій ст.ст.146-151 КК слова, які містять вказівки та такі ознаки.
  5. Порахуйте, і запишіть, скільки видів кримінальних правопорушень, передбачено кожною статтею розділу III Особливої частини КК України:
    - Ст. 146 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери А, Б, В, Г, Д, Е, Є.
    - Ст. 147 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери Ж, З, І, Ї, К, Л.
    - Ст. 149 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери М, Н, О, П, Р, С, Т.
    - Ст. 150 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я.
  6. Запишіть такі, що повторюються, кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень, передбачених статтями розділу III Особливої частини КК (тобто ознаки, які передбачені відповідними частинами двох чи

більше статей). Усно будьте готові розкрити зміст кожної із таких ознак. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, які в списку академічної групи вказані під №№ від 1 до 15, а також ті, які поки що не знають свого порядкового номера в списку.

7. Запишіть такі, що повторюються, особливо кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень, передбачених статтями розділу III Особливої частини КК (тобто ознаки, які передбачені відповідними частинами двох чи більше статей). Усно будьте готові розкрити зміст кожної із таких ознак. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, які в списку академічної групи вказані під №№ від 16 до останнього номера.

8. Запишіть 2 приклади вчинення замаху на кримінальні правопорушення, передбачені статтями розділу III Особливої частини КК України (складіть фабули). Стаття, частина статті - на вибір курсантів, студентів, слухачів. При цьому спочатку вкажіть формулу кваліфікації скоєного, далі - стисло викладіть фактичні обставини, які свідчать, що має місце відповідне кримінальне правопорушення.

Нормативно-правові акти та література:

1. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143.

2. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 41. Ст. 377.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст. 34.

4. Борисов В. І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (лекції 6 та 7). Харків: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2008. С. 6–20.

5. Бортник В. А. Честь та гідність особи як об'єкт злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 18 с.

6. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. С. 666–703.

7. Володіна О. О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини. Харків: СПД ФО Мальцев О. В., 2005. 221 с.

8. Грищук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. К.: Атіка, 2007. 432 с.

9. Калмиков Д. О. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей : Монографія / Наук. ред. М. І. Хавронюк. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 560 с.

10. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : Навч. посібн. / За заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. К. : Атіка, 2011. С. 82–124.
11. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.
12. Кримінальне право України : Особлива частина: Підручн. / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: Елтон–2, 2012. С. 136–157.
13. Куц В. М., Орлеан А. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : Наук.-практ. посібн. / За ред. Г. П. Середи. К. : Варта, 2007. 168 с.
14. Лизогуб Я. Г., Яценко С. С. Протидія торгівлі людьми: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства : Навч. посібн. / Наук. ред. С. С. Яценко. К. : Атіка, 2005. 240 с.
15. Наден О. В. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності. К. : Атіка, 2004. 288 с.
16. Негодченко Д. О. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми в Україні та інших країнах: порівняльно-правовий аналіз: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
17. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми. Харків : СІМ, 2005. 180 с.
18. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України: Дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 219 с.
19. Протидія організованій злочинності у сфері торгівлі людьми / За заг. ред. В. І. Борисова, Н. О. Гуторової. Харків : Одиссей, 2005. 288 с.
20. М. С. Шевченко. Примушування до шлюбу: загальна характеристика складу злочину. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/24488/1/171-173.pdf>.
21. Юденко Т. М. Особливості провадження у справах про торгівлю людьми в контексті міжнародних стандартів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 16 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 5

Вивчення наведеної вище теми повинно супроводжуватися ознайомленням з низкою Декларацій ООН, міжнародних конвенцій, законів і підзаконних актів, спрямованих на охорону волі, честі та гідності особи. Особливу увагу слід приділити кримінально-правовому аналізу складів таких злочинів.

Установлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи також продиктовано вимогами низки міжнародних нормативно-правових документів: Загальною декларацією прав людини (прийнята й проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р.), Європейською конвенцією з

прав людини від 4 листопада 1950 р.(ратифікована Україною 17 липня 1997 р.), Декларацією ООН про захист усіх осіб від насильницького зникнення від 18 грудня 1992 р., Міжнародною конвенцією про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. (ратифікована УРСР 8 травня 1987 р.), Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 р. (ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.), Конвенцією про рабство від 25 вересня 1926 р. (УРСР приєдналася до Конвенції 29 серпня 1956 р.), Конвенцією ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.), Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. (ратифікована СРСР 19 грудня 1980 р.), Конвенцією про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування від 28 березня 1997 р.(ратифікована Україною 11 січня 2000 р.) тощо.

У законодавстві України питання захисту волі, честі та гідності особи врегульовано й низкою інших галузей законодавства (наприклад, цивільним). Основами законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р., Законами України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 р., «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р., «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» від 24 січня 1995 р., «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р., деякими постановами КМ України, постановами Пленуму ВС України тощо.

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК). Необхідно знати специфіку способу та мотиву посягання, коло потерпілих і суб'єктів злочину, зміст кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення.

Захоплення заручників (ст. 147 КК). Слід вивчити форми прояву цього кримінального правопорушення та з якою метою він учиняється, а також мати уявлення про кваліфіковані види розглядуваного кримінального правопорушення. Допомогу в цьому надасть застосування положень постанови № 2 Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі».

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини (ст. 149 КК). Потрібно охарактеризувати зміст об'єктивної та суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, підкреслити особливості кваліфікованих складів кримінального правопорушення (ч. 2 і 3 ст. 143 КК). Рекомендується ознайомитися з нормами Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16.08.1999 р.

Примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК). З 11 січня 2019 року набув чинності Закон України № 2227-VIII від 06.12.2017 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» відповідно до даного Закону було прийнято ряд змін та доповнень. Одним із таких нововведень є доповнення Кримінального кодексу України статтею яка передбачає відповідальність за примушування до шлюбу. Отже, примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, – караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. Якщо ж ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством (18 років), або щодо двох чи більше осіб, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

ТЕМА 6. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.
2. Насильницькі статеві злочини:
  - Зґвалтування (ст. 152 КК)
  - Сексуальне насильство (ст. 153 КК)
  - Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК)
3. Ненасильницькі статеві кримінальні правопорушення:
  - Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК)
  - Розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК)

Питання самостійної роботи: Опрацювати та законспектувати основні положення Постанови Пленуму верховного суду України № 5 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи».

Теми рефератів та доповідей:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.
2. Статеві кримінальні правопорушення у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.
3. Кримінологічні проблеми боротьби із зґвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми.

Тема дискусійного обговорення: «Роль кримінально-правових заходів боротьби з кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканості особи у кримінально-правовій політиці держави»

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи особи».
2. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти статевої недоторканості особи».
3. Вкажіть ознаки, з використанням яких законодавцем сконструйовані прості види кримінальних правопорушень, передбачених розділом IV Особливої частини КК, виділіть з диспозицій ст. ст.152-156 КК терміни, які містять вказівки та такі ознаки.
4. Порахуйте, і запишіть, скільки видів кримінальних правопорушень, передбачено кожною статтею розділу IV Особливої частини КК України:
  - Ст. 155 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери А, Б, В, Г, Д, Е, Є.
  - Ст. 154 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери Ж, З, І, Ї, К, Л.
  - Ст. 153 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери М, Н, О, П, Р, С, Т.
  - Ст. 152 КК - простих; кваліфікованих; особливо кваліфікованих. Це завдання виконують курсанти, студенти, слухачі, прізвища яких починаються на літери У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я.
5. Запишіть 2 приклади: один - пособництва зґвалтуванню, другий - готування до розбещення неповнолітніх (складіть фабули). При цьому спочатку вкажіть формулу кваліфікації скоєного, далі - стисло викладіть фактичні обставини, які свідчать, що має місце відповідне кримінальне правопорушення.
6. Проведіть розмежування таких складів кримінальних правопорушень (заповніть таблицю):

Норми про склади кр. пр-нь, які розмежовуються	Спільні ознаки таких складів кр. пр-нь	Розмежувальні ознаки (ознаки складу кр. пр-ння, за якими проводиться їх розмежування)	Зміст ознак, характерних для кожного із складів кр. пр-нь
<p><i>Ст.152 КК України - «Згвалтування» - Ст. 154 КК України - «Примушування до вступу в статевий зв'язок»</i></p>			
<p><i>Ст.152 КК України - «Згвалтування» - Ст.155 КК України - «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості»</i></p>			

Нормативно-правові акти та література:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст. 34.

2. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 р. // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 341-354.

3. Брич Л. П. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи за законодавством України. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 84 с.

4. Джужа О. М. Запобігання злочинам, що пов'язані із сексуальним насильством : Монографія. К.: Атіка, 2009. 240 с.

5. Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [Текст]: Наук.-практ. посібн. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 352 с.
6. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : Навч. посібн. / За заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джужи та А. В. Савченка. К.: Атіка, 2011. С. 125–161.
7. Корчовий М. М. Кримінологічні проблеми боротьби із зґвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000. 18 с.
8. Лисько Т. Д. Кримінальна відповідальність за зґвалтування (порівняльно-правовий аналіз): Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 282 с.
9. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : Монографія. К.: КНТ, 2007. С. 349–357.
10. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Москаль Д. П., Сийплові М. В. Кримінальна відповідальність за зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом / За заг. ред. О. М. Джужи. Ужгород: ІВА, 2012. 272 с.
11. Світличний О. О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 20 с.
12. Синєокий О. В. Психолого-правові проблеми кримінальної сексопатології. Вступ до криміноперверсології : Монографія. Харків: Право, 2009. 752 с.
13. Чмут С. В., Хряпінський П. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості / Чмут С. В., Хряпінський П. В. : Монографія. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2011. 184 с.
14. Шеремет А. П. Злочини проти статевої свободи : Монографія. Чернівці: Наші книги, 2007. 216 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 6

Під час опанування цієї теми слід звернути увагу на те, що основним безпосереднім об'єктом у перелічених вище кримінальних правопорушеннях є статеві свобода та статеві недоторканість особи, а додатковим безпосереднім об'єктом — здоров'я, воля, честь і гідність особи, нормальний розвиток неповнолітніх.

Характеризуючи ці кримінальні правопорушення, слід підкреслити форми їх учинення, встановити ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторони посягань, специфіку кваліфікованих складів кримінального правопорушення. Треба пам'ятати про наступні положення:

- потерплими від цих кримінальних правопорушень (а так само і суб'єктами цих злочинів) можуть бути особи як жіночої, так і чоловічої статі;
- статеві посягання різняться між собою способами їх вчинення (наприклад, природний і неприродний способи);

- суб'єктивна сторона статевих посягань характеризується прямим умислом і здебільшого сексуальним мотивом.

Кримінально-правовий аналіз складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи не може вважатися вичерпним без використання положень постанови № 5 Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. «Про судову практику в справах про зґвалтування та інші статеві злочини».

ТЕМА 7. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти виборчих прав.
2. Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача.
3. Фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікація відомостей Державного реєстру виборців.
4. Порушення таємниці голосування.
5. Порушення законодавства про референдум.

Теми рефератів та повідомлень:

1. Характерні ознаки об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що посягають на виборчі права громадян (статті 157, 158, 159, 160 КК України).
2. Аналіз складу кримінального правопорушення «порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії».
3. Характерні ознаки кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність приватного життя громадян (статті 162, 163, 182 КК України).
4. Особливості об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що посягають на нормальний розвиток неповнолітніх (статті 164, 165, 168 КК України).
5. Розмежування грубого порушення законодавства про працю (ст. 172 КК України) та грубого порушення угоди про працю (ст. 173 КК України).

6. Особливості об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що посягають на об'єкти інтелектуальної та промислової власності (статті 176, 177 КК України).

Завдання самостійної роботи:

Ознайомитися та опрацювати за Науково-практичним коментарем КК України відповідні статті:

- 1) Стаття 158-1. Незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз.
- 2) Стаття 158-2. Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму.
- 3) Стаття 159-1. Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму.
- 4) Стаття 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації кримінальних правопорушень шляхом вирішення ситуативних завдань:

1. С. вночі проник до приміщення виборчої дільниці де викрав 60 виборчих бюлетенів. Крім цього С. облив інші виборчі документи, які зберігалися на дільниці, сірчаною кислотою з метою їх знищення. Наступного дня С. передав викрадені ним бюлетені Г., який, зробивши в них відповідні позначки, вкинув бюлетені в скриньку для голосування. *Кваліфікуйте дії С. та Г. Відповідь поясніть.*

2. Перебуваючи на посаді голови районної державної адміністрації, Т. наказав своїй підлеглий Л., яка одночасно була головою виборчої комісії на одній з дільниці, під час підрахунку голосів дописати у підсумковий протокол з результатів голосування декілька голосів за одного з кандидатів. Л. виконала вказівку Т.

Кваліфікуйте дії Л. та Т. Відповідь поясніть.

3. Голова сільськогосподарського підприємства «Прогрес» Р., будучи в неприязних відносинах із сільським головою М., шляхом видачі своїм працівникам позачергової премії наказав їм не брати участь у місцевих

виборах. На вибори голови не прийшло біля половини працівників підприємства.

Кваліфікуйте дії Р. Відповідь поясніть.

4. Член виборчої комісії Ш. з бюлетенями та скринькою для голосування повинен був допомагати здійснювати голосування поза межами виборчої дільниці громадянам, які через хворобу не могли прийти на виборчу дільницю та проголосувати. По дорозі він особисто здійснив відповідні позначки та опустив в скриньку бюлетені. Повернувшись на виборчу дільницю повідомив, що всі громадяни проголосували.

Кваліфікуйте дії Ш. Відповідь поясніть.

5. Голова виборчої комісії Ю. разом із іншими членами виборчої комісії закликали виборців зайти до кабін для голосування та одночасно на їх очах голосували на своїх робочих місцях, проставляючи відповідні позначення у виборчих бюлетенях. Після цього Ю. зібрала заповнені членами виборчої комісії бюлетені та опустила їх в урну. *Кваліфікуйте дії Ю. та членів виборчої комісії. Відповідь поясніть.*

6. Поліцейський К., не маючи достовірних даних про причетність П. до вчинення крадіжки чужого майна, без згоди останнього здійснив огляд його квартири з метою виявлення викрадених речей. Ніяких визначених законом документів на проведення такого огляду в нього не було. Огляд позитивних результатів не дав. Після цього П. звернувся до прокурора району із заявою про притягнення К. до кримінальної відповідальності.

Кваліфікуйте дії К. Відповідь поясніть.

7. Я. працювала у секретаріаті однієї з державних установ. Одержуючи листи, адресовані співробітникам, вона розкривала їх, знайомила з змістом та інколи передавала їх іншим колегам по роботі. Найбільш цікаві, на її думку, листи вона давала читати своїм подругам. *Кваліфікуйте дії Я. Відповідь поясніть.*

8. Рішенням суду Н. був зобов'язаний щомісяця сплачувати грошові кошти на утримання своїх дітей. Попри це Н. протягом року не зробив жодного платежу, оскільки часто змінював місце роботи та проживання. Такими своїми вчинками він поставив своїх дітей у тяжке матеріальне становище. Проте, як потім з'ясувалося, грошові кошти на утримання дітей у нього були, оскільки він за підробленим паспортом працював на сільськогосподарському ринку.

Кваліфікуйте дії Н. Відповідь поясніть.

9. Начальник відділу кадрів Щ., всупереч вказівкам директора підприємства І., відмовився оформлювати на роботу жінок, оскільки передбачувана робота входила до списку виробництв, професій і робіт з важкими та шкідливими умовами праці, на яких заборонено використання праці жінок. Це призвело до конфлікту між Щ. та І. Останній, не бажаючи працювати з незручним для себе співробітником, під приводом скорочення штатної одиниці звільнив Щ. з роботи.

Кваліфікуйте дії І. Відповідь поясніть.

10. Т. перебував на посаді директора промислового підприємства. Знаючи, що через декілька днів на підприємстві відбудеться страйк, він поширив через своїх заступників інформацію про те, що всіх учасників страйку, які проживають в гуртожитку підприємства, під різними приводами буде виселено.

Кваліфікуйте дії Т. Відповідь поясніть.

Індивідуальні завдання:

1. Охарактеризуйте основні проблеми КК України у частині регламентації відповідальності за порушення виборчого законодавства.

2. Підготуйте огляд рішень ЄСПЛ, в яких розкривається проблематика недоторканності житла. Яких змін з урахуванням практики Суду має зазнати ст. 162 КК України?

3. Покажіть співвідношення порушень законодавства про охорону праці, передбачених КК України.

4. Дайте кримінально-правову характеристику невиклати заробітної плати (ст. 175 КК України).

5. Підготуйте огляд зарубіжного кримінального законодавства про відповідальність за кримінальні правопорушення, що пропагують ненависть і дискримінацію. Покажіть відмінності цього законодавства від ст. 161 КК «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань».

6. Проаналізуйте Щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина, опубліковану на офіційному веб-сайті українського

омбудсмена (<http://www.ombudsman.gov.ua/>). На яких кримінальних правопорушеннях, що стосуються мови ворожнечі тощо, пов'язаних з дискримінацією людини, акцентовано увагу суспільства?

7. Проаналізуйте склад к.пр. «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів». Чи виправдано ця кримінально-правова заборона розміщена у розділі V Особливої частини КК?

Питання для самоконтролю:

1. Дайте загальну характеристику кримінальним правопорушенням проти виборчих прав громадян.
2. Назвіть форми вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 157 КК «Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача».
3. Визначте предмет кримінального правопорушення «Фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікація відомостей Державного реєстру виборців».
4. Надайте характеристику об'єктивної сторони фальсифікації виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікації підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікації відомостей Державного реєстру виборців.
5. Назвіть ознаки суб'єкта кримінального правопорушення «Порушення таємниці голосування».

Ознайомитися з додатковою літературою до теми:

1. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 6 листопада 2012 року № 5475-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 44-45. Ст. 634.
2. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10-11. Ст. 73.
3. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.

4. Про вибори Президента України : Закон України від від 05 березня 1999 року № 474-XIV (в редакції Закону від 23.12.2015, № 901-VIII). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
5. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
1. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика : Монографія. К.: КНТ, 2007. 328 с.
2. Бахуринська О. О. Кримінально-правова характеристика порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України): Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 235 с.
3. Борисов В. І., Пащенко О. О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види / Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки : Монографія. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 224 с.
4. Борисов В. І., Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : Монографія. Харків: Юрайт, 2012. 296 с.
5. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 19 с.
6. Горпинюк О.П. Інформаційна приватність та її захист від злочинних посягань в Україні: Монографія. Львів: БОНА, 2014. 324 с.
7. Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та особистих прав свобод людини і громадянина : Навч. посібн. 2-е вид. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 192 с.
8. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та особистих прав свобод людини і громадянина. Аналіз законодавства і судової практики : Монографія. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 320 с.
9. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих і референдних прав: Монографія / За заг. ред. В.П. Тихого. Харків: Кроссруд, 2008. 344 с.
10. Кримінальне право України : Особлива частина : Підручн. / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1. Луганськ: Елтон–2, 2012. С. 73-106, 222-345.
11. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.
12. Мазур М. В. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих і референдумних прав громадян : Монографія. Луганськ: Елтон–2, 2012. 218 с.
13. Маркін В. І. Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 18 с.

14. Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 20 с.
15. Мельник М. І. Кримінальна відповідальність за злочини проти виборчих прав. К.: Атіка, 2005. 144 с.
16. Мягков М. О. Перешкоджання здійсненню виборчого права: проблеми кримінальної відповідальності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 20 с.
17. Островский О. С. Кримінальна відповідальність за порушення прав людини на свободу віросповідання за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2014. 21 с.
18. Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.
19. Палій М. В. Злочинність у сфері віросповідання та боротьба з нею: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 19 с.
20. Панькевич В. М. Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 23 с.
21. Присяжнюк І. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 20 с.
22. Расизм і ксенофобія в Україні: реальність та вигадки. Харків: Права людини, 2009. 192 с.
23. Топчій В. В. Кримінально-правова характеристика невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175 КК України) : Монографія. Львів: ЛДУВС, 2010. 260 с.
24. Юридична відповідальність за порушення законодавства про вибори народних депутатів України / За ред. О. Л. Копиленка. К.: Парламентське вид-во, 2007. 96 с.
25. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.
26. Витвицкая С. С. Криминологические проблемы предупреждения преступных посягательств на нравственное и физическое развитие несовершеннолетних: Дисс. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 222 с.
27. Гальцова В. В. Кримінальна відповідальність за порушення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (аналіз складів злочинів): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 20 с.
28. Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 15 с.

29. Доляновська І. М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 18 с.
30. Калмиков Д. О. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей : Монографія / Наук. ред. М. І. Хавронюк. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 560 с.
31. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : Монографія. К.: Інтерсервіс, 2012. 908 с.
32. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.
33. Лосич С. В. Кримінальна відповідальність за схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих речовин: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2013. 20 с.
34. Олашин М. І. Кримінально-правова протидія неналежному виконанню обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2014. 18 с.
35. Орлеан А. М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації: Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2014. 456 с.
36. Паньчук О. В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2008. 20 с.
37. Петренко О. І. Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 20 с.
38. Топольскова І. О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : Монографія / Наук. ред. В. П. Смелянов. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2003. 192 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 7

Ст. 38 Конституції України проголошує право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Порушення цього конституційного принципу спричиняє злочин проти виборчих прав громадян. Злочини, які посягають на виборчі права громадян охоплюються статтями 157—160 КК України. Надаючи загальну харак-теристику цим злочинам, необхідно звернути увагу на зміни, яких зазнали відповідні кримінально-правові норми. Необхідно з'ясувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки цих складів, визначити ознаки потерпілої особи, вказати ознаки суб'єкта злочину, встановити

кваліфікуючі ознаки, з'ясувати особливості кваліфікації. Так, родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених розділом IV Особливої частини КК, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, які забезпечують конституційні права і свободи людини і громадянина. Деякі склади мають свій предмет посягання, наприклад, у ст. 158 КК України, предметом кримінального правопорушення можуть бути *виборчі документи, документи референдуму, скриньки з бюлетенями*. **Об'єктивна сторона** цих кримінальних правопорушень може виражатися в залежності від складу форм (у діях чи бездіяльності). Наприклад, шляхом бездіяльності може в окремих випадках вчинюватися кримінальне правопорушення, передбачене ст. 159 КК. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони деяких кримінальних правопорушень є час їх вчинення (наприклад, у ст. 159 КК). Суб'єкт кримінального правопорушення може мати спеціальні ознаки, наприклад, ним може бути службова особа. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу. В певних складах має значення мета вчинення злочину (наприклад, у ст. 158 КК).

При опрацюванні теми необхідно проаналізувати, в яких саме формах та якими способами може бути вчинено кримінальне правопорушення, передбачене ст. 157 КК «Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача». Так, об'єктом кримінального правопорушення є виборчі права громадян, які полягають у праві обирати та бути обраними. **Потерпілими** від цього злочину можуть бути: виборці; кандидати на виборні посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; громадяни, які мають право брати участь у референдумі, та ряд інших категорій осіб. **Об'єктивна сторона** кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею, виражається у формі: 1) перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, а також ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин (ч. 1–3 ст. 157 КК); 2) втручання службової особи з використанням службового становища у здійснення виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень, установлених законом (ч. 4 ст. 157 КК). Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту фактичного перешкоджання здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, діяльності

іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму. Суб'єкт кримінального правопорушення є загальним щодо ч. 1 ст. 157 КК та спеціальним щодо ч. 4 ст. 157 КК – службова особа. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом, а для кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 157 КК, також характерна і спеціальна мета – вплинути на рішення виборчої комісії чи комісії з референдуму. Необхідно також звернути особливу увагу на кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки.

При розгляді кримінального правопорушення, передбаченого ст. 158 КК «Фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікація відомостей Державного реєстру виборців» необхідно з'ясувати його предмет, в яких формах з об'єктивної сторони може бути вчинено це кр. пр-ння, особливості суб'єкта та інші ознаки. Так, об'єктом цього кр. пр-ння у є встановлений законом порядок виготовлення, зберігання та використання виборчих документів та документів референдуму, який забезпечує нормальну організацію та проведення виборів і референдуму, правильний підрахунок голосів та встановлення результатів голосування. Предметом цього кр. пр-ння у певних його формах є виборчі документи, документи референдуму, скриньки з бюлетенями. З об'єктивної сторони кр. пр-ння, передбачений ст. 158, може проявлятися у різних формах, наприклад: 1) незаконне виготовлення виборчих бюлетенів, бланків відкріпних посвідчень, бюлетенів для голосування на референдумі;

2) зберігання завідомо незаконно виготовлених виборчих бюлетенів, бланків відкріпних посвідчень, бюлетенів для голосування на референдумі, а також в інших, передбачених положеннями ст. 158 КК України, діях. Кр. пр-ння вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з описаних у диспозиціях частин 1, 2, 4, 7 (за винятком діянь, які утворюють кваліфіковані склади цього злочину), 8, 9 – 11 ст. 158 дій. Суб'єкт кр. пр-ння, передбаченого частинами 1, 5, 6 ст. 158, загальний, частинами 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10 цієї статті – спеціальний, ч. 11 – як загальний, так і спеціальний. З суб'єктивної сторони цей злочин може бути вчинений лише із прямим умислом.

Аналізуючи кр. пр-ння, передбачене ст. 159 КК «Порушення таємниці голосування», необхідно звернути увагу на те, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кр. пр-ння є час його вчинення та визначити, в чому виявляється порушення таємниці голосування. Об'єктом кр. пр-ння є

виборче право громадян у частині здійснення ними голосування під час виборів. Об'єктивна сторона кр. пр-ння проявляється у діях або бездіяльності, які спрямовані на одержання чи розголошення відомостей, про результати голосування виборцем (виборцями) шляхом порушення встановлених законом вимог для забезпечення таємниці голосування або створення умов, які дають змогу контролювати волевиявлення виборців під час голосування.

Кр. пр-ння вважається закінченим з моменту вчинення дії або бездіяльності, які призвели до порушення таємниці голосування. Суб'єкт кр. пр-ння спеціальний. Ним може бути лише член виборчої комісії або інша службова особа, які порушують таємницю голосування, використовуючи владу чи службове становище. Суб'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується прямим умислом: винний усвідомлює, що порушує таємницю голосування, нехтуючи встановленими законом вимогами для забезпечення таємниці голосування або спеціально створюючи умови, які дають змогу контролювати волевиявлення виборців під час голосування, і бажає вчинити такі дії.

Кр. пр-ння, передбачене ст. 160 КК України «Порушення законодавства про референдум». Об'єктом цього кр. пр-ння є право громадян на участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, а також встановлений порядок організації та проведення всеукраїнського або місцевого референдумів. Предметом кр. пр-ння в окремих його формах є документи референдуму. З об'єктивної сторони це кр. пр-ння може бути вчинений у формі: 1) перешкоджання вільному здійсненню громадянином права брати або не брати участь у референдумі; 2) перешкоджання веденню агітації до дня проведення референдуму; 3) підроблення документів референдуму; 4) приписування голосів; 5) неправильного підрахунку голосів; 6) порушення таємниці голосування. Цей злочин у перших його двох формах вважається закінченим із моменту, коли в результаті насильства, обману, погроз, підкупу або інших дій відбулося фактичне перешкоджання здійсненню громадянином права брати або не брати участь у референдумі, вести агітацію до дня проведення референдуму. В інших формах воно є закінченим із моменту фактичного вчинення дій, які їх утворюють. Суб'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується прямим або непрямым умислом. Особливу увагу також необхідно приділити вивченню кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак цього кр. пр-ння.

ТЕМА 8. Кримінальні правопорушення проти власності

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Власність та право власності як об'єкт кримінально-правової охорони.
2. Систематизація юридичних складів кримінальних правопорушень проти власності за чинним кримінальним законодавством України (види злочинів проти власності).
3. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти власності.
4. Корисливі кримінальні правопорушення проти власності (ст. ст. 185-193, 198 КК).
5. Некорисливі кримінальні правопорушення проти власності (ст. ст. 194-197 КК).

Питання самостійної роботи: «Привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї: особливості юридичного складу злочину».

Теми рефератів та доповідей:

1. Власність та право власності як об'єкт кримінально-правової охорони.
2. Розбій: особливості конструкції основного юридичного складу кр. пр-ння; розбій та інші кр. пр-ння, розмежування юридичних складів, кваліфікація за сукупністю кр. пр-нь.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Вкажіть ознаки, з використанням яких законодавцем сконструйовані прості види кр. пр-ння, передбачених розділом VI Особливої частини КК, виділіть з диспозицій ст. ст. 185-198 КК терміни, які містять вказівки на такі ознаки.
2. Проведіть розмежування таких складів кр. пр-нь (заповніть таблицю):

Норми про склади кр. пр-нь, які	Спільні ознаки таких складів кр. пр-нь	Розмежувальні ознаки (ознаки складу кр. пр-ння,	Зміст ознак, характерних для кожного із
---------------------------------	--	---	---

розмежовуються		за якими проводиться їх розмежування)	складів
<p>а) ч. 2 ст. 186 КК України «Грабіж» - ст. 187 КК України – «Розбій»;</p> <p>ст. 187 КК України - «Розбій» -- ст. 189 КК України – «Вимагання»</p>			
<p>б) ст. 190 КК України - «Шахрайство» - ст. 192 КК України - «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою»</p>			
<p>в) ст. 189 КК України - «Вимагання» - ст. 147 КК України – «Захоплення заручників»</p>			
<p>г) ст. 194 КК України – «Умисне знищення або пошкодження</p>			

майна» - ст. 196 КК України – «Необережне знищення або пошкодження майна».			
---	--	--	--

3. Визначіть, які кр. пр-ння, передбачені статтями розділу VI Особливої частини КК, вчиняються спеціальним суб'єктом (заповніть таблицю):

Номер статті, частина статті	Назва кр. пр-ння	Слова з диспозиції статті, які вказують на спеціального суб'єкта кр. пр- ння	Примітка

4. Вкажіть момент закінчення окремих кр. пр-нь, передбачених статтями розділу VI Особливої частини КК (заповніть таблицю):

Стаття, частина статті	Назва кр. пр-ння	Момент закінчення кр. пр- ння	Примітка

5. Дайте характеристику кваліфікуючих, особливо кваліфікуючих ознак кр. пр-нь, передбачених ст.ст.185-187, 189-191 КК (заповніть таблицю)

а) передбачені для усіх форм викрадення,

б) решта.

Поширеність кваліфікуючих, особливо кваліфікуючих ознак	Назва кваліфікуючої, особливо кваліфікуючої ознаки	Частина статті, яка передбачає відповідну ознаку	Примітка
Передбачені для усіх	Повторно	ч.2 ст.185, ч.2 ст.186,	

<i>форм викрадення</i>		<i>ч.2 ст.189, ч.2 ст.190, ч.3 ст.191 КК</i>	
<i>Передбачені для кількох форм викрадення</i>			
<i>Специфічні для окремих форм викрадення</i>			

Нормативно-правові акти та література:

1. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 398-411.
2. Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. К.: Форум, 2004. 160 с.
3. Андрушко П. П., Короткевич М. Є. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : кримінально-правова характеристика. К. : Юрисконсульт, 2005. 292 с.
4. Антонюк Н. О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою : Монографія. Львів : ПАІС, 2008. 216 с.
5. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності : Навч. посібн. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
6. Горішній О. О. Кримінально-правова характеристика розбою: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
7. Гулкевич В. Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2008. 20 с.

8. Дітріх О. І. Насильство у складах корисливих посягань на власність за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 15 с.
9. Дорохіна Ю. А. Юридичний аналіз злочинів проти власності. *Юридична наука*. 2014. № 7. С. 39-51.
10. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
11. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : Монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 400 с.
12. Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 19 с.
13. Дячкін О. П. Кримінальна відповідальність за посягання на електричні мережі, кабельні лінії зв'язку та їх обладнання: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Ємельянова. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2007. 116 с.
14. Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство : Монографія. Харків : Право, 2014. 176 с.
15. Захарчук В. М. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво за кримінальним правом України: Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2014. 231 с.
16. Ільїна О. В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 18 с.
17. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей : Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України аспис Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. К. : Реферат, 2004. 288 с.
18. Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії: Дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2009. 218 с.
19. Кузнецов В. В. Кримінальна відповідальність за крадіжки : Монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2005. 158 с.
20. Кундеус В. Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 198 с.
21. Куц В. М., Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за незаконне використання електричної або теплової енергії : Монографія. К. : Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
22. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 241 с.
23. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : Монографія. Хмельницький: Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2010. 192 с.

24. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення. Харків: Право, 2011. 208 с.
25. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство в Україні та за кордоном: порівняльно-правове дослідження: Монографія. К.: Інтерсервіс, 2013. 216 с.
26. Семикіна Л. О. Вимагання за Кримінальним кодексом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
27. Смаглюк О. В. Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 185 с.
28. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: Дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2005. 232 с.
29. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні : Монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 480 с.
30. Чумаченко Т. А. Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК): кримінально-правова характеристика: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 223 с.
31. Швець А. Ю. Предмет злочинів проти власності у кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 20 с.
32. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 20 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 8

При підготовці до даної теми слід детально ознайомитися з нормами розділу 6 КК, а також положеннями Постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності».

При вивченні загальної характеристики складів кр. пр-нь проти власності слід запам'ятати, що юридичний конструкт кр. пр-нь проти власності виглядає наступним чином: 1) Родовим об'єктом кр. пр-нь є первинна власність (відношення конкретної людини до свого і чужого), як ключова цінність права, безпосереднім об'єктом – майно (вторинна власність – матеріалізоване відношення людини до світу), а предметом кр. пр-нь – конкретна річ, цінність якої визначається ринком.

2) Об'єктивна сторона кр. пр-ння проти власності – це система передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також характеризують зовнішню сторону посягання особи на суспільні відносини та є предметом її суб'єктивної

оцінки. Об'єктивна сторона кр. пр-нь проти власності характеризується діями - активною поведінкою. За винятком шахрайства та заподіяння майнової шкоди без ознак розкрадання, яке може бути виконано як шляхом дії, так і бездіяльності. Основна маса складів кр. пр-нь проти власності за конструкцією є матеріальними. Об'єктивна сторона кр. пр-нь проти власності складається з таких обов'язкових ознак як: а) суспільно небезпечне (злочинне) діяння; б) суспільно небезпечні (злочинні) наслідки у вигляді майнової (інколи фізичної) шкоди; в) причинно-наслідковим зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками. Досліджувані кр. пр-ння визнаються закінченими в момент настання суспільно небезпечних наслідків (за винятком розбою, вимагання та викрадення транспортного засобу або маломірного водного судна). Особливістю конструкції названих складів є їх характер – формальний або усічений. Для визнання їх закінченими не потрібно настання суспільно небезпечних наслідків.

3) Суб'єктом кр. пр-ння проти власності слід вважати як фізичну, так і юридичну особу, яка вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння.

4) Суб'єктивна сторона кр. пр-нь проти власності – це психічна діяльність особи, яка вчиняє кр. пр-ння проти власності, що безпосередньо відноситься до ознак його складу. Суб'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується умисною формою вини, частіше за все з прямим умислом. З прямим і непрямим умислом може бути вчинено умисне знищення чи пошкодження майна. Для багатьох складів злочинів обов'язковою є корислива мета.

При вивченні рекомендованої літератури та положень пленуму ВСУ варто звернути на дискусійність питання про розмежування багатьох кр. пр-нь проти власності.

Розрізняючи крадіжку і грабіж, слід виходити зі спрямованості умислу винної особи та даних про те, чи усвідомлював потерпілий характер вчинюваних винною особою дій. У зв'язку з цим викрадення належить кваліфікувати як крадіжку не лише тоді, коли воно здійснюється за відсутності потерпілого, але й у присутності сторонніх осіб, які не усвідомлюють факту викрадення майна і не можуть дати йому належної оцінки (психічно хворі, малолітні). Крадіжка, грабіж або розбій, поєднані з незаконним проникненням до житла, іншого приміщення чи сховища, кваліфікуються відповідно за частиною третьою статті 185 КК, частиною

третьою статті 186 КК, частиною третьою статті 187 КК. Додатково за статтею 162 КК такі дії кваліфікувати не потрібно. Якщо незаконне проникнення до житла, іншого приміщення чи сховища поєднане зі вчиненням крадіжки, кримінальну відповідальність за яку з огляду на вартість викраденого законом не передбачено, вчинене належить кваліфікувати за статтею 162 КК.

При розмежуванні вимагання і грабежу чи розбою слід виходити з того, що при грабежі та розбої насильство або погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном у момент їх застосування. При цьому погроза являє собою такі дії чи висловлювання, які виражають намір застосувати насильство негайно. Дії, що полягають у насильстві або в погрозі його застосування, спрямовані на одержання майна в майбутньому, а також вимогу передати майно, поєднану з погрозою застосувати насильство до потерпілого або його близьких родичів у майбутньому, слід кваліфікувати як вимагання.

При розмежуванні вимагання і кр. пр-ння, передбаченого статтею 206 КК (протидія законній господарській діяльності), чи кр. пр-ння, передбаченого статтею 355 КК) (примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань), треба виходити з того, що при вимаганні винна особа керується корисливим умислом на заволодіння не належним їй майном чи правом на таке майно або бажає вчинення на її користь дій майнового характеру.

Тема № 9: Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.
2. Систематизація юридичних складів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності за КК України.
3. Аналіз окремих юридичних складів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності:
  - Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів,

- білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (Ст. 199 КК);
- Контрабанда (Ст. КК 201);
  - Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (Ст. 204 КК);
  - Фіктивне підприємництво (ст. 205 КК);
  - Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК);
  - Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (Ст. 209 КК);
  - Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (Ст. 210 КК);
  - Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (Ст. 212 КК);
  - Доведення до банкрутства (Ст. 219 КК);
  - Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (Ст. 220-2 КК);
  - Шахрайство з фінансовими ресурсами (Ст. 222 КК);
  - Розголошення комерційної або банківської таємниці (Ст. 232 КК).

Завдання самостійної роботи: «Незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233 КК): аналіз юридичних складів кримінального правопорушення».

Теми рефератів та доповідей:

1. Економічна діяльність, господарська діяльність та підприємницька діяльність як об'єкти кримінально-правової охорони.
2. Проблеми класифікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.
3. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 220-2 КК «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи».
4. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232-1 КК « Незаконне використання інсайдерської інформації».
5. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».
6. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.

218-1 КК «Доведення банку до неплатоспроможності».

7. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції».

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації злочинів шляхом вирішення ситуативних завдань:

1. ТзОВ «Зеніт» займалося виготовленням одягу. Всі працівники, цього підприємства отримували частину заробітної плати готівкою «в конвертах» крім того, всі вони були оформлені на 0,25 ставки, хоча працювали на повну ставку.

Жодних відрахувань до Державного чи місцевого бюджету, а також до державних цільових фондів з сум, які виплачувалися працівникам готівкою «в конвертах» ТзОВ «Зеніт» не здійснювало. Готівку для виплати коштів керівництво здобувало таким чином. Юристи Іван, Петро та Данило, які здійснювали юридичне обслуговування підприємства, працювали не за трудовими договорами, а на підставі цивільно-правових угод. Відтак щомісячно на їхні рахунки ТзОВ «Зеніт» перераховувало певну суму. Частину цих коштів хлопці залишали собі в якості оплати за надані юридичні послуги та за переведення коштів у готівку, а решту передавали керівнику Данилу та бухгалтеру Дмитру. Аналогічно працювали всі працівники бухгалтерії (5 чоловік) . Схему розробили керівник ТзОВ «Зеніт» Данило та бухгалтеру Дмитро. Дмитро хоча й вів бухгалтерський облік, проте в штат підприємства не входив, а плату отримував на підставі цивільно-правового договору. Всі працівники про існуючу схему нарахування і виплати заробітної плати знали, і при прийомі на роботу погоджувалися частину заробітної плати отримувати неофіційно. Така схема успішно функціонувала цілий рік, внаслідок чого до Пенсійного фонду т інших соціальних фондів було недоотримано 500 000 гривень у 2011 році, а до державного та місцевих бюджетів – 275 000 гривень.

Описану схему керівництво ТзОВ «Зеніт» планувало використовувати і в майбутньому, проте їхні протиправні дії були припинені в результаті позапланової податкової перевірки.

Дайте кримінально-правову оцінку діям керівництва та працівників ТзОВ «Зеніт».

2. Підприємці Михайло та Ярослав здійснювали поставки продуктів харчування італійського виробництва в магазини Львова та Львівської області і вже не один рік конкурували між собою. Коли брат Михайла, Денис зайняв високу посаду в обласному управлінні внутрішніх справ, Михайло вирішив, що вже може позбутися конкурента за допомогою більш радикальних заходів. Михайло зі своїм водієм Володимиром прийшов у помешкання Ярослава та повідомив, що з наступного дня постачання продуктів харчування італійського виробництва в магазини Львова буде здійснювати лише ТзОВ «Меркурій», одним з засновників якого є Михайло, а тому Ярослав повинен розірвати договори з усіма суб'єктами господарської діяльності, які працюють у Львові. У випадку не виконання цих вимог Михайло погрожував, що спалить склад, на якому зберігається товар Ярослава, а також що його брат Денис відрядить бійців спецпідрозділу для розправи над Ярославом та членами його сім'ї. Для підтвердження серйозності намірів свого шефа Володимир ударом кулака вибив Ярославу два зуби, а також розбив телевізор та ноутбук. Денис про «подвиги» свого брата не знав та брати участь у вирішенні конфлікту між конкуруючими підприємцями не збирався.

Варіант 1. Для того, щоб усунути конкурента Михайло вимагав, щоб Ярослав уклав з ним договір купівлі-продажу, за яким Ярослав повинен був продати Михайлу всі наявні у нього складські приміщення та транспортні засоби за ціною, що в 20 разів була нижчою від ринкової. У випадку відмови укласти таку угоду погрожував вбити дружину Ярослава. Продавши транспортні засоби та складські приміщення за запропонованою ціною Ярослав втратив би можливість продовжувати свою підприємницьку діяльність. Для підтвердження серйозності намірів свого шефа, водій Михайла, Володимир, спалив автомобіль Ярослава, вартістю 250 000 гривень.

Варіант 2. Для того, щоб усунути конкурента Михайло вимагав, щоб Ярослав уклав з ним договір купівлі-продажу, за яким Ярослав повинен був продати Михайлу всі наявні у нього складські приміщення та транспортні засоби за ціною, що в 20 разів була нижчою від ринкової. У випадку відмови укласти таку угоду погрожував вбити дружину Ярослава. Продавши транспортні засоби та складські приміщення за запропонованою ціною Ярослав втратив би можливість продовжувати свою діяльність. Для підтвердження серйозності намірів свого шефа, водій Михайла, Володимир,

спалив автомобіль Ярослава, вартістю 250 000 гривень. Ярослав здійснював свою діяльність незаконно, оскільки не був зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Михайла та Володимира.

3. Громадянин іноземної держави А. в'їхав на територію України з території Республіки Польща при детальному огляді на митному посту «Мостиська - 2» співробітниками митниці було виявлено, що під виглядом вітамінів він перевозив наркотичні засоби, крім того мав при собі 1000 підроблених доларів США, які розраховував збути на території України.

Дайте кримінально-правову оцінку діям.

4. Омелян – директор ПП «Фрукти-Овочі» подав на розгляд кредитної ради Всеукраїнського банку «Прогрес» документи для отримання кредиту на закупівлю сільськогосподарської техніки у розмірі 75 000 доларів США. Для забезпечення виконання зобов'язань по кредитному договору Омелян передавав банку в заставу земельну ділянку, проте як з'ясувалося пізніше Омелян не володів цією ділянкою на праві власності, а поданий акт про право власності був підроблений. Згідно з внутрішніми правилами банку сума, що перевищує 50 000 доларів США надається в кредит лише за умови, що боржник (кредитоодержувач) надасть банкові в заставу ліквідне нерухоме майно на відповідну суму. Омелян вчасно погашав тіло кредиту та сплатив всі належні за договором відсотки за користування кредитом.

Варіант 1: Омелян кредиту не повернув, а кошти перераховані на рахунок ПП «Фрукти-Овочі» в той же день зняв з рахунку і виїхав з дружиною закордон.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Омеляна.

5. Іван поза пунктом пропуску перемістив через митний кордон України на територію Республіки Польща унікальну зоологічну колекцію, яка мала велику наукову цінність. Цю колекцію Іван придбав директора Київського Зоопарку за 10 000 доларів США. Суд кваліфікував дії Івана як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 88 КпАП України «Незаконне вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу».

Чи правильно вирішив справу суд? Відповідь обґрунтуйте.

6. Мирослава зняла через банкомат банку «Прибуток» на вул. Івана Франка 500 гривень (5 купюр по 100 гривень). Перейшовши вулицю, у відділенні «Ощадбанку» спробувала оплатити щойно, знятими купюрами комунальні послуги. Проте була затримана, так як гроші виявились фальшивими. За результатами перевірки з'ясувалося: начальник охорони банку «Прибуток» Михайло, маючи доступ у банкосховище міняв справжні гроші на якісні підробки. Під час обшуку квартири Михайла було виявлено 1000 підроблених 100-гривневих купюр, а також 200 000 непідроблених гривень. Слідство встановило, що підроблені гроші Михайло одержував від Тараса, за надані послуги Михайлові платили 20 % від суми операції.

Виготовленням підроблених грошей займалися Тарас та його дружина Зінаїда.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Мирослави, Михайла, Тараса та Зінаїди.

7. ТзОВ «Юріс» здійснювало розробку програмного забезпечення для іноземних замовників. Керував роботою програмістів висококваліфікований фахівець у цій галузі Тарас. Для того щоб втримати цінного працівника у себе на роботі та врятувати його від заздрості колег, відповідно до наказу директора відомості про розмір заробітної плати Тараса були визнані комерційною таємницею. Проте працівниця бухгалтерії Наталя у приватній бесіді розказала своїй подрузі Ользі з конкуруючої фірми «Вірус», скільки зароблять їхні програмісти, в тому числі Тарас.

Як наслідок фірма «Вірус» запропонувала Тарасу в тричі вищу заробітну плату, й він прийшов працювати до них. ТзОВ «Юріс» без Тараса не змогло виконати ряд замовлень, а тому змушене було виплати незадоволеним клієнтам штрафні санкції в розмірі 200 000 гривень, крім того репутація фірми дуже постраждала.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Наталі, Ольги, Тараса.

8. Марина в березні 2011 року, працюючи на посаді директора сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Харч» Поліського району Київської області, використала завідомо підроблений документ - недостовірну довідку Іванківської МДПІ від 30.01.2011 про відсутність у СТОВ «Харч» заборгованості з податків і зборів (обов'язкових платежів), яку надала до управління агропромислового розвитку Поліської районної державної адміністрації Київської області з метою отримання з державного бюджету дотації за напрямом «Посіви озимих зернових культур

під урожай 2011 року». Унаслідок цього з державного бюджету виділили 100000 грн., які були перераховані з розрахункового рахунку управління державного казначейства в Київській області на розрахунковий рахунок СТОВ «Харч». Ці кошти Марина використала для проведення фінансових операцій та укладення цивільно-правових угод в процесі здійснення господарської діяльності очолюваного нею товариства.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Марини.

9. Григорій організував створення ТзОВ «Старт» та фактично керував його діяльністю. Проте засновниками товариства офіційно стали Микола, Андрій та Іван.

Іван, крім того, обійняв посаду керівника ТзОВ «Старт». Микола, Андрій та Іван страждали на алкоголізм, про мету та форми діяльності новоствореного суб'єкта господарювання вони у Григорія, навіть, не питали, лише обумовили, що за кожен підпис він дає їм пляшку горілки та гроші на обід. ТзОВ «Старт» уклало ряд фіктивних договорів купівлі-продажу, в зв'язку з чим ТзОВ «Старт» вдалося отримати з державного бюджету відшкодування надміру «сплаченого» ПДВ (податку на додану вартість) (яке насправді не сплачувалось) у сумі 1 000 000 гривень. ТзОВ «Старт» жодної легальної діяльності не здійснювало.

Варіант 1. Григорій організував створення Громадської організації «Старт».

Варіант 2. ТзОВ «Старт» крім укладення фіктивних угод для безпідставного відшкодування з державного бюджету сум ПДВ, займалося виготовленням та продажем спортивного спорядження.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Григорія, Миколи, Андрія та Івана.

10. В період з початку січня 2010 року до 1 липня 2011 року безробітний Микола у себе на подвір'ї купував та зберігав з метою подальшого продажу металобрухту чорних та кольорових металів, а сам 430 кг брухту чорних металів та 20 кг брухту кольорових металів. Суд першої інстанції оцінив дії Миколи як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 164-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом». Чи правильно вирішив справу суд?

Відповідь аргументуйте.

11. Микола, не будучи зареєстрованим як суб'єкт господарської діяльності, а також не маючи жодних ліцензій чи спеціальних дозволів займався збиранням та реалізацією побутового брухту чорних та кольорових металів. Як було встановлено слідством за 2011 рік він заробив у такий спосіб 20 000 гривень. Суд першої інстанції кваліфікував дії Миколи за ч. 1 ст. 213 КК України «Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом» як здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів без державної реєстрації. Чи правильно вирішив справу суд?

Відповідь аргументуйте.

12. Микола, директор ПП «Земля» 10 січня 2011 року отримав споживчий кредит в банку «Оріон» на суму 200 000 доларів США. На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором передав банку в заставу наявне у нього нерухоме майно вартістю 300000 доларів США. Підставою для отримання кредиту стала подана Миколою довідка, про розмір його заробітної плати, яка не відповідала дійсності. У цьому документі головний бухгалтер ПП «Земля» Тетяна на прохання свого керівника вказала суму заробітної плати Миколи вдесятеро більшу від реальної, проте про подальше використання довідки вона нічого не знала. Кредитні кошти Микола вніс в статутний фонд ПП «Земля». Впродовж січня - квітня 2011 року він справно платив належні по кредитному договору платежі, проте в травні ПП «Земля» опинилася у важкому фінансовому становищі, і Микола більше не мав можливості погашати кредит. Як наслідок банк звернув стягнення на предмет застави та звернувся в правоохоронні органи. Суд першої інстанції 25 січня 2012 року кваліфікував дії Миколи як шахрайство, вчинене в особливо великому розмірі (ч.4 ст. 190 КК України) та засудив його до п'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна, дії Тетяни суд оцінив як підроблення документа (ч. 1 ст. 358 КК України) та звільнив від кримінальної відповідальності. Чи правильно вирішив справу суд?

Відповідь аргументуйте.

13. Іван через піший перехід в пункті пропуску Шегині виніс з території України ікону XII століття, яка мала значну історичну цінність. Ікона знаходилася в його ручній поклажі загорнута в прозорий поліетиленовий пакет. При перетині кордону жодних інших документів, крім паспорта Іван не подавав.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Івана.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення родового об'єкта кр. пр-нь у сфері господарської діяльності.
2. Охарактеризуйте предмет складу кр. пр-ння «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (ст.209 КК України).
3. Охарактеризуйте діяння в складі кр. пр-ння «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (ст.209 КК України).
4. Охарактеризуйте суб'єкта складу кр. пр-ння «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (ст.209 КК України).
5. Охарактеризуйте предикатне діяння щодо кр. пр-ння, передбаченого ст.209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом».
6. Які кошти чи майно не можуть бути визнані предметом легалізації (відмивання) доходів, одержаних кримінально протиправним шляхом?
7. Охарактеризуйте способи вчинення контрабанди?
8. Охарактеризуйте предмет контрабанди.
9. Охарактеризуйте предмет кр. пр-ння, передбаченого ст. 204 КК України «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів».
10. Як кваліфікувати виготовлення, придбання, зберігання, транспортування з метою збуту або збут самогону та міцних спиртних напоїв домашнього вироблення?
11. Назвіть діяння в складі фіктивного підприємництва.
12. Назвіть ознаки предмета у складі кр. пр-ння «Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів».
13. Розкрийте зміст поняття «ухилення» в складі кр. пр-ння «Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів».
14. Розкрийте зміст заохочувальної норми щодо ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.
15. Охарактеризуйте суб'єкта та суб'єктивну сторону кр. пр-ння «Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів».
16. Вкажіть в чому полягає суперечність між положеннями викладеними в ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» КК України та положеннями Загальної частини КК України.
17. Назвіть злочини у сфері господарської діяльності, предметом яких є комерційна або банківська таємниця.
18. Назвіть ознаки комерційної таємниці.
19. Назвіть і охарактеризуйте предмет та діяння в складі злочину, передбаченого ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї» КК України.
20. Реалізація яких погроз не охоплюється складом кр. пр-ння, передбаченого ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності»

КК України та потребує кваліфікації за сукупністю?

21. Назвіть і охарактеризуйте предмет кр. пр-ння, передбаченого ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення» КК України. У чому невідповідність між назвою та положенням ч. 1 ст. 200 КК України?
22. Назвіть діяння в основних складах кр. пр-ння, передбачених ст. 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» КК України.
23. Назвіть кр. пр-ння у сфері господарської діяльності суспільно небезпечні наслідки яких (як ознаки їхнього юридичного складу) роз'ясненні у самому тексті КК України.
24. Назвіть кр. пр-ння у сфері господарської діяльності, розмір предмета (як ознаки їхнього юридичного складу) яких роз'яснено у самому тексті КК України.
25. Чи призвело виключення з тексту КК України ст. 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності» до повної декриміналізації зайняття забороненими видами господарської діяльності?

Ознайомитися з додатковою літературою до теми:

1. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : Постанова Пленуму ВС України від 03.06.2005 № 8 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 317-324.
2. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Постанова Пленуму ВС України від 15.04.2005 № 5 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 310-316.
3. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : Постанова Пленуму ВС України від 08.10.2004 № 15 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФІЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 291-301.
4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів : Постанова Пленуму

- ВС України від від 12.04.1996 № 6 // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 207-210.
5. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : Постанова Пленуму верховного Суду України № 3 від 25.04.2003 р. // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. С. 256-264.
  6. Андрушко П. П., Корткевич М. Є. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: кримінально-правова характеристика. К. : Юрисконсульт, 2005. 292 с.
  7. Беницкий А. С., Розовский Б. Г., Якимов О. Ю. Ответственность за легализацию преступно приобретенных доходов в уголовном законодательстве Украины и Российской Федерации : монография. Луганск: РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2008. 496 с.
  8. Берлін П. С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. К.: КНТ, 2007. 392 с.
  9. Берлін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України : монографія. К., 2005. 316 с.
  10. Бобонич Є. Ф. Порухення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг: кримінально-правова характеристика (ст. 202 Кримінального кодексу України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2009. 264 с.
  11. Болдарь Г. Є. Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. 20 с.
  12. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні : монографія. К.: Атіка, 2000. 288 с.;
  13. Буртовой М. О. Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 259 с.
  14. Варламова С. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2007. 20 с.
  15. Волинець Р. А. Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства (ст. 210 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2011. 215 с.
  16. Гармаш Д. О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 20 с.

17. Гацелюк В. О. Про ризики гуманізації та (де)криміналізації // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. – 19 – 20 квітня 2012 р. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 107–111.
18. Готін О. М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності : монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. 288 с.
19. Гревцова Р. Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2003. 224 с.
20. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Х.: Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.
21. Гуторова Н. О. Щодо гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. – 19 – 20 квітня 2012 р. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 141–145.
22. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / Переднє слово д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 952 с.
23. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.
24. Дудоров О. О. Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти : монографія. К.: Істина, 2006. 648 с.
25. Заруба П. І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері приватизації : монографія. К.: Атіка, 2007. 220 с.
26. Кашкаров О. О. Проблеми кваліфікації злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів : монографія. Х.: Формат Плюс, 2008. 186 с.
27. Кирилко В. М., Перепелиця О. І. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 784 с.
28. Короткевич М. Є. Кваліфікація зайняття забороненими видами господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2005. 234 с.
29. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: Елтон – 2, 2012. С. 445–685.
30. Крих Т. Я. Незаконна приватизація державного, комунального майна за кримінальним правом України: юридичний аналіз складу злочину : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 239 с.
31. Кураш Я. М. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (Аналіз складу злочину) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 1998. 18 с.

- 32.Лантінов Я. О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку за зайняття господарською та банківською діяльністю за ст. 202 КК України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2004. 20 с.
- 33.Ляпунова Н. М. Кримінальна відповідальність за приховування банкрутства і фіктивне банкрутство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2001. 18 с.
- 34.Медицький І. Б. Нові витки розвитку вітчизняної кримінально-правової політики // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнар. наук.- практ. конф. – 19 – 20 квітня 2012 р. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 303–305.
- 35.Митрофанов І. І., Гайкова Т. В. Загальна характеристика та види злочинів у сфері господарської діяльності / І. І. Митрофанов, Т. В. Гайкова. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. 2009. Випуск 4 (57). Частина 2. С.154-157.
- 36.Мінаєв М. М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2005. 232 с.
- 37.Мопсик В. Р. Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні: аналіз правотворчості і правозастосування : монографія. К.: Атіка-Н, 2010. 244 с.
- 38.Музика А. А., Савченко А. В., Процюк О. В., Сіленко В. В., Горох О. П. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 276 с.
- 39.Омельчук О. М. Контрабанда за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2002. 239 с.
- 40.Опалінський Ю. В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 1998. 17 с.
- 41.Останін В. О. Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.О. Останін. К., 2004. 20 с.
- 42.Останін В. О. Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2004. 20 с.
- 43.Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / наук. ред. д-р юрид. наук, проф., акад. АПрН України В. І. Борисов. Х.: Право, 2009. 184 с.
- 44.Петричко Н. О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та криминологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2010. 258 с.

- 45.Процюк О. В. Кримінальна відповідальність за контрабанду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2006. 255 с.
- 46.Радужний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю : монографія. Х.: Ксилон, 2008. 202 с.
- 47.Салімонов І. М. Кримінальна відповідальність з обман покупців та замовників : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2004. 228 с.
- 48.Саско О. І. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2007. 203 с.
- 49.Сингаївські І. В. Фальшивомонетництво в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти : монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2010. 358 с.
- 50.Смирнова А. В. Кримінально-правова кваліфікація співучасті в ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2012. 255 с.
- 51.Старовойтова Ю. Г. Кримінально-правова протидія порушенням законодавства України про фінансовий моніторинг : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 272 с.
- 52.Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти : навчальний посібник. О.: Астропринт, 2000. 476 с.
- 53.Сухов Ю. М. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: проблеми відмежування від суміжних злочинів та кваліфікації за сукупністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2000. 16 с.
- 54.Тихонова О. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2009. 220 с.
- 55.Ужва, Л. О. Кримінально-правова охорона економічної системи України і де- яких країн зарубіжжя (порівняльне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. О., 2004. 203 с.
- 56.Філіпп А. В. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виготовлення : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2011. 235 с.
- 57.Фролова О. Г. Злочини, пов'язані з банкрутством в Україні: кримінально-правова характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2006. 22 с.
- 58.Хавронюк М. І. Право споживачів на безпечність продукції: кримінально-правове забезпечення : монографія. К.: Атіка, 2011. 324 с.;
- 59.Чаричанський О. О. Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2004. 20 с.

60.Щавінський В. Р. Кримінальна відповідальність за порушення порядку емісії недержавних цінних паперів : навч. посібник. К.: ДП «Укрархбудінформ», 2006. 200 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 9

Для якісного засвоєння теми та підготовки до практичного заняття курсантам, студентам, слухачам необхідно ознайомитися з постановами Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів»; «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил»; «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів»; «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності».

Задля набуття необхідних навичок кваліфікації злочинів, варто самостійно спробувати вирішити запропоновані ситуативні завдання, ознайомившись перед цим з методичними рекомендаціями щодо розв'язання практичних завдань з Особливої частини.

Необхідно ретельно вивчити норми відповідних статей, які передбачають відповідальність за ці кр. пр-ння у розділі VII Особливої частини КК.

Варто зауважити, що виділення економічних кр. пр-нь у самостійний розділ Особливої частини КК є характерною ознакою держав, що представляють «східну гілку» романо-германської правової системи, тобто колишніх і теперішніх соціалістичних держав.

За частотою криміналізації у світі склади економічних кр. пр-нь поділяють на три групи. Це діяння, криміналізовані: 1) у всіх або майже всіх державах (зокрема, незаконні дії при банкрутстві, податкові злочини, контрабанда, фальшування грошей); 2) у переважній більшості держав (наприклад, відмивання злочинних доходів, незаконне отримання і розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, незаконне використання товарного знаку, незаконна організація і порушення порядку проведення азартних ігор, лихварство); 3) лише в окремих державах (монополістичні дії та обмеження конкуренції, комерційний підкуп, порушення правил бухгалтерського обліку, порушення валютних операцій, обман споживачів тощо).

Ставлення до назви розділу VII Особливої частини КК («Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності») не може бути однозначним. З одного боку, законодавцю можна закидати те, що ця назва, не відображаючи родовий об'єкт відповідних злочинів як основу побудови Особливої частини КК, чітко не показує, які саме відносини поставлені під охорону за допомогою кримінально-правових норм, об'єднаних у вказаний розділ КК. Відчуття невдалості назви останнього посилюється, якщо виходити з того, що у сфері господарської діяльності можуть бути вчинені кр. пр-ння, які не є власне господарськими (наприклад, комерційний підкуп, службове підроблення, шахрайство, привласнення або розтрата майна). З іншого боку, назву розділу VII Особливої частини КК певною мірою можна виправдати, якщо мати на увазі, які досить різнопланові посягання виявились об'єднаними в одне ціле у цьому розділі.

Приписи регулятивного законодавства не дозволяють визнавати саме господарськими частину відносин, охоронюваних нормами розділу VII Особливої частини КК. Відповідно до ч. 1 ст. 3 ГК під господарською розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Нижчезазначене стосується, наприклад, відносин, пов'язаних зі сплатою податкових і страхових внесків, а також приватизаційних відносин. Адже при тому, що роль суб'єктів господарювання – платників податків у наповненні державної скарбниці є визначальною, обов'язок сплачувати внески, що входять у систему оподаткування, покладається законодавством на осіб – учасників як господарських, так і трудових і цивільно-правових відносин. Відповідний зарубіжний досвід є неоднозначним, а тому апелювати до нього можуть прибічники різних підходів щодо вдосконалення системи Особливої частини КК України.

Тема № 10: Кримінальні правопорушення проти довкілля

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля.
2. Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК).
3. Забруднення або псування земель (ст. 239 КК).
4. Забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК).

5. Порушення правил охорони вод (ст. 242 КК).
6. Незаконна порубка лісу (ст. 246 КК).
7. Незаконне полювання (ст. 248 КК).
8. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним промислом (ст. 249 КК).

Питання самостійної роботи:

Самостійно вивчити та опрацювати за науково-пракучним коментарем до КК України питання: 1) Стаття 239-1 КК. Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель. 2) Стаття 239-2 КК. Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах.

Теми рефератів та доповідей:

1. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні.
2. Кримінальні правопорушення проти довкілля: кримінально-правова характеристика.
3. Судова практика у справах про кримінальні правопорушення проти довкілля.
4. Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання земель.
5. Відмежування кримінальних правопорушень проти довкілля від злочинів проти власності.
6. Шкода від незаконної порубки лісу, незаконного полювання, а також незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.
7. Порушення правил охорони надр: аналіз юридичних складів злочину.
8. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду: аналіз юридичних складів злочину, відмежування цього злочину від знищення або пошкодження лісових масивів.

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації злочинів шляхом вирішення ситуативних завдань:

1. Директор сільськогосподарського підприємства громадянин Маковецький, із метою підвищення родючості ґрунтів наказав своїм підлеглим внести до них подвійну дозу імпортованих добрив. Однак після проведених робіт було встановлено, що термін використання добрив уже сплив, та що їх використання може мати негативні наслідки як для довкілля, так і для здоров'я людей. Щоб не нести додаткових витрат із приведенням

цих земель до належного стану, Маковецький вирішив не поширювати інформацію щодо небезпечного стану земель. Через певний період часу овочі, що були зібрані на території, яка була оброблена подвійною дозою добрив, реалізовувалися в торгових місцях міських ринків. У людей, які придбавали такі овочі, погіршувалось самопочуття та виникали стійкі алергічні реакції. Десять осіб було госпіталізовано. Стан чотирьох осіб, одна з яких є дитиною, лікарями оцінювався як середньої тяжкості.

Визначте відповідальність Маковецького.

2. Металургійне підприємство, розміщене на околиці міста Харкова, здійснило викид в атмосферне повітря продуктів переробки, які перевищували відповідні санітарні норми і були шкідливими для здоров'я населення. В результаті таких дій громадяни, прилеглого до підприємства району, почали скаржитися на погане самопочуття і частіше хворіти на захворювання дихальних шляхів. Мешканці міста неодноразово зверталися з вимогами усунення причин забруднення повітря до директора підприємства та до міської влади. Однак директор підприємства Одинцов зазначав, що на відповідні пристрої та фільтри в нього немає коштів.

Визначте відповідальність Одинцова. Чи має значення для кваліфікації фінансове становище підприємства?

3. Лісничий Канівець, виконуючи планову роботу із санітарної вирубки дерев, вирубував та реалізовував стороннім особам для будівництва дерева, які не підлягали вирубуванню. В результаті цих дій лісничим було заподіяно шкоду лісовому господарству в сумі 10000 тис. грн та незаконно отримано 4000 грн.

Визначте відповідальність Канівця.

4. Керівник приватного підприємства Онищук з метою розширення виробничої діяльності звернувся до свого знайомого Кібенка, який працював в установі Міськпроекту, з проханням розробити проект комплексу з виробництва лакофарбової продукції. Виробництво такої продукції потребує особливої уваги щодо дотримання вимог охорони довкілля. З метою зменшення витрат на проектування та будівництво виробничого комплексу Онищук попросив Кібенка виключити з проекту систему очистки води. Останній погодився, взявши за таку послугу 4000 доларів США. Робота

цього виробничого комплексу без очисних споруд завдала значної шкоди довкіллю.

Визначте відповідальність громадян Онищука та Кібенка.

5. Працівники прокуратури Петров та Чаганець, перебуваючи на території заповідної зони, у зв'язку з виконанням ними службових повноважень з приводу розслідування вбивства, вирішили полювати. З дозволу лісничого вони, використовуючи табельну зброю, вбили дванадцять лисиць, чим заподіяли шкоду державі в розмірі приблизно 8000 грн.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Петрова, Чаганця та лісничого.

6.Через халатність головного інженера заводу Прохаська сталося забруднення повітря робочої зони виробничих приміщень шкідливими для здоров'я людей речовинами із концентрацією понад встановлену норму, що, в свою чергу, привело до масового захворювання робітників.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Прохаська.

7.В результаті скиду стічних вод одним із комбінатів області у річку виникло перевищення у декілька разів гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин, що заподіяло шкоду рибним запасам та створило загрозу заподіяння шкоди здоров'ю громадян. Скид стічних вод відбувся за вказівкою директора комбінату Баранова та головного інженера Трубнікова.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Баранова та Трубнікова.

8.Працюючи лісником, Комаров задовольнив прохання Безпалого дозволити йому рубку лісу без лісорубного білета. Безпалий бензопилою спиляв 23 сосни, давши за це Комарову 4 тис. грн. Шкода від порубки склала 23 тис. грн.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Безпалого та Комарова.

9.Підприємства газобензинового комплексу, розташовані в одній з областей України, були введені в експлуатацію без досконалих очисних споруд. Не дивлячись на усні та письмові запевнення керівництва комплексу, директора Мамалиги та головного інженера Піщенко, вони протягом 5-ти років працювали із незадовільною очисткою. Розміри щоденних викидів до атмосфери у 80-100 разів перевищували гранично допустимі норми забруднення, в результаті чого понад 40% населення області стали страждати на різноманітні захворювання дихальних шляхів.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Мамалиги та Піщенка.

10. Панов під час відпустки приїхав до свого знайомого Рубіна, який проживав недалеко від лиману. Уночі Панов виїжджав на лиман та займався ловом риби сіткою, використовуючи наданого йому Рубіним моторного човна. Виловлену рибу він відвозив мотоциклом Рубіна до господарства останнього, де засолював у бочках. Усього він упіймав і засолив 440 кг риби цінних порід.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Панова та Рубіна.

11. Єгерями Косівського державного лісового господарства був затриманий мисливець Качур, який без ліцензії вчинив відстріл 4-ьох лосів. В процесі розслідування було встановлено, що у полюванні також брали участь Копитов та Іванишак, які не мали мисливських посвідчень та ліцензій, однак їх постріли виявилися невдалими.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Качура, Копитова та Іванишака.

12. Шамрай, Лозовий та Марків вирушили у турпохід. Заночувавши на території заповідника, вони запалили вогнище із сухих гілок, яке підтримували за рахунок зрубаних ними кількох невеликих дерев – сосон і ялинок. Зранку Шамрай, виконуючи доручення товаришів перед продовженням походу загасити тліюче багаття, недбало до цього поставився. Кілька вуглинок, що залишилися непогашеними, розгорілися, спричинивши пожежу, внаслідок якої вогнем було знищено близько 30 га заповідного лісу.

Проаналізуйте ситуацію та визначте відповідальність Шамрая, Лозового та Марківа.

Питання для самоконтролю:

1. Надайте загальну характеристику кр. пр-нням проти довкілля.
2. Поясніть, що є предметом кр. пр-ння «Порушення правил екологічної безпеки»?
3. Зазначте, коли настає момент закінчення кр. пр-ння: «Забруднення атмосферного повітря»?
4. Розкрийте об'єктивні та суб'єктивні ознаки кр. пр-ння: «Порушення правил охорони вод».
5. Надайте кримінально-правову характеристику кр. пр-нню: «Порушення ветеринарних правил».
6. У чому полягають особливості диспозицій більшості статей розд. VIII Особливої частини КК?

7. Хто може бути суб'єктом кр. пр-нь проти довкілля? Які особливості кваліфікації дій службових осіб, що вчинили ці кр. пр-ння?
8. Які кр. пр-ння проти довкілля можуть бути вчинені умисно, а які — з необережності?
9. В яких кр. пр-ннях проти довкілля обов'язковою ознакою виступають спосіб, місце, час їх вчинення?
10. Що слід вважати під «істотною шкодою», «тяжкими наслідками» у кр. пр-ннях проти довкілля?
11. Які об'єкти віднесені до природно-заповідного фонду?
12. У чому полягає незаконність порубки лісу?
13. У чому полягає незаконність полювання?
14. Які злочини проти довкілля відносять до сфери землекористування?
15. У чому полягає незаконність зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом?

Ознайомитися з додатковою літературою до теми:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264>.
2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>
3. Борисов Є. М. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.
4. Вівчаренко О. А. Правова охорона земель в Україні: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 336 с.
5. Вітовська І. В. Правове використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України: Дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2004. 185 с.
6. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії застосування і розвитку кримінального законодавства. К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002. 635 с.
7. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / А. Андрусевич, Н. Андрусевич, З. Козак. Львів, 2009. 203 с.
8. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: Практ. посібн. / О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. М. Комарницький, М. В. Комарницький, Р. О. Мовчан / За ред. О. О. Дудорова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 616 с.
9. Ковтун О. М. Правова охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Навч. посібн. К.: Прецедент, 2010. 229 с.
10. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: Монографія. К.: Ін Юре, 2011. 408 с.
11. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель

- сільськогосподарського призначення в Україні: Монографія. К.: Логос, 2011. 688 с.
12. Локтіонова В. В. Наслідки вчинення злочинів проти довкілля (кримінально-правове дослідження): Монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. 256 с.
  13. Ліховіцький Я. О. Система злочинів проти навколишнього природного середовища // Система злочинів проти навколишнього природного середовища / Я. О. Ліховіцький // Актуальні проблеми держави і права. - 2015. - Вип. 75. - С. 162-169. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2015_75_26/
  14. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія. К.: Національна академія управління, 2011. 368 с.
  15. Матвійчук В. К., Голуб С. А. Незаконне полювання: відповідальність, протокольна форма провадження, розслідування і запобігання: Монографія. К.: КНТ, 2006. 304 с.
  16. Митрофанов І. І. Кримінально-правове забезпечення охорони довкілля: Монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2010. 272 с.
  17. Митрофанов І. І., Притула А. М. Злочини проти довкілля: Навч. посібн. Суми: Університетська книга, 2010. 205 с.
  18. Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр: Монографія. Харків: Право, 2013. 304 с.
  19. Орбець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 235 с.
  20. Притула А. М. Кримінально-правова охорона виключної (морської) економічної зони України: Дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 200 с.
  21. Самокиш В. П. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 19 с.
  22. Самокиш В. П. Злочини проти довкілля: проблеми визначення родового об'єкта // вісник Академії адвокатури України. 2011. число 1(20). С. 84-88.
  23. Сасов О. В. Кримінально-правова охорона лісу: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 210 с.
  24. Скворцова О. В. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 18 с.
  25. Харь І. О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 220 с.
  26. Цвіркун Н. Ю. Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання земель: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 19 с.
  27. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 206 с.

28. Шульга А. М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації: науково-практичне видання / А. М. Шульга. Х.: НікаНова, 2012. 192 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки окремих питань теми № 10

Вивчаючи тему «Кримінальні правопорушення проти довкілля», курсанти, студенти, слухачі повинні: знати, що таке екологічна безпека та які способи її порушення є кримінально-караними; володіти інформацією про географічно-просторові поняття «земля», «надра» і «корисні копалини», «атмосферне повітря», «водні об'єкти», які виступають в якості предметів злочинів проти довкілля; вміти давати розгорнуту характеристику способів виконання об'єктивної сторони складів злочинів цієї групи: «забруднення», «псування», «виснаження», «знищення»; бути готовими при дачі відповіді до посилань на чинне кримінальне законодавство України і інші нормативно-правові акти, що стосуються цієї теми.

1. Поняття, загальна характеристика та види злочинів проти довкілля.
2. Порушення правил екологічної безпеки.
3. Забруднення атмосферного повітря.
4. Порушення правил охорони вод.
5. Порушення ветеринарних правил.

Розпочинаючи опрацювання питання щодо поняття, загальної характеристики та видів кр. пр-нь проти довкілля, необхідно засвоїти, що кр. пр-ння проти довкілля – це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які посягають на навколишнє природне середовище чи його окремі сфери. Вони розміщені у розділі VIII Особливої частини КК. Предметом екологічних кр. пр-нь є компоненти природного середовища – земля, її надра, вода, атмосферне повітря, рослинний і тваринний світ. Об'єктом кр. пр-нь проти довкілля є блага, що охороняються кримінальним законом, – навколишнє природне середовище, його об'єкти та екологічна безпека. Родовим об'єктом кр. пр-нь проти довкілля є суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля, його науково обґрунтоване раціональне використання і відтворення природних ресурсів, охорону нормального екологічного стану біосфери. За своїм безпосереднім об'єктом усі кр. пр-ння проти довкілля можуть бути поділені на такі групи: 1) кр. пр-ння проти екологічної безпеки (статті 236, 237, 238 і 253 КК); 2) кр. пр-ння у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря (статті 239, 239-1, 239-2, 240, 241 і 254 КК); 3) кр. пр-ння у сфері охорони водних ресурсів (статті 242, 243 і 244 КК); 4) кр. пр-ння у сфері лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу (статті 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252

КК). Об'єктивна сторона більшості екологічних злочинів характеризується дією, а кр. пр-ння, передбаченого ст. 237 КК, – бездіяльністю. Більшість складів кр. пр-нь проти довкілля сконструйовані як матеріальні, а саме передбачають заподіяння шкоди тим чи іншим природним об'єктам, здоров'ю і життю людей тощо. Суб'єктами кр. пр-нь проти довкілля можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. Суб'єктом кр. пр-ння, передбаченого ч. 2 ст. 244 ККУ, може бути лише іноземна особа. Суб'єктами кр. пр-нь, передбачених статтями 236, 237, 238, 243 КК, можуть бути лише службові особи. Суб'єктивна сторона екологічних кр. пр-нь характеризується як умислом так і необережністю.

При опрацюванні питання щодо порушення правил екологічної безпеки, необхідно проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки кр. пр-ння, передбаченого ст. 236 КК: «Порушення правил екологічної безпеки». Основним безпосереднім об'єктом кр. пр-ння є екологічна безпека як умова життєдіяльності людини, флори і фауни в частині нормативно визначеного порядку виконання робіт, пов'язаних з проектуванням, будівництвом, експлуатацією об'єктів, потенційно шкідливих для навколишнього природного середовища, а додатковим обов'язковим об'єктом – життя людини або інші блага. Предметом цього кр. пр-ння є підприємства, споруди, пересувні засоби та інші об'єкти, у зв'язку з проектуванням, експлуатацією яких існує небезпека негативного впливу на людину і довкілля. Об'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується сукупністю трьох ознак: 1) діяння – порушення порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів; 2) наслідки у вигляді загибелі людей, екологічного забруднення значних територій або інших тяжких наслідків; 3) причинний зв'язок між діянням та наслідками.

За своєю конструкцією склад кр. пр-ння матеріальний. Кр. пр-ння є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, передбачених ст. 236 КК. Суб'єкт кр. пр-ння спеціальний. Це особа, на яку покладено правовий обов'язок дотримуватися відповідних приписів законодавства щодо порядку проведення державної екологічної експертизи, правил екологічної безпеки. Суб'єктивна сторона кр. пр-ння визначається психічним ставленням особи до наслідків і за загальним правилом, характеризується необережною формою вини.

Аналізуючи кр. пр-ння, передбачене ст. 241 КК «Забруднення атмосферного повітря», необхідно запам'ятати, що основним безпосереднім об'єктом цього кр. пр-ння є порядок охорони атмосферного повітря,

встановлений з метою збереження, поліпшення та відтворення його стану, раціонального використання для виробничих потреб, відвернення і зменшення шкідливого впливу на атмосферне повітря, а також право людини на сприятливе довкілля. Його додатковим об'єктом можуть бути життя і здоров'я особи, інші блага. Предметом злочину є атмосферне повітря – природна суміш газів (кисень, азот, аргон, вуглекислий газ, неон тощо), яка знаходиться у відкритому просторі над територією України за межами житлових, виробничих та інших приміщень. Об'єктивна сторона полягає у: 1) забрудненні або 2) іншій зміні природних властивостей атмосферного повітря шляхом насичення його зазначеними у ч. 1 ст. 241 речовинами і матеріалами, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або для довкілля. Злочин є закінченим з моменту, коли внаслідок забруднення або іншої зміни природних властивостей атмосферного повітря створено небезпеку для життя, здоров'я людей або для довкілля. Суб'єкт кр. пр-ння спеціальний: це працівник підприємства, установи, організації, у зв'язку з діяльністю яких відбуваються забруднення чи інша негативна зміна атмосферного повітря і на якого покладено правовий обов'язок дотримуватися спеціальних правил з приводу забезпечення чистоти й оптимального стану атмосферного повітря. Суб'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується умисною або необережною формами вини. Психічне ставлення винного до тяжких наслідків (ч. 2 ст. 241) може характеризуватися лише необережністю. Кваліфікуючими ознаками кр. пр-ння (ч. 2 ст. 241) є загибель людей або інші тяжкі наслідки.

При опрацюванні питання про порушення правил охорони вод необхідно звернути увагу на те, що призначенням ст. 242 КК є захист водних ресурсів у процесі народно-господарського, побутового, рекреаційного та іншого водокористування. Основним безпосереднім об'єктом кр. пр-ння є встановлений порядок раціонального використання, відтворення та охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення та виснаження. Його додатковим об'єктом можуть бути життя та здоров'я особи, власність, інші блага. Предметом злочину є водні об'єкти, конкретні різновиди яких перелічено у диспозиції ч. 1 ст. 242. Об'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується сукупністю трьох ознак: 1) діяння – порушення правил охорони вод; 2) наслідки у вигляді забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміни їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля; 3) причинний зв'язок між діянням та наслідками. Для визнання злочину закінченим необхідно, щоб забруднення, зміна природних властивостей вод або виснаження водних

об'єктів створили небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Суб'єкт кр. пр-ння є загальним. Суб'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується умисною або необережною формою вини. Кваліфікуючими ознаками кр. пр-ння (ч. 2 ст. 242) є спричинення: 1) загибелі або захворювання людей; 2) масової загибелі об'єктів тваринного і рослинного світу; 3) інших тяжких наслідків.

Розглядаючи питання про порушення ветеринарних правил, передбачене ст. 251 КК «Порушення ветеринарних правил», необхідно звернути увагу на те, що диспозиція ст. 251 є бланкетною, що у кожному конкретному випадку вимагає встановлення того, які саме ветеринарні правила порушені особою і в яких нормативних актах ці правила закріплені. Основним безпосереднім об'єктом кр. пр-ння є встановлений порядок захисту тваринного світу в частині дотримання ветеринарних правил, попередження і боротьби із заразними хворобами диких і свійських тварин. Додатковим об'єктом може бути здоров'я населення. Предметом кр. пр-ння є: 1) тварини, птиця, інші представники фауни, здоров'я яких охороняється спеціальними правилами, їхні ембріони, запліднена ікра; 2) продукти тваринного походження; 3) сировина тваринного походження; 4) корми тваринного походження і кормові добавки. Об'єктивна сторона кр. пр-ння характеризується сукупністю трьох ознак: 1) діяння – порушення ветеринарних правил; 2) тяжкі наслідки; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками. Кр. пр-ння вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків. Суб'єкт кр. пр-ння є загальним. Суб'єктивна сторона цього кр. пр-ння визначається психічним ставленням до наслідків і, за загальним правилом, характеризується необережністю. Проте не виключається можливість порушення ветеринарних правил з непрямым умислом.

ТЕМА 11. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.
2. Кримінальні правопорушення, пов'язані зі створенням та діяльністю злочинних об'єднань (ст. ст. 255-257, 260 КК).
3. Терористичний акт і пов'язані з ним кримінальні правопорушення (ст. ст. 258, 258-1 – 258-5 КК).

4. Кримінальні правопорушення проти порядку обігу небезпечних предметів і речовин (ст. ст. 261-269 КК).
5. Інші кримінальні правопорушення проти громадської безпеки (ст. ст. 259, 267-1, 270, 270-1).

Питання самостійної роботи:

1. Ознайомитися та коротко законспектувати зміст постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами»;
2. Ознайомитися та коротко законспектувати зміст постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями».

Теми рефератів та доповідей:

1. Громадська безпека та особливості складів кр. пр-ння проти неї.
2. Кримінальна відповідальність за участь у кр. пр-ннях, вчинених злочинною організацією.
3. Терористичні кр. пр-ння: кримінально-правова характеристика.
4. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем.

Тема дискусійного обговорення: «Громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Проаналізуйте склад кр. пр-ння «Створення злочинної організації» та розкрийте його співвідношення зі складами інших кр. пр-ння, пов'язаних зі створенням та діяльністю злочинних об'єднань.
2. Підготуйте аналітичний огляд міжнародно-правових конвенцій, присвячених протидії тероризму.
3. З'ясуйте притаманні КК України вади регламентації відповідальності за терористичні кр. пр-ння і запропонуйте шляхи їх усунення.
4. Здійсніть порівняльно-правовий аналіз КК України та інших держав про відповідальність за терористичні кр. пр-ння.
5. Із залученням відповідних нормативно-правових актів розкрийте

зміст бланкетної ознаки «незаконність» у складі кр. пр-ння, передбаченого ст. 263 КК України.

6. Проаналізуйте склад кр. пр-ння «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності».

7. Розкрийте кримінально-правову характеристику умисного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ. З'ясуйте, наскільки вдалим є розміщення цієї кримінально-правової заборони у розділі Особливої частини КК, присвяченому кр. пр-нням проти громадської безпеки.

8. Підготуйте наукове повідомлення за темою «Розмежування кр. пр-нь, передбачених ст. 293 КК України («Грубе порушення громадського порядку») і ст. 296 КК України («Хуліганство»)».

9. Проведіть розмежування таких складів кр. пр-нь:

Склади кр. пр-нь, які розмежовуються	Спільні ознаки таких складів кр. пр-нь	Розмежувальні ознаки (ознаки складу кр. пр-ння, за якими проводиться їх розмежування)	Зміст ознак, характерних для кожного із складів кр. пр-нь
а) ч. 1 ст. 258 КК України – «Терористичний акт» - ст. 113 КК України – «Диверсія»			
б) ст. 257 КК України – «Бандитизм» - ч. 4 ст. 260 КК України – «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»			
в) ч. 1 ст. 258 КК України - «Терористичний акт» - ст. 261 КК України – «Напад на об'єкти на яких є			

<p>предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення»</p>			
<p>г) ст. 262 КК України – «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» - ст. 263 КК України – «Незаконне поводження з зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»</p>			
<p>д) ст. 275 КК України – «Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд» - ст. 236</p>			

КК України – «Порушення правил екологічної безпеки»			
---	--	--	--

10. Проведіть відмежування таких складів кр. пр-нь проти громадської безпеки від адміністративних правопорушень:

а) ст. 263 КК України – «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» - ст. 190 КпАП України – «Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї»;

б) ст. 264 КК України – «Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів» - ст. 191 КпАП України – «Порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів».

Нормативно-правові акти та література:

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV (в редакції Закону від 07.07.2016 № 1437-VIII). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

3. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.

4. Балобанова Д. О. Щодо новел кримінально-правового регулювання безпеки поводження з вогнепальною зброєю / Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовтня 2013 р. / Редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. С. 419–422.

5. Бокій О.М. Проблеми обігу холодної зброї в Україні // Форум права. – 2008. – № 3 // www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08banzvu.pdf

6. Бондарева К. Проблемні питання поняття «холодна зброя» і використання його в кримінальному законодавстві. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 4. С. 110-114;

7. Бурдін В. М. Окремі питання кримінальної відповідальності за бандитизм за КК України // Перша Всеукраїнська науково-практична конференція «Економічна безпека України: перспективи та шляхи забезпечення». 27-28 листопада 2003 року. Тези доповідей. Львів:

Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. С. 26-28.

8. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму / Протидія злочинності: теорія та практика: Матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції, 15 жовтня 2010 р. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 40–43.

9. Демидова Л. Кримінальна відповідальність за участь у злочинах вчинених злочинною організацією. *Право України*. 2003. № 1. С. 102-104.

10. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 256 с.

11. Ємельянов В. П., Новікова Л. В., Семикін М. В. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства : Монографія / За заг. ред. В. П. Ємельянова. Харків: Кроссруд, 2007. 216 с.

12. Ємельянов В. П. Кримінально-правова протидія терористичній діяльності // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованим злочинності та злочинам терористичної спрямованості: Матеріали науково-практичної конференції 8-9 квітня 2005 року, ч. 1. Львів, 2005. 359 с.

13. Ємельянов В. П. Тероризм, злочини терористичної спрямованості, злочини з ознаками тероризування: поняття і співвідношення. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Х. 2002. Вип. 19. С. 131- 35.

14. Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство : поняття, система, шляхи вдосконалення : монографія. Х.: Право, 2016. 88 с.

15. Зеленецький В. С., Пилипчук В. Г., Настюк В. Я., Ємельянов В. П. та ін. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України: монографія / за заг. ред. Зеленецького В. С. та Настюка В. Я. Х.: Право, 2008. 96 с.

16. Кримінально-правові заходи протидії тероризму : порівняльний аналіз кодексів європейських держав / С. С. Яценко // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2005. № 12. С. 45-52.

17. Куц В. М., Кириченко О. В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії) : Монографія. К., Х.: Харків юридичний, 2006. 212 с.

18. Ленъ В. В. Холодна зброя: дискусійні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. № 4. С. 133-138.

19. Меживой В. П. Про деякі терміни, що використовуються під час кваліфікації злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами // Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності. Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ. 2002. Вип. 2. С. 183-192.

20. Сарнавський О. М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними

шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. С. 53;

21. Семикін В. М. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 145 с.

22. Сравнительное уголовное право : Особенная часть : Монография / Додонов В. Н., Капинус О. С., Щерба С. П.; Под общ. и науч. ред.: Щерба С. П. М.: Юрлитинформ, 2010. 544 с.

23. Тихий В. П. Громадська безпека та деякі особливості складів злочинів проти неї // Законодавство України: Науково-практичні коментарі. 2002. № 4. С. 94-99.

24. Тихий В. П. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 40.

25. Хилюк С. Кваліфікація заздальгідь обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 94–95.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 11

Засвоєння цієї теми передбачає вивчення поняття, загальної характеристики й видів кр. пр-нь проти громадської безпеки. Для зручності перелічені вище кр. пр-ння можна поділити на дві групи:

- кр. пр-ння проти безпеки життєдіяльності людей;
- кр. пр-ння проти порядку використання загальнонебезпечних речовин і предметів.

Потім пропонується проаналізувати конкретні склади кр. пр-ння у кожній з цих груп.

Актуальність кримінально-правової боротьби з кр. пр-ннями проти громадської безпеки не викликає сумнівів. Необхідно мати на увазі, що положення розд. IX Особливої частини КК, де розташовані ці кр. пр-ння, спрямовані насамперед на протидію організованій злочинності, тероризму та незаконному обігові предметів, вилучених із цивільного обігу. Ось чому так важливо, аналізуючи склади зазначених посягань знати не тільки низку певних законодавчих актів, а й відповідні постанови Пленуму Верховного Суду України, зокрема: Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями / Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 № 13 та Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва / Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 2009 № 7.

ТЕМА 14. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття, загальна характеристика та види кримінальних правопорушень проти громадського порядку і моральності.
2. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку:
  - групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК);
  - масові заворушення (ст. 294 КК);
  - заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК);
  - хуліганство(ст. 296 КК).
3. Кримінальні правопорушення проти моральності:
  - наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК);
  - створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК);
  - сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК);
  - втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність (ст. 304 КК).

Питання самостійної роботи: «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК)».

Теми рефератів та доповідей:

1. Громадський порядок і моральність як об'єкти кримінально-правової охорони.
2. Жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК): особливості юридичних складів кр. пр-ння.
3. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК): особливості юридичних складів злочину.
4. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК): особливості юридичних складів кр. пр-ння.

Тема дискусійного обговорення: «Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності: стан та перспективи удосконалення».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Підготуйте повідомлення на тему «Сутність і визначення поняття «громадський порядок»».
2. Складіть мультимедійну презентацію «Система кр. пр-нь проти громадського порядку та моральності».
3. Підготуйте наукове повідомлення на тему «Особливості кримінальної відповідальності за знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду».
4. Підготуйте наукове повідомлення на тему «Розмежування кр. пр-ння, передбачених ст. 293 КК України («Групове порушення громадського порядку») і ст. 296 КК України («Хуліганство»)».

Нормативно правові акти та література:

1. Про судову практику у справах про хуліганство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року №10 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06>.
2. Про практику застосування судами України законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04>.
3. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 20 с.
4. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 18 с.
5. Денисов С. Ф., Кулик Ю. С. Кримінально-правова характеристика жорстокого поводження з тваринами. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 3. С. 186-193.
6. Дзундза В. В. Суб'єкт втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. *Право і безпека*. 2004. № 34. С. 61-64.
7. Звонок Е. А. Хуліганство, совершаемое с использованием компьютерной техники. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. 2005. Спец. випуск. С. 82-85.
8. Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння: хуліганські злочини та склади злочинів : монографія / О. А. Івахненко ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. Х.: Право, 2016. 184 с.
9. Калмиков Д. О., Данилевський А. О. Кримінальна та адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 616 с.
10. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності: стан та перспективи удосконалення. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 4 (8). С. 84-96.

11. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : Практ. посібн. / За заг. ред. В.І. Шакуна. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2007. 160 с.
12. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : Монографія. К.: Інтерсервіс, 2012. 908 с.
13. Кузнецов В. В., Бабаніна В. В., Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство: національний та зарубіжний досвід : Монографія. К.: Інтерсервіс, 2013. 268 с.
14. Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство: порівняльно-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 20 с.
15. Кучанська Л. С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 19 с.
16. Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 22 с.
17. Ландіна А. В. Охорона моральності за Кримінальним кодексом України : монографія. К.: Юрид. думка, 2013. 204 с.
18. Міщенко М. О. Кримінально-правова охорона культурних цінностей в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2014. 20 с.
19. Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : Монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 252 с.
20. Одайник Б. М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 19 с.
21. Олійничук Р. П. Кримінально-правова характеристика групового порушення громадського порядку: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 19 с.
22. Орлеан А. М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації : Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2014. 456 с.
23. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 20 с.
24. Рябчинська О. П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 20 с.
25. Рябчинська О. П. Проблемні питання відповідальності за розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. *Держава та регіони*. 2004. № 2. С. 85-89.
26. Савченко А. В., Репецький С. П. Суспільна моральність як об'єкт злочинних посягань : Монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 280 с.
27. Сердюк П. П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ

насильства і жорстокості: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 20 с.

28. Сравнительное уголовное право : Особенная часть : Монография / Под общ. и науч. ред. С. П. Щербы. М.: Юрлитинформ, 2010. С. 335–378.

29. Топольська І. О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2003. 192 с.

30. Шалдирван П. Масові заворушення. *Вісник прокуратури*. 2003. № 6. С. 57-60.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 14

Під час вивчення цієї теми слід чітко розмежувати склади групового порушення громадського порядку (ст. 293 КК), масових заворушень (ст. 294 КК) та хуліганства (ст. 296 КК). Серед кр. пр-нь проти громадського порядку найбільш небезпечним і найбільш поширеним є хуліганство. При цьому необхідно засвоїти ознаки чотирьох різновидів хуліганства: адміністративного, кримінально-карного (ч. 1 ст. 296 КК), кваліфікованого (ч. 2 ст. 296 КК), особливо кваліфікованого (ч. 3 і 4 ст. 296 КК). Ось чому треба детально ознайомитися з постановою № 3 Пленуму Верховного Суду України від 28.06.1991 р. «Про судову практику в справах про хуліганство». Потрібно також знати поняття, загальну характеристику й види кр. пр-нь проти моральності.

ТЕМА 15. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші Кримінальні правопорушення проти здоров'я населення

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття, загальна характеристика та види кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.
2. Кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів:
  - контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК): аналіз юридичних складів злочину;
  - незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів,

- психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК): аналіз юридичних складів злочину, відмежування від інших злочинів, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами;
- викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК): аналіз юридичних складів злочину, відмежування від інших злочинів, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами;
  - порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК): особливості юридичних складів злочину, відмежування від інших злочинів.
3. Інші кримінальні правопорушення, що порушують встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів:
- незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК): аналіз юридичних складів злочину;
  - незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ст. 311 КК): особливості юридичних складів злочину;
  - незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК): особливості їх юридичних складів
4. Інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення:
- незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних і сильнодіючих речовин або отруйних і сильнодіючих лікарських засобів (ст. 321 КК): особливості юридичних складів злочину;
  - незаконна організація або утримання місць для вживання одурманюючих засобів (ст. 322 КК): особливості юридичного складу злочину;
  - схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК): особливості юридичного складу злочину

Питання самостійної роботи: «Здоров'я населення як об'єкт кримінально-правової охорони».

Теми рефератів та доповідей:

1. Здоров'я населення як об'єкт кримінально-правової охорони.
2. Аналіз юридичного складу кр. пр-ння, передбаченого ст. 314 КК «Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»;
3. Аналіз юридичного складу кр. пр-ння, передбаченого ст. 316 КК «Незаконне публічне вживання наркотичних засобів»;
4. Аналіз юридичного складу кр. пр-ння, передбаченого ст. КК 321¹ «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів»;
5. Аналіз юридичного складу кр. пр-ння, передбаченого ст. КК 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням»;
6. Аналіз юридичного складу кр. пр-ння, передбаченого ст. 327 КК «Заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції».

Тема дискусійного обговорення: «Перспективи кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері наркобізнесу».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Наведіть приклади вчинення таких кр. пр-нь (складіть фабули) і запишіть їх письмово:
  - 1) спонукання неповнолітніх до застосування допінгу;
  - 2) заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування або іншої продукції;
  - 3) порушення правил боротьби з епідеміями;
  - 4) порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами.
2. Підготуйте мультимедійну презентацію «Кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів».
3. Підготуйте мультимедійну презентацію «Кримінальні правопорушення проти здоров'я населення».

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації кримінальних правопорушень шляхом вирішення ситуативних завдань:

Варіант - 1

1. Корнієнко був засуджений районним судом за ч. 2 ст. 315 КК України за схилення 17-річної Сушко до вживання наркотичних засобів. Досудовим слідством було встановлено, що Корнієнко неодноразово викрадав з городів місцевих жителів головки маку, виготовляв наркотик і шість разів вводив його Сушко за допомогою спеціально купленого шприца з її згоди і за її ініціативою.

Чи правильна кваліфікація дій, учинених Корнієнком? Відповідь обґрунтуйте.

2. Савченко отримав від малознайомої людини 200 штук ампул ємністю 1 мл 1% розчину наркотичного засобу морфіну для зберігання за певну плату. Зберігав його у себе на квартирі протягом трьох місяців. Кожен місяць господар цього наркотичного засобу приходив до Савченка, забирав частину ампул, сплачував йому гроші за зберігання і зникав.

Вирішіть питання про відповідальність Савченка.

3. Бажаючи придбати наркотики, Пиров звернувся до Козаченка. Не маючи їх, Козаченко з корисливих мотивів продав Пирову речовину, яка не містила наркотичних компонентів.

Вирішіть питання про відповідальність Пирова і Козаченка.

4. Сидоров виготовив 200 г гашишу, який через кілька днів реалізував кільком особам.

Вирішіть питання про відповідальність Сидорова.

5. Під час проходження митного контролю у співробітника садово-паркового господарства Григор'єва замість задекларованого насіння декоративних рослин була виявлена партія гашишу.

Вирішіть питання про відповідальність Григор'єва.

6. Фармацевт Федорова систематично продавала своїм знайомим без рецепта препарати, що містили наркотики, за відповідну плату.

Вирішіть питання про відповідальність Федорової.

Варіант - 2

1.Пелеха, виїжджаючи за кордон, обладнав у каблуку свого черевика спеціальний тайник, куди сховав 120 г порошкоподібного наркотичного засобу. В ході його особистого огляду в аеропорту заховану речовину було знайдено.

Вирішіть питання про відповідальність Пелеха.

2.Студент хімічного факультету одного з українських вузів Коморний прочитав у засобах масової інформації про наркотик “Білий китаєць”, який можна було виготовити із підручних засобів, та вирішив на практиці перевірити свої знання у галузі хімії. В результаті дослідів у своїй квартирі Коморному вдалося виробити 270 г синтетичного наркотику, про що стало відомо його знайомому Петриченку, який був членом одного із злочинних угруповань міста. Керівник угруповання Василенко через Петриченка став схиляти Коморного до постійного виробництва “Білого китаєця” та продажу наркотика йому. Коморний відмовився, але під впливом погроз змушений був передати Елерту 270 виробленого порошку. При передачі Елертом наркотику Василенку обох було затримано працівниками поліції.

Здійсніть кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

3.Під час особистого обшуку затриманого за хуліганство Маляренка у нього було знайдено порошкоподібну речовину, схожу на наркотичний засіб. З висновку експерта, надана йому для дослідження речовина виявилася синтетичного походження і наділена усіма ознаками наркотичної речовини, проте вона поки не є включеною до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і їх прекурсорів, а тому може бути визнана лише аналогом.

Здійсніть кримінально-правову кваліфікацію.

4.Рибчинський та Синенко на городі у Туп’яка вночі зрізали недозрілі головки маку на площі 20 м², зібрали з них сік, яким просочили марлеві бинти.

Здійсніть кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

5.Сержант Белів у присутності рядових Кайкана та Нікітіна курив гашиш, всіляко демонстрував отримване від цього задоволення, після чого запропонував спробувати наркотик. Кайкан відмовився, а Нікітін погодився і вжив отриманий гашиш. У стані наркотичної ейфорії Белів і Нікітін побили Кайкана, заподіявши його здоров’ю шкоду середньої тяжкості. Після цього вони намагалися відібрати зброю у вартового, однак інші солдати їм не дали цього зробити. Прийшовши до тями, Белів і Нікітін не змогли згадати, що вони робили.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

6.Скрипничук на базарі купив у невстановленої слідством особи 2,4 кг макової соломи, яку приніс додому, подрібнив і шляхом хімічної обробки одержав екстракційний опій, який потім вживав. Згодом він продав 5 доз екстракційного опію знайомому Тарнавському.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

Варіант - 3

1.Бутенко страждав на наркоманію, був на обліку. Знаходячись у стані морфійної абстиненції, він зайшов до приміщення станції “Швидкої допомоги” і, скориставшись тим, що у порушення службової інструкції речовини групи “А” зберігалися не у сейфі, а у шафі разом з препаратами групи “Б” і іншими медикаментами, відімкнув її та взяв звідти 10 ампул омнапону ємкістю по 2 мл кожна.

Вирішіть питання про відповідальність Бутенко.

2.Орехов, відбуваючи покарання у виправній колонії, домовився із вільнонайманим працівником Корендовичем, який мав доступ у колонію, про придбання на волі та збут у колонії етамінал-натрію. Корендович звернувся до завідувача аптеки Турчина, який без рецепта на червоному бланку відпустив Корендовичу 90 конвалюот етамінал-натрію. Корендович передав їх у зоні колонії Орехову, який за гроші збув “товар” ув’язненому Вінтоняку. Той не лише сам вживав етамінал-натрій, а й давав його іншим ув’язненим. Від надмірного вживання цього препарату, перебуваючи під його сильною дією, Вінтоняк спричинив собі тяжкі тілесні ушкодження.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

3.Коломієць, громадянин України, на території Чуйської долини (Казахстан) зібрав мішок стебел, листя та насіння коноплі, привіз їх у Чимкент, де через кілька днів приготував із привезеного 175 г гашишу, 1,5 кг марихуани та 430 г сировини для виготовлення гашишу. Усе це він привіз до Запоріжжя з метою збуту, але був затриманий.

Вирішіть питання про відповідальність Коломійця.

4.Димов на базарі купив у незнайомого йому раніше Вайнера 30 пігулок діазепаму (по 0,1 г) для власного споживання. Споживаючи куплене, Димов з’ясував, що половина придбаного була пігулками аспірину.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

5.Калинчук з метою придбання 0,05 кг ефедрину підробив відповідний документ і, отримавши його, згодом використав для виготовлення метамфетаміну, який збував знайомим.

Вирішіть питання про відповідальність Калинчука.

6.Медсестра лікарні Казарцева впродовж двох місяців систематично займалася підробленням рецептів на препарати, що містять наркотичні засоби, які продавала своєму знайомому Нижнику. Нижник за цими рецептами скуповував в аптеках міста наркотики для особистого споживання. Крім того, Казарцева за підробленим нею рецептом придбала дві упаковки наркотиковмісного лікарського засобу та передала їх хворій Засипко.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

Варіант - 4

1.Маслак в один день з проміжком у три години двічі надав Поміркованому приміщення для виготовлення і споживання наркотиків. Це була квартира, яку Маслак винаймав у Стадницької для тимчасового проживання.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

2.Судово-медичною експертизою, проведеною у зв'язку із раптовою смертю Панової, було встановлено, що смерть настала внаслідок одноразового вживання великої кількості люміналу. У ході подальшого досудового розслідування було з'ясовано, що люмінал для Панової придбала її знайома Мартиненко у фармацевта Рихлюка. Останній пояснив, що в аптеці був відсутній суворий облік відпуску цих ліків і це дозволяло йому задовольняти прохання його знайомої Мартиненко.

Здійснить кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

3.Ходак був затриманий поліцією за бродяжництво. При затриманні у нього в кишені джемпера було виявлено пакетик з газети з 0,2 г гашишу. Ходак пояснив, що придбав гашиш у хлопця на ім'я Олексій на базарі, щоб вжити його. Півроку тому в того ж Олексія купив приблизно таку саму кількість гашишу.

Вирішіть питання про відповідальність Ходака.

4. Гаврилук шукав дикорослі коноплі, з яких виготовляв для власного споживання марихуану. Коли до нього звернувся Грінчак з проханням дати йому «покашкарити», Гаврилук пригостив його цигаркою з начинкою з марихуани, сказавши, що дає в борг ще три цигарки.

Здійсніть кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

5. Заводський у себе на городі виростив мак. Зерна маку він використав для приготування харчових страв, а із стебел та головок виготовив 2 кг висушеної макової соломи, яку мав намір споживати сам і продавати.

Вирішіть питання про відповідальність Заводського.

6. Іващенко звернувся до знайомої Турчинової, яка виїздила на відпочинок в туристичну подорож до Німеччини, з проханням передати його знайомому Крюгеру, невеличку бандероль з фотокартками на згадку та невеликою сумою грошей, на яку його знайомий зробить деякі покупки і передасть назад через неї Іващенку. Турчинова люб'язно погодилася. Під час догляду в аеропорту митниками було виявлено вказану бандероль, в якій знаходилось 250 грамів героїну.

Здійсніть кримінально-правову кваліфікацію дій кожного із співучасників.

Нормативно-правові акти та література:

1. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 60.
2. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Закон України від від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 60.
3. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 62.
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
5. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 29. Ст. 228.
6. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і пре- курсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF>.

7. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 188 від 01. 08. 2000 р. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00>.
8. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого № 4 від 26.04.2002 URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02>.
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 25.04.1991 р. № 1000-XII URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
10. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#n8>.
11. Арешкіна С. Н. Кваліфікація розкрадання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 22 с.
12. Бабенко Л. М. Кримінально-правові аспекти відповідальності за незаконний посів або вирощування снотворного маку чи коноплі. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2004. № 1. С. 109-119.
13. Бублейник В. А. Кримінально-правова характеристика незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : Навч.-практ. посібн. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 152 с.
14. Букреєв О. І. Рівень, структура та динаміка злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 332-338.
15. Данилевська Ю. О., Каменський Д. В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення: проблеми кримінально-правової кваліфікації : Практ. посібн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 288 с.
16. Доброрез І. О. Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим): Монографія. Сімферополь: Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2006. 200 с.

- 17.Дорош Л. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів проблеми кваліфікації. *Юридичний радник*. 2005. № 1. С. 82-84.
- 18.Дуліна О. В. Важливі ознаки злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. *Правова держава*. 2005. № 8. С.134-142.
- 19.Женунтій В. І., Бабенко А. М. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічні аспекти, запобігання : Монографія. Донецьк: Вебер (Донецька філія), 2009. 222 с.
- 20.Кузнецова О. В. Особливості розслідування незаконних діянь з отруйними та сильнодіючими речовинами : Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 272 с.
- 21.Литвак О. М., Однолько І. В. Запобігання наркозлочинності неповнолітніх в Україні кримінально-правовими засобами : Монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУВС, 2012. 268 с.
- 22.Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К.: Логос, 1998. 324 с.
- 23.Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : Монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. 404 с.
- 24.Наден В. О. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Х.: Право, 2003. 224 с.
- 25.Наден О. В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Харків: Право, 2003. 224 с.
- 26.Павленко Р. М. Попередження незаконного виробництва наркотичних засобів і психотропних речовин підрозділами Міністерства внутрішніх справ України : Монографія. К.: НАВСУ, 2005. 276 с.
- 27.Пономаренко Ю.Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: Дис.... канд. юрид. наук. Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 196 с.
- 28.Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : Навч. посібн. / Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців, М. С. Хруща та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. К.: КНТ, 2006. 240 с.
- 29.Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 22 с.
- 30.Старук Ю. О. Кримінальна відповідальність за використання майна, здобутого від незаконного обігу наркотиків : Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 320 с.
- 31.Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : Монографія. К.: Атіка, 2004. 280 с.

ТЕМА 17. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Поняття та види кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів.
2. Загальна характеристика складу кримінальних правопорушень проти порядку управління за чинним кримінальним законодавством України.
3. Кримінальні правопорушення, що посягають на загальні засади управлінської діяльності в державі:
  - наруга над державними символами (ст. 338 КК): особливості юридичних складів кр. пр-ння;
  - незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-ння;
  - захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК): особливості об'єктивної та суб'єктивної сторін юридичного складу кр. пр-нь;
  - самоправство (ст. 356 КК): особливості юридичного складу кр. пр-ння.
4. Кримінальні правопорушення, що посягають на окремі блага та інтереси фізичних осіб як суб'єктів управлінської діяльності:
  - опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-ння, відмежування від інших кр. пр-нь, кваліфікація за сукупністю з іншими кр. пр-ннями;
  - погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК): особливості юридичних складів кр. пр-нь, кваліфікація за сукупністю з іншими кр. пр-ннями;
  - посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-ння, відмежування від інших кр. пр-нь;
  - захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-нь, відмежування від суміжних кр. пр-нь.

5. Кримінальні правопорушення проти журналістів:
- погроза або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК);
  - посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК);
  - захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1 КК).

6. Кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок функціонування матеріальних носіїв управлінської діяльності:

- викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-нь, відмежування від інших кр. пр-нь;

- підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-ння, відмежування від інших кр. пр-нь, кваліфікація за сукупністю з іншими кр. пр-ннями;

- незаконне придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-нням, відмежування від суміжних кр. пр-нь.

Питання самостійної роботи: відпрацювати і законспектувати особливості складів кр. пр-нь, передбачених:

1. Ст. 344 КК «Втручання у діяльність державного діяча»;
2. Ст. 346 КК «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча»

Теми рефератів та доповідей:

1. Кримінальна відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.
2. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок.
3. Законна професійна діяльність журналіста як об'єкт кримінально-правової охорони.

Тема дискусійного обговорення: «Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти органів державної влади, місцевого самоврядування, та об'єднань громадян».
2. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти журналістів».

3. Наведіть приклади вчинення таких кр. пр-нь (складіть фабули) і запишіть їх письмово:

- 1) втручання у діяльність державного діяча;
- 2) перешкоджання діяльності народного депутата;
- 3) невиконання службовою особою законних вимог тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України;

4) умисне пошкодження ліній зв'язку.

4. Назвіть прості склади кр. пр-нь, передбачені статтями розділу XV Особливої частини КК України, обов'язковою ознакою в яких виступає предмет. Встановіть зміст цієї ознаки у кожному із складів кр. пр-нь.

5. Підготуйте повідомлення за темою «Зміст понять «державний діяч», «представник влади», «громадський діяч», «представник влади», «працівник правоохоронного органу» у контексті норм розділу XV Особливої частини КК України».

Нормативно правові акти та література:

1. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

2. Про статус народного депутату України : Закон от 17 листопада 1992 року № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

4. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 2-3. – Ст. 12.

5. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 2015 року № 2822 // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

8. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII // Голос України. – 2016. – 16 січня (№ 7- 6261).

9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від від 23 грудня 1993 року № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

10. Про участь громадян у охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.

11. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

12. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

13. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

14. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.

15. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.92 № 8 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92>.

16. Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві : постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 18 червня 1999 року // Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях [Текст]: (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. – С. 23-26.

17. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

18. Арманов М. Г. Кримінальна відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2009. – 17 с.

19. Буртовой М. О. Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності: Дис. ... канд. юрид. наук. – Дніпропетровськ, 2010. – 259 с.

20. Восьний В. І. Деякі аспекти предмету злочину, передбаченого ст. 359 Кримінального кодексу України / В. І. Восьний //

21. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007. – 20 с.

22. Денисов С. Ф. Підстави кримінальної відповідальності за наругу над державними символами / С. Ф. Денисов, О. С. Філіпський // Проблеми професійної підготовки слідчих : матер. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 2007. – С. 51–55.

23. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу злочину): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2008. – 20 с.

24. Довгаль М. Поняття злочинів, що посягають на осіб, які представляють авторитет органів державної влади, органів місцевого

самоврядування та об'єднань громадян / М. Довгаль // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – С. 96-108.

25. Дячкін О. П. Кримінальна відповідальність за посягання на електричні мережі, кабельні лінії зв'язку та їх обладнання : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Ємельянова. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2007. – 116 с.

26. Кашкаров О. О. Класифікація злочинів, передбачених Розділом XV Кримінального кодексу України, на підставі об'єкту злочину / О. О. Кашкаров // Кримський юридичний вісник. – 2009. – Вип. 3 (7).

27. Куйбіда Р. Свобода мирних зібрань у практиці Європейського суду з прав людини (компіляція позицій суду): наук.-метод. посіб. для суддів / Р. Куйбіда, М. Серета. – К. : Національна школа суддів України, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/_murni_zibranya.PDF.

28. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : Монографія. – К. : Атіка, 2004. – 336 с.

29. Оленіна Я. Г. Особливості кримінальної відповідальності за погрозу щодо працівника правоохоронного органу (ч. 1 ст. 345 КК України) / Я. Г. Оленіна // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 832-836.

30. Парасюк Н. М. Незаконні дії з документами, бланками, штампами та печатками за кримінальним правом України: юридичний аналіз складів злочинів (ст. ст. 357, 358 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2011. – 19 с.

31. Письменський Є. О. Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права / Є. О. Письменський // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2015. – С. 151–155.

32. Соловійова А. М. Кримінально-правова характеристика примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2005. – 20 с.

33. Тімошенко Н. О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток та бланків, їх збуту та використання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2009. – 19 с.

34. Тучков С. С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 17 с.

35. Чайка В. О. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2012. – 16 с.

36. Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої

служби, приватного виконавця : монографія / І. М. Чуб ; [наук. ред. В. І. Тютюгін]. – Харків : Право, 2017. – 232 с.

37. Шаблистий В. В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони / В. В. Шаблистий // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2016. – № 2 (13). – С. 78-85.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 17

Вивчаючи тему «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», курсанти, студенти, слухачі повинні: знати, що виступає в якості родового об'єкта цієї групи кр. пр-нь; в чому полягає їх суспільна небезпека; вміти давати характеристику об'єктивно-суб'єктивним елементам основних складів кр. пр-нь проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; бути готовими при дачі відповіді до посилань на чинне кримінальне законодавство України і інші нормативно-правові акти, що стосуються цієї теми.

Велику групу кр. пр-нь займають місце саме кр. пр-ння, що посягають на загальні засади управлінської діяльності в державі. Для успішного опарцювання даного питання слід ознайомитися з Законами України «Про громадські об'єднання», «Про судоустрій та статус суддів», «Про статус народного депутата України», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та ін. В кожному з цих актів слід вивчити положення щодо особливостей статусу вказаних суб'єктів. Окрему групу законодавчих актів складають ті, які визначають статус працівників правоохоронних органів (прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, Держаного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро).

Слід ознайомитися та законспектувати окремі положення Постанови Пленуму ВСУ № 8 від 26 червня 1992 р. «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів». Слід мати на увазі, що дану постанову не поновлювалась з часу її останньої редакції (змiнами, внесені згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду № 12 від 03.12.97) і вказівки на окремі статті слід відносити до КК 1960 р.

Відносно питання про «законну діяльність журналістів», то слід мати на увазі, розділ XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та проти журналістів», що така діяльність буде законною, коли відбувається відповідно до нормативно-правових положень, визначених Конституцією України, законами України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР, «Про друкові засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ, «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р., «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р.

Тема № 19: Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика кр. пр-нь у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.
2. Кримінальні правопорушення, що посягають на нормальну службову діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування та інших юридичних особах публічного права (статті 364, 365, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2 КК).
3. Кримінальні правопорушення, що посягають на нормальну службову діяльність в юридичних особах приватного права (статті 364-1, 368-3 КК).
4. Кримінальні правопорушення, що посягають на нормальну службову діяльність в юридичних особах як публічного, так і приватного права (статті 366, 367, 370 КК).
5. Кримінальні правопорушення, що посягають на нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (статті 365-2, 368-4 КК).

Теми рефератів та доповідей:

- 1) Поняття службової особи та службового кр. пр-ння.
- 2) «Загальні» юридичні склади службових кр. пр-нь.
- 3) Службова недбалість: особливості об'єктивної та суб'єктивної сторін юридичних складів кр. пр-нь.

Питання самостійної роботи: відпрацювати і законспектувати особливості складів кр. пр-нь передбачених ст. 369-3 КК «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань».

Індивідуальні письмові завдання:

1. Проаналізуйте зміст розділу XVII Особливої частини КК України та визначте критерії класифікації кр. пр-нь у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.
2. Проаналізуйте зміст розділу XVIII Особливої частини КК України та визначте усі інші можливі, крім суб'єктного, критерії класифікації кр. пр-нь проти правосуддя.
3. Чи вважаєте ви правильним те, що катування, вчинене під час примушування до давання показань, у КК України визначено як кр. пр-ння,

що не є службовим? Обґрунтуйте свою позицію.

4. Чи є необхідність визначати у ст.ст. 377–379, 398–400 КК України склади кр. пр-нь з відповідними спеціальними потерпілими? Обґрунтуйте свою позицію.
5. Знайдіть у ст.ст. 371–400 КК України не менше п'яти положень, які суперечать положенням КПК України.
6. ЄСПЛ в рішенні у справі «Ван дер Хейжден (Van der Heijden) проти Нідерландів», № 42857/05, від 3 квітня 2012 р., підтвердив, що держави мають право самостійно встановлювати межі імунітету свідків.

Проте Суд не погодився, що стосунки пані Ван дер Хейжден з паном А., які проживають разом 18 років і мають двох спільних дітей, хоча й ідентичні шлюбу або зареєстрованому партнерству у соціальному значенні, можуть мати такі самі юридичні наслідки, як і юридично оформлені стосунки. Адже визначальним фактором є не їхня тривалість або підтримуючий характер, а існування публічного зобов'язання, яке припускає існування сукупності прав й обов'язків договірному характеру. Тому Суд встановив, що їхні відносини жодним чином не стосуються важливого публічного інтересу, що полягає у кримінальному переслідуванні за вчинення тяжких злочинів, і став на сторону національних судів, які визначили, що пані Ван дер Хейжден, яка була свідком вбивства, вчиненого її чоловіком, не повинен був наданий імунітет, оскільки її особистий інтерес був менш значущим, ніж інтерес прокуратури в одержанні доказів, і вона законно була взята під варту за відмову виконати судові рішення після того, як відмовилась свідчити проти пана А.

Чи застосовне це рішення до ч. 2 ст. 385 КК України?

Питання для самоконтролю:

1. Які існують склади кр. пр-нь у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг?
2. Що означає зловживання владою або службовим становищем?
3. Що розуміється під поняттям «службова особа»?
4. Як співвідносяться терміни «службова особа», «посадова особа», «державний службовець», «інтереси служби», «службова особа юридичної особи приватного права»?

5. Хто відноситься до осіб, які надають публічні послуги?
6. Яка відмінність перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем?
7. У чому полягає службова недбалість?
8. Що означає службове підроблення?
9. Що означає незаконне збагачення?
10. Яке співвідношення понять «неправомірна вигода» та «хабар»?
11. Що означає зловживання впливом?
12. Що означає провокація отримання неправомірної вигоди чи комерційного підкупу?

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації злочинів шляхом вирішення ситуативних завдань:

1. Під час проведення обшуку на одному з державних комбінатів у межах кримінального провадження слідчий капітан поліції Б. з корисливих мотивів, прагнучи отримати неправомірну вигоду, організував навмисну детальну довготривалу перевірку морозильних камер, в яких зберігалася м'ясо-молочна продукція. Цим самим Б. намагався створити ситуацію, за якої керівник комбінату надав би Б. неправомірну вигоду за пришвидшення обшуку, оскільки довготривала перевірка зазвичай призводить до псування продукції через різні причини (відключення електроенергії, недодержання санітарних норм і правил тощо). Однак керівник комбінату не вчинив ніяких протиправних дій. Наслідком дій слідчого стало спричинення зазначеному вище комбінату матеріальної шкоди на суму 120 тис. гривень.

Кваліфікуйте дії Б. Відповідь поясніть.

2. Заступник начальника відділу карного розшуку одного з УП ГУНП м. Києва С. на початку цього року звернувся по телефону до директора приватного підприємства, мотивуючи останнього надати йому грошову винагороду в розмірі 15 тис. гривень за вчинення в інтересах такого підприємця відповідних дій з використанням наданої цьому поліцейському влади. Директор приватного підприємства, усвідомлюючи протиправність дій С., взяв певний час на обмірковування зазначеного звернення.

Кваліфікуйте дії С. Відповідь поясніть.

3. Головний державний виконавець районного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції однієї з областей України І., діючи умисно, з метою отримання неправомірної вигоди, вступив у змову з іншою особою, якій надав копію особистого ключа (логін і пароль) доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Внаслідок таких дій був незаконно знятий накладений арешт щодо відповідного об'єкту нерухомості (нежитлового приміщення), яке було терміново продано, через що державі були завдані збитки на суму 4,8 млн. гривень.
Кваліфікуйте дії І. Відповідь поясніть.

4. Директор ТОВ «Крант-прайс» Ш., будучи службовою особою юридичної особи приватного права, яка наділена організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями, прагнучи отримати неправомірну вигоди для підприємства через безпідставне отримання коштів з державного бюджету, використовуючи свої службові повноваження всупереч інтересам товариства, склав завідомо неправдиві документи (акти з будівництва модульних котелень для середніх загальноосвітніх шкіл), що містили інформацію, яка частково не відповідала дійсності, в частині вартості виконаних будівельних робіт на загальну суму 3,5 млн. гривень. Після чого, з метою доведення свого злочинного наміру до кінця, Ш. надав вищезазначені фіктивні акти на підпис керівнику відділу освіти районної державної адміністрації, яка, не будучи обізнаною про злочинні наміри Ш., підписала їх і завірила печаткою. На підставі чого зазначену вище суму було перераховано на поточний рахунок ТОВ «Крант-прайс», з якої Ш., з метою отримання неправомірної вигоди для підприємства, використовуючи свої службові повноваження всупереч інтересам товариства, одержав, шляхом використання підроблених актів, 1,1 млн. гривень. Внаслідок таких дій державі, в особі відділу освіти районної державної адміністрації, завдано збиток на суму, що у 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.
Кваліфікуйте дії Ш. Відповідь поясніть. 82

5. На місці роботи слідчо-оперативної групи (виявлено чоловіка з ножовими пораненнями) старший слідчий майор поліції О., прагнучи продемонструвати свою владу місцевій громаді, витягнув з кобури табельну вогнепальну зброю та почав залякувати нею оточуючих, вимагати негайно видати злочинця, запевняючи, що «пересаджає» половину села, а також вдарив в обличчя громадянина, який спробував йому заперечити.
Кваліфікуйте дії О. Відповідь поясніть. Чи вчинив О. корупційний злочин?

6. На підставі договору, укладеного між міською радою та інженером технічного нагляду У., останній зобов'язаний був надати публічні послуги по здійсненню технічного нагляду з капітального ремонту каналізаційних колекторів. Однак, за місцем виконання робіт інженер У., з метою одержання неправомірної вигоди для третьої особи, здійснював зловживання своїми повноваженнями, в результаті чого грошові кошти спеціального фонду міського бюджету, які були призначені для ремонту каналізаційних колекторів міста, використовувалися в якості оплати робіт, виконання яких насправді не здійснювалося, чим спричинено тяжкі наслідки для територіальної громади міста на суму 380 тис. гривень. При цьому У. неодноразово вносив неправдиві відомості в акти приймання виконаних підрядних робіт (надавав своїм підписом видиму достовірність завідомо для нього недостовірним відомостями), оскільки розмір оплати його праці безпосередньо залежав від кількості та вартості погоджених ним актів виконаних робіт.

Кваліфікуйте дії У. Відповідь поясніть.

7. За минулий рік депутат однієї з обласних рад Т. не в повному обсязі задекларував об'єкти нерухомості, що належать йому на праві власності. Згідно з витягом з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та реєстру прав власності на нерухоме у Т. перебуває у власності шість земельних ділянок, які розташовані на території відповідної сільської ради області. У листі Головного управління Держгеокадастру області вказано, що сукупна грошова оцінка вказаних земельних ділянок становить 985 тис. гривень. Зазначені об'єкти нерухомості (земельні ділянки) відсутні у декларації Т.

Кваліфікуйте дії Т. Відповідь поясніть. 83

8. Відповідальний за прийняття та збереження доказів в УП ГУНП у Черкаській області капітан поліції Р. безвідповідально ставився до виконання своїх обов'язків, давав ключі від службової кімнати з речовими доказами без записів у відповідні книзі обліку. Внаслідок цього низка речових доказів на суму 92 тис. гривень зникла.

Кваліфікуйте дії Р. Відповідь поясніть. Чи вчинив Р. корупційний злочин?

9. До громадянина Я., який працював водієм заступника міністра одного з міністерств України, звернулася громадянка А. Під час зустрічі, яка відбулася в м. Києві у службовому автомобілі, яким керував Я., громадянка А. попросила останнього посприяти працевлаштуванню її сина до міністерства в якості державного службовця. На знак «подяки» за дії, що будуть ним вчинені, А. запропонувала Я. грошову винагороду в розмірі 4 тис. доларів США. Громадянин Я. надав свою згоду, зробив кілька телефонних дзвінків і повідомив А., що через два

тижні її питання буде остаточно вирішено. Після цього А. та Я. домовилися про місце, час і спосіб передачі коштів останньому.

Кваліфікуйте дії Я. та А. Відповідь поясніть.

10. К. було оголошено підозру у вчиненні крадіжки з проникненням у приміщення та щодо нього застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою. Брат цього підозрюваного Ф., на прийомі у прокурора Н., який був уповноважений приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у т.ч. щодо закриття кримінального провадження, запропонував йому 6 тис. євро за «розвалювання» зазначеного провадження. Прокурор погодився вчинити протиправні дії. Тоді Ф. тут же передав Н. третину обумовленої суми та запевнив, що решту грошей занесе сьогодні ввечері.

Кваліфікуйте дії Ф. та Н. Відповідь поясніть.

11. Щоб справити значне враження на свою кохану жінку, заступник міністра одного з міністерств України Л. придбав та потім оформив на неї катер «Leader 33 (L4800)» вартістю 7,2 млн. гривень. 84

12. Під час розпочатого кримінального провадження за цим фактом Л. не зміг дати раціональні пояснення походженню його статків, на які було придбано катер (зокрема, він стверджував, що випадково знайшов гроші в лісі). При цьому у слідства не було доказів того, що зазначена сума грошей була одержана Л. в якості неправомірної вигоди.

Кваліфікуйте дії Л. Відповідь поясніть.

13. До кабінету головного спеціаліста однієї з державних організацій К. зайшов відвідувач бізнесмен Д., який попросив К. швидко «вирішити» в його особистих інтересах питання, яке перебувало в компетенції вказаної службової особи, але потребувало кропіткої та багатоденної роботи, та за це запропонував 1 тис. доларів США. При цьому К. надав свою згоду.

Кваліфікуйте дії К. та Д. Відповідь поясніть.

Варіант 1: К. був державним службовцем категорії «Б» і Д. про це знав.

Варіант 2: Д. запропонував К. винагороду у розмірі 600 тис. гривень.

Варіант 3: К. висловив свою відмову, не надав своєї згоди, намагався ідентифікувати особу відвідувача, покликав свідків, доповів про дії Д. своєму керівнику.

Варіант 4: К. почав погрожувати Д., що той може бути взагалі позбавлений бізнесу, що К. має можливість це зробити та вплинути на правоохоронні органи, що запропонована йому сума є «незначною» та загалом для вирішення питання необхідно 3 тис. доларів США.

14. Секретар приймальні голови однієї з обласних державних адміністрацій Т., маючи злочинний умисел, спрямований на одержання нею неправомірної вигоди у вигляді грошових коштів, пообіцяла вплинути на прийняття рішення головою обласної державної адміністрації щодо не порушення питання перед вищим керівництвом держави про притягнення до дисциплінарної відповідальності одного з голів районної державної адміністрації – свого добре знайомого К. Наступного дня, під час зустрічі з К., вона отримала від нього неправомірну вигоду у розмірі 270 тис. гривень, хоча ніякої розмови з головою однієї з обласних державних адміністрацій поки що не мала.
Кваліфікуйте дії Т. Відповідь поясніть. 85

15. Заступник директора держаного підприємства «Квант» громадянин Є. видав необхідні документи (зокрема, зробив запис у трудовій книжці, підготував відповідну довідку, завірив все підписами та печаткою підприємства) своїй доньці У. про те, що та протягом двох років працювала юристом в юридичному відділі на цьому підприємстві, хоча насправді донька там не працювала. Пізніше донька влаштувалася на роботу у відому юридичну фірму, надавши туди пакет документів, у т.ч. ті, які вона отримала від держаного підприємства «Квант».
Кваліфікуйте дії Є. та У. Відповідь поясніть.

16. Ц. порушив Правила дорожнього руху та його автомобіль був зупинений екіпажем патрульної поліції, в якому перебували поліцейські Щ. та Я. Коли інспектор патрульної служби Щ. підійшов до Ц., то за зовнішніми ознаками поведінки останнього та запахом у салоні автомобіля виявив, що останній може перебувати у стані сильного алкогольного сп'яніння. На вимогу поліцейського пред'явити для перевірки документи Ц. одразу запропонував Щ. 200 доларів США для того, щоб той його відпустив і не складав протокол. Останній категорично відмовився, попередив Ц. про кримінальну відповідальність за вчинені ним дії та викликав на місце пригоди своє керівництво. Коли заступник керівника патрульної служби міста Р. прибув на місце, де стояв автомобіль Ц., та представився цьому водієві, то останній запропонував поліцейському грошові кошти у розмірі 500 доларів США, щоб «зам'яти» справу. Поліцейський Р. також категорично відмовився та викликав слідчо-оперативну групу.
Кваліфікуйте дії Ц. Відповідь поясніть.

17. Слідчий М., який закінчував досудове розслідування, вніс у матеріали кримінального провадження завідомо неправдиві відомості щодо результатів судової комп'ютерно-технічної експертизи, а також підробив печатки та підписи експертів. Внаслідок таких дій інтересам держави була завдана шкода у розмірі 460 тис. гривень. Свої дії слідчий пояснив відсутністю в районі справжніх фахівців у сфері високих технологій та надав копію диплома інженера-програміста,

який він свого часу отримав по закінченню одного із закладів вищої технічної освіти України.

Кваліфікуйте дії М. Відповідь поясніть. 86

18. Помічник прокурора району Х. під час відсутності свого керівника (прокурора району) санкціонував постанову слідчого одного з відділів поліції ГУ НПУ в Житомирській області про припинення кримінального провадження за примиренням сторін, хоча такі функції на нього не покладалися. Внаслідок зазначених дій була завдана істотна шкода охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян.

Кваліфікуйте дії Х. Відповідь поясніть.

19. До початку міжнародного спортивного змагання з кікбоксингу серед юнаків Ч. надав 4 тис. доларів США посадовій особі у сфері спорту – судді у рингу (рефері) Ж. за те, що той буде безпідставно робити попередження та зніме принаймні один бал одному зі спортсменів. Також Ч., шляхом надання 2 тис. доларів США боковому судді Б., домовився з останнім про те, що в іншому поєдинку той зніме бокові очки конкретному спортсмену-юніору.

Кваліфікуйте дії Ч., Ж. та Б. Відповідь поясніть.

20. Я. та К, працюючи відповідно керівником та заступником керівника одного з відділів у міській державній адміністрації, за позачергове надання групових безкоштовних путівок на оздоровлення на курорти України від імені держави одержали від одного керівника громадської організації 60 тис. гривень, а від іншого, через тиждень після цього, – 80 тис. гривень. Дані факти були виявлені та задокументовані працівниками правоохоронних органів.

Кваліфікуйте дії Я. та К. Відповідь поясніть.

21. Інспектор митниці З., підбурив громадянина Р., який вчинив порушення митних правил, надати йому грошові кошти у сумі 300 доларів США як «відкупні» за нескладання протоколу, при цьому З. прагнув потім викрити Р., тим самим продемонструвавши керівництву митниці свою непідкупність. У момент надання обумовленої суми грошей Р. було затримано.

Кваліфікуйте дії З. і Р. Відповідь поясніть.

Ознайомитися з додатковою літературою до теми:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1848-VIII від 09.02.2017) // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2474.

2. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI (із змінами, внесеними згідно із Законом № 889-VIII від 10.12.2015) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.
3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 // Відомості Верховного Суду України. – 2004. – № 2. – С. 9.
4. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. – К. : Атіка, 2012. – 332 с.
5. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: криміналь-но-правова характеристика : Навч. посібн. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 342 с.
6. Байлов А. В., Лантінов Я. О. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Основні склади злочинів за Розділом XVII Особливої частини КК : Альбом схем / За заг. ред. Я. О. Лантінова. – Харків : Харків юридичний, 2012. – 32 с.
7. Бакай М. І. Імплементация положень «антикорупційних» конвенцій у вітчизняне кри-мінальне законодавство: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2013. – 19 с.
8. Бантишев О. Ф. Злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації): Навч. посібн. – К. : МАУП, 2002. – 128 с.
9. Бантишев О. Ф., Кузьмін С. А. Хабарництво : Кваліфікація та документування : Практич. посібн. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2009. – 120 с.
10. Горбачов Д. М. Співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом (на прикладі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг): Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2014. – 230 с.
11. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2011. – 20 с.
12. Дудоров О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабара: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1994. – 208 с.
13. Задоя К. П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових по-вноважень (ст. 365 КК України): Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2009. – 231 с.
14. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. – Харків : Право, 2013. – 424 с.
15. Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або служ-бовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2009. – 18 с.

16. Кочеров М. В. Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2013. – 18 с.
17. Крупко Д. І. Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження): Дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2005. – 271 с.
18. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України. – Львів : ЛДУВС, 2008. – 303 с.
19. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. – К. : Парламентське вид-во, 2000. – 256 с.
20. Методичні рекомендації з питань кваліфікації корупційних злочинів, передбачених ст.ст. 364-1, 365-1, 365-2, 368-2, 368-3, 368-4, 369-2 КК України / О. Г. Кальман, В. М. Куц, Я. О. Триньова, Н. М. Ярмиш. – К. : Національна академія прокуратури України, 2012. – 46 с.
21. Михайленко Д. Г. Підстави кримінальної відповідальності за хабарництво (давання та одержання хабара): Дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2009. – 264 с.
22. Протидія корупційній злочинності в Україні : Навч. посібн. / За заг. ред. І. В. Красницького. – Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2010. – 308 с.
23. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / За заг. ред. В.І. Шакуна. – К. : Алерта, 2012. – 160 с.
24. Слущка Т. І. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері службової діяльності : Навч. посібн. – К. : КНТ, 2007. – 168 с.
25. Томчук І. О. Давання хабара: кримінально-правовий та кримінологічний аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2012. – 18 с.
26. Трепак В. М. Корупційні правопорушення: поняття, види та заходи протидії : Навч. посібн. – К. : Атіка-Н, 2014. – 336 с.
27. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Дніпропетровськ, 2007. – 24 с.
28. Худякова Н. Ю. Кримінально-правова характеристика службової недбалості: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2013. – 19 с.
29. Шиндель Ю. І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2014. – 19 с.

30. Шиманський Ф. В. Злочини у сфері службової діяльності (кримінально-правовий аналіз) : Навч. посібн. – Одеса : Юридична література, 2006. – 272 с.
31. Ярошенко О. Д. Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2014. – 20 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 19

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові (службові) особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Ці конституційні приписи поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової гілок влади, виконують свої службові функції в державному апараті, органах місцевого самоврядування чи в громадських об'єднаннях, здійснюють службову діяльність в юридичних особах публічного чи приватного права. Не має також значення рівень службового становища особи (звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас), відомча чи галузева приналежність підприємства, організації, установи, сфера їх діяльності, організаційно-правова форма і форма власності, на підставі яких вони створені та функціонують. Виконання службовими особами своїх службових обов'язків на підставі, в межах і в порядку, передбачених Конституцією, законами та іншими нормативними актами забезпечує нормальну діяльність державного апарату, функціонування окремих його ланок, а також апарату управління підприємств, установ і організацій, громадських об'єднань незалежно від їх організаційно-правової форми.

Повною мірою вимоги діяти лише в межах наданих їм повноважень, в порядку та у спосіб, передбачений законодавством, поширюються і на осіб, які хоча і не належать до службових, але сфера професійної діяльності яких пов'язана з наданням публічних послуг, бо правомочностями з надання таких послуг вони наділяються органами Державної влади чи місцевого самоврядування, а їх реалізація спрямована на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків юридичних і фізичних осіб і тягне за собою наслідки правового характеру.

Саме з цього виходить закон, коли в частинах 3 та 4 ст. 18 КК дає загальне визначення одного з таких видів спеціального суб'єкта кр. пр-ння, як службова особа, а в розд. XVII Особливої частині КК об'єднує норми, що

встановлюють відповідальність за кр. пр-ння, вчинювані у сферах як службової діяльності, так і такої професійної діяльності, яка пов'язана з наданням публічних послуг.

Таким чином, у розд. XVII Особливої частини КК встановлена відповідальність за кр. пр-ння, *родовим об'єктам* яких є *суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст, характер, межі та порядок здійснення якої визначені законодавством, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, інших юридичних осіб як публічного, так і приватного права, а також суспільні відносини, що забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.*

Діяння, передбачені в розд. XVII Особливої частини КК, належать до так званих загальних видів службових кр. пр-нь та кр. пр-нь, пов'язаних з наданням публічних послуг, *безпосереднім об'єктом* кожного з яких є *суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність, здійснювану в окремих ланках апарату управління органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань, юридичних осіб публічного і приватного права, а також відносини, що забезпечують нормальну професійну діяльність осіб, які при її здійсненні наділяються правомочностями з надання публічних послуг.*

Натомість чимало норм КК встановлюють відповідальність за так звані *спеціальні види* службових кр. пр-нь і кр. пр-нь, пов'язаних з наданням публічних послуг (наприклад, статті 132, 137, ч. 4 ст. 157, ч. 2 ст. 159, ч. 2 ст. 162, ст. 173, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 191, статті 210, 238, 271, 284, 351, ч. 1 ст. 358, статті 371-375, 425 КК та ін.), вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта або пов'язано з реалізацією його службових повноважень чи повноважень щодо надання публічних послуг. Але їх *основним безпосереднім об'єктом* є вже не нормальна службова діяльність чи професійна діяльність, пов'язана з наданням публічних послуг, а інші суспільні відносини — життя та здоров'я, воля та гідність особи, її виборчі, трудові, інші громадянські права та свободи, власність, господарська діяльність, громадська безпека та громадський порядок, авторитет органів влади та місцевого самоврядування, інтереси правосуддя та порядок несення військової служби тощо. Саме тому ви. 17 ППВСУ від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» зазначається, що кваліфікація таких діянь ще й за статтями,

передбаченими в розд. XVII Особливої частини КК, можлива лише за наявності *реальної сукупності* загальних та спеціальних видів таких кр. пр-нь.

Слід також урахувати, що і в самому розд. XVII Особливої частини КК деякі статті знаходяться між собою у відносинах *конкуренції*. Наприклад, кр. пр-ння, передбачене ст. 368 КК, є спеціальним видом (різновидом) зловживання службовою особою публічного права своїм службовим становищем (ст. 364 КК). Тому одержання такого особою неправомірної вигоди може кваліфікуватися за сукупністю кр. пр-нь, передбачених статтями 364 і 368 КК, лише за умови, якщо протиправне діяння (дія чи бездіяльність), яке обумовлене такою вигодою і вчинене суб'єктом з використанням службового становища в інтересах вигодонадавача чи третіх осіб, містить ще й ознаки складу кр. пр-ння, передбаченого ст. 364 КК, і тому не охоплюється об'єктивною стороною кр. пр-ння, передбаченого ст. 368 КК.

Обов'язковою ознакою складу кр. пр-ння більшості діянь, передбачених у розд. XVII Особливої частини КК, є *предмет* кр. пр-ння: за ст. 366 КК — це офіційний документ, визначення якого наведено у примітці до ст. 358 КК; за ст. 366-1 — декларація, тобто документ якій містять інформацію, зазначену у ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII; за статтями 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 КК — неправомірна вигода, поняття якої визначено у примітці до ст. 364-1 КК; а за ст. 368-2 КК — активи, до яких згідно з п. 2 примітки до ст. 368-2 КК належать грошові кошти, інше майно, а також доходи від них у значному розмірі.

Слід урахувати також, що поняття неправомірної вигоди використовується в статтях розд. XVII Особливої частини КК у двох значеннях: а) як мета вчинення кр. пр-ння (статті 364, 364-1, 365-2 КК) і б) як його предмет (статті 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 КК). Закон надає їй загальне визначення у примітці до ст. 364-1 КК, згідно з якою *під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру*.

Об'єктивна сторона розглядуваних кр. пр-нь характеризується тим, що одні з них (статті 364, 364-1, 365-2, 366-1, 367 КК) можуть бути вчинені шляхом як *дії*, так і *бездіяльності*, тоді як інші (статті 365, 366, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 КК) — лише шляхом активної поведінки — *дії*.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони переважної більшості розглядуваних злочинів є наявність *безпосереднього зв'язку* між діянням особи та її службовою діяльністю. Інакше кажучи, таке діяння: а) завжди *обумовлене* службовим становищем або службовими повноваженнями суб'єкта і б) вчиняється *всупереч* інтересам служби або інтересам юридичної особи приватного права. Відповідальність за злочини, вчинювані у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, також можлива лише за умови, якщо діяння суб'єкта: а) було пов'язане з використанням повноважень, якими він наділяється для надання таких послуг; б) вчинено всупереч тим цілям і завданням, заради досягнення і вирішення яких він отримує повноваження з надання таких послуг під час здійснення певної професійної діяльності.

Якщо ж зазначений зв'язок відсутній, вчинене не може розглядатися як кр. пр-ння, передбачене розд. XVII Особливої частини КК, і за наявності до того підстав підлягає кваліфікації за статтями, що передбачають відповідальність за кр. пр-ння проти особи, власності, громадського порядку тощо. Так, якщо службова особа або така, що надає публічні послуги, прагнучи досягти бажаного для неї результату, використовує для цього не своє службове становище, надані їй повноваження чи пов'язані з ними можливості, а, наприклад, виключно свої особисті знайомства, дружні зв'язки чи родинні стосунки з іншими особами, у тому числі і службовими чи такими, що надають публічні послуги, діяння не можуть розглядатися як такі, що пов'язані з використанням службового становища, службових повноважень чи повноважень з надання публічних послуг. Інакше кажучи, не говорячи вже про використання суб'єктом безпосередньо наданих йому службових повноважень чи повноважень з надання публічних послуг, навіть ті можливості, які він використовує для досягнення бажаного результату, повинні бути пов'язані з цими повноваженнями, впливати з них, бути обумовлені ними.

Таким чином, закон не тільки вказує на форму поведінки суб'єкта (активна — дія, пасивна — бездіяльність) розглядуваних кр. пр-нь, а й характеризує *загальний спосіб* їх вчинення — зловживання владою, службовим становищем чи наданими повноваженнями, тобто їх використання всупереч інтересам служби, юридичної особи приватного права або всупереч тим цілям і завданням, заради досягнення і вирішення яких особа наділяється повноваженнями з надання публічних послуг.

У той же час особливості способу вчинення цих кр. пр-нь з точки зору меж (обсягу) використання для цього винним своєї службової чи професійної

діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, по-різному окреслюються в законі щодо різних категорій суб'єктів цих кр. пр-нь. Так, стосовно осіб, які виконують функції держави, місцевого самоврядування чи є службовими особами юридичних осіб публічного права закон указує на кримінально протиправне використання ними наданої їм влади або службового становища (наприклад, статті 364, 368 КК), тоді як стосовно службових осіб юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги, застосовується інше законодавче формулювання і вказується на використання останніми не службового становища, а лише службових повноважень чи повноважень з надання публічних послуг (наприклад, статті 364-1, 365-2 КК). Як різні за змістом і обсягом використовуються ці поняття («службове становище» і «службові повноваження») і у п. 5 примітки до ст. 354 КК, у якій наводиться визначення вимагання неправомірної вигоди такими суб'єктами під час вчинення ними кр. пр-нь, передбачених як ст. 354 КК, так і статтями 368, 368-3 і 368-4 КК.

Із цих приписів закону випливає, що стосовно службових осіб публічного права закон оперує більш широким за змістом і обсягом поняттям способу вчинення ними службових кр. пр-нь, ніж стосовно службових осіб приватного права і осіб, які надають публічні послуги. Отже, зловживання службовим становищем має місце не тільки тоді, коли службова особа публічного права вчиняє діяння всупереч інтересам служби з використанням для цього лише тих повноважень, якими вона наділяється в межах своєї компетенції, тобто діяння, пов'язаного з її власними повноваженнями, а й у випадках, коли суб'єкт виходить за ці межі, кримінально протиправне використовуючи вже не тільки надані йому безпосередньо повноваження, а й авторитет посади, її значущість, впливовість, статусність, тобто вчиняє кр. пр-ння з використанням тих можливостей, які обумовлені його службовими повноваженнями і яких він набуває завдяки посаді, що обіймає, чи службовій діяльності, яку здійснює. Розрізняє такі поняття, як «службове становище» і «службові повноваження» і Закон «Про запобігання корупції», в ст. 1 якого прямо вказується на використання службовою особою при вчиненні корупційних діянь не тільки своїх службових повноважень, а й пов'язаних із цим можливостей. На відміну від цього, у разі вчинення кр. пр-ння службовою особою приватного права або особою, яка надає публічні послуги, суб'єкт завжди використовує для цього (як на це прямо вказує закон) лише ті повноваження, якими наділяється в межах своєї компетенції.

Таким чином, службові особи публічного права у разі вчинення ними відповідного злочину використовують всупереч інтересам служби своє

службове становище, зміст якого не обмежується безпосередньо наданими цим особам повноваженнями, тоді як службові особи приватного права, а також особи, які надають публічні послуги, використовують лише надані їм повноваження.

За частиною 1 ст. 366 КК, статтями 366-1, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2 і 370 КК караються кр. пр-ння з *формальним* складом, які визнаються *закінченими* з моменту вчинення відповідного діяння (дії чи бездіяльності), а за статтями 364, 364-1, 365, 365-2, 367 та ч. 2 ст. 366 КК — із *матеріальним*, які вважаються *закінченими* з моменту настання (заподіяння) зазначених у законі наслідків, що повинні перебувати у *причинному зв'язку* із вчиненим особою діянням.

Чимало кримінально протиправних діянь, зокрема, такі, як пропозиція чи обіцянка неправомірної вигоди, прийняття такої пропозиції чи обіцянки, прохання надати таку вигоду (статті 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК), належать до кр. пр-нь із так званим *усіченим* складом, бо момент їх закінчення порівняно з іншими діяннями (наприклад, передбачуваними ч. 1 ст. 366, ст. 366-1 КК) перенесено законом на більш ранню стадію їх вчинення.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кр. пр-нь із матеріальним складом (статті 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК) є такі *суспільно небезпечні наслідки*, які: а) полягають у заподіяння *істотної шкоди* охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб чи б) спричиняють *тяжкі наслідки* тим самим правам, свободам та інтересам (статті 364-367 КК).

У пунктах 3 і 4 примітки до ст. 364 КК законодавче визначення *істотної шкоди і тяжких наслідків* розкривається лише стосовно тих випадків, коли ці наслідки пов'язані із заподіянням матеріальних збитків. Але це зовсім не означає, що ці злочини не можуть спричинити і наслідки нематеріального характеру.

Можливість спричинення останніх прямо впливає зі змісту диспозицій ч. 1 статей 364, 364-1, 365, 365-2 і 367 КК, у яких наслідки визначаються як заподіяння *істотної шкоди* охоронюваним законом *правам, свободам та інтересам* окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Отже, такі наслідки не можуть обмежуватися спричиненням лише матеріальних збитків, бо зазначені в законі відповідні права, свободи та інтереси не можуть бути зведені тільки до

суто майнових, і тому шкода може бути визнана істотною, якщо порушуються не тільки майнові, а й інші, наприклад, основні конституційні права і свободі людини і громадянина (право на життя, здоров'я, особисту безпеку і недоторканість, виборчі, трудові, житлові права тощо).

Таким чином, положення, викладені у пп. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК, поширюються далеко не на всі випадки спричинення істотної шкоди чи тяжких наслідків, а стосуються лише тих із них, які полягають у заподіянні *матеріальних збитків*. Інакше кажучи, у зазначених пунктах примітки зміст тих наслідків, які можуть бути спричинені у разі вчинення злочинів, передбачених статтями 364, 364-1, 365, 365-2 і 367 КК, розкриваються далеко не у повному обсязі. У тих випадках, коли такі наслідки полягають у заподіянні майнової шкоди і, отже, можуть бути піддані грошовій оцінці, закон (пп. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК) чітко визначає обсяг такої шкоди, використовуючи для цього такий формалізований кількісний показник (критерій), як розмір н. м. д. г. Якщо ж при вчиненні цих кр. пр-нь спричиняється немайнова шкода, яка має оціночний характер і тому не може бути визначена за допомогою чітких кількісних (формалізованих) критеріїв, питання про визнання такої шкоди істотною чи наслідків тяжкими вирішується судом вже не на підставі пп. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК, а у кожному окремому випадку з урахуванням обставин конкретного кримінального провадження.

Таким чином, *істотна шкода*, як злочинний результат вчинення цих діянь:

- а) може полягати у заподіянні матеріальних збитків чи
- б) виражатися в наслідках тільки нематеріального характеру або
- в) поєднувати в собі наслідки як матеріального, так і нематеріального характеру.

Згідно з п. 3 примітки до ст. 364 КК майнова шкода вважається істотною, якщо вона в *сто і більше разів* перевищує н. м. д. г., при установленні розміру якого слід керуватися положеннями підп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169; абз. 8 п. 1 розд. XIX та п. 5 підрозділу 1 розд. XX ПДК, а також приписами Закону України «Про Державний бюджет України на...» відповідний рік.

У свою чергу, майнова шкода: а) може бути *реальною*, тобто полягати у зменшенні наявних фондів або б) може виражатися в так званій *упущеній (втраченій) вигоді*, тобто в неодержаних доходах чи в) може складатися із суми *реальної матеріальної шкоди і упущеної вигоди*.

Питання про істотність шкоди, яка полягає в заподіянні *наслідків нематеріального характеру*, вирішується в кожному окремому випадку з урахуванням обставин конкретного кримінального провадження, бо в таких ситуаціях істотна шкода є *оціночним поняттям*. При вирішенні цього питання потрібно враховувати ступінь негативного впливу протиправного діяння на нормальну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, організацій, установ, які належать до юридичних осіб публічного або приватного права; характер завданої нематеріальної шкоди; кількість потерпілих фізичних чи юридичних осіб; розмір моральної, організаційної шкоди тощо.

Судова практика визнає істотною таку шкоду, яка, зокрема, полягає в порушенні охоронюваних законом основних прав і свобод людини й громадянина (право на свободу й особисту недоторканність, недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо); у підриві авторитету та престижу органів державної влади чи місцевого самоврядування; в порушенні громадської безпеки та громадського порядку; створенні обстановки й умов, що утруднюють виконання юридичними особами своїх статутних функцій, тощо. Істотною визнається й шкода, яка є наслідком використання суб'єктом кр. пр-ння свого службового становища, службових повноважень чи повноважень з надання публічних послуг для: а) сприяння чи потурання вчиненню злочину іншими особами; б) вчинення суб'єктом поряд із кр. пр-нням, передбаченим розд. XVII Особливої частини КК, іншого злочинного діяння; в) приховування раніше вчиненого кр. пр-ння. Шкода є істотною і тоді, коли через порушення особою своїх службових обов'язків або повноважень з надання публічних послуг кр. пр-ння учиняється іншими особами (наприклад, через недбалість керівника підлегли йому особи незаконно заволодівають майном підприємства чи внаслідок складання нотаріусом підробленого заповіту особа заволодіває майном законних спадкоємців тощо).

У разі сполучення шкоди матеріального і нематеріального характеру вона може бути визнана істотною навіть тоді, коли розмір майнових наслідків сам по собі не перевищує ста н. м. д. г. Проте і матеріальна шкода, і супутні їй наслідки нематеріального характеру можуть оцінюватися у таких випадках, як заподіяння в цілому істотної шкоди лише за умови, якщо враховуються не окремо, ізольовано один від іншого, а лише в їх сукупності, нерозривному зв'язку та єдності.

Тяжкі наслідки, як ознака об'єктивної сторони злочинів, передбачених ч. 2 статей 364, 364-1, 366, 367, ч. 3 статей 365, 365-2 КК, мають однакову

юридичну природу з істотною шкодою, бо збігаються за своїм змістом та характером і відрізняються одне від іншого лише за ступенем тяжкості — обсягом заподіяної кр. пр-нням шкоди. Тому тяжкі наслідки можуть також полягати у заподіянні як матеріальної, так і нематеріальної шкоди. Коли вони виявляються в матеріальній шкоді (реальна майнова шкода чи упущена вигода), то згідно з п. 4 примітки до ст. 364 КК вважаються тяжкими, якщо у *двісті п'ятдесят і більше разів* перевищують н. м. д. г.

Тяжкими судова практика визнає і такі наслідки, як: заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень або смерті, доведення його до самогубства, масові отруєння людей, дезорганізація діяльності органів влади чи місцевого самоврядування, розвал діяльності підприємств, організацій, установ чи їх банкрутство, створення обстановки, що призвела до масових заворушень чи аварійних ситуацій, виявилася у людських жертвах, приховуванні тяжких чи особливо тяжких кр. пр-нь, сприянні (потуранні) їх вчиненню тощо.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кр. пр-нь із матеріальним складом є *причинний зв'язок* між вчиненим особою діянням і його наслідками, який може бути як *безпосереднім* (наприклад, за ст. 364 КК), так й *опосередкованим* (наприклад, за ст. 367 КК).

Суб'єктивна сторона переважної більшості злочинів, передбачених розд. XVII Особливої частини КК, характеризується *умисною формою вини*. При цьому злочини з формальним складом (ч. 1 ст. 366, статті 366-1, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2 і 370 КК) можуть бути вчинені лише з *прямим умислом*.

Для суб'єктивної сторони більшості кр. пр-нь із матеріальним складом (статті 364, 364-1, 365, 365-2, ч. 2 ст. 366 КК) також характерна умисна форма вини, бо стосовно окремих із них закон прямо вказує на умисний характер діяння і в статтях 364, 364-1 КК встановлює відповідальність за *умисне* використання влади, службового становища чи наданих повноважень; у ст. 365 КК — за *умисне* вчинення дій, які *явно* виходять за межі наданих прав чи повноважень; а у статтях 364, 364-1 і 365-2 КК передбачає ще й *спеціальну мету* — одержання неправомірної вигоди. Але наявність цієї мети не виключає такого психічного ставлення винного до зазначених у статтях 364, 364-1, 365-2 КК наслідків, яке полягає не тільки в прямому, а й у непрямому умислі, бо навіть прагнучи досягти такої мети, суб'єкт може не тільки бажати, а й свідомо припускати заподіяння при цьому істотної шкоди (ч. 1) чи спричинення тяжких наслідків (ч. 2) правам, свободам і інтересам фізичних осіб, інтересам юридичних осіб, громадським чи державним

інтересам, ставлячись до їх настання або байдуже, або безпідставно розраховуючи на їх відвернення.

Оскільки за статтями 364, 364-1, 365-2 КК неправомірна вигода може мати будь-який (як матеріальний, так і нематеріальний) характер, мета її одержання свідчить, що при вчиненні цих кр. пр-нь винний може керуватися не тільки корисливими, а й іншими мотивами (наприклад, прагненням одержати переваги для себе чи своїх близьких у отриманні житла, бажанням просунути за службою, отримати подяку від керівництва, нагороду від держави тощо).

За частиною 2 ст. 366 КК кр. пр-ння може бути вчинено *як з прямим*, так і з *непрямим умислом*. При цьому психічне ставлення суб'єкта щодо вчинених ним дій (підроблення чи видачі підробленого документа) може полягати лише в умисній формі вини (прямий умисел), а щодо спричинення тяжких наслідків—як в умисній, так й у необережній формі вини. Але і в останньому випадку злочин не перетворюється на необережний і у цілому залишається *умисним*, бо визначальним для характеристики його суб'єктивної сторони є психічне ставлення винного до вчинених ним дій. Мотиви та мета цього кр. пр-ння у можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктивна сторона кр. пр-ння, передбаченого ст. 367 КК, характеризується, як правило, необережною формою вини.

Мотиви та мета кр. пр-ння, передбаченого ст. 368-2 КК, є тільки *корисливими*, бо результатом його вчинення є незаконне набуття суб'єктом у власність грошових коштів, іншого майна, а також доходів від них.

Мотиви та мета кр. пр-нь, які полягають у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди (частини 1 і 2 статей 368-3 та 368-4, ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК), можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

За статтею 370 КК *метою* кр. пр-ння є викриття особи, яка пропонує, обіцяє, надала неправомірну вигоду або прийняла пропозицію, обіцянку про її надання чи одержала таку вигоду, тому це кр. пр-ння може бути вчинене лише з *пряміш умислом*. Мотиви його вчинення можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочинів, передбачених у розд. XVII Особливої частини КК, може бути як *спеціальним*, так і *загальним* і закон виділяє серед них *п'ять* категорій таких суб'єктів: 1) тільки службові особи публічного права (статті 364, 365, 366-1, 368, 368-2 КК); 2) тільки службові особи приватного права (ст. 364-1, частини 3 і 4 ст. 368-3, а також частини 1 і 2 ст. 368-3 КК — якщо

діяння полягає в проханні надати неправомірну вигоду); 3) службові особи як публічного, так і приватного права (статті 366, 367 і 370 КК); 4) особи, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (ст. 365-2, частини 3 і 4 ст. 368-4 а також частини 1 і 2 ст. 368-4 КК — якщо діяння полягає в проханні надати неправомірну вигоду); 5) будь-які особи, що досягли 16-річного віку, тобто загальні суб'єкти (статті 369 і 369-2, а також частини 1 та 2 статей 368-3 і 368-4 КК — якщо діяння полягає в пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди).

У пунктах 1-2 примітки до ст. 364 КК наводиться визначення *службової особи публічного права* і згідно з п. 1 цієї примітки до цієї категорії спеціальних суб'єктів належать особи, які:

- постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

- постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, місцевого самоврядування, на державних, комунальних підприємствах, в установах, організаціях посади, пов'язані з виконанням (а) організаційно-розпорядчих чи (б) адміністративно-господарських функцій, або (в) виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Причому таким спеціальним повноваженням для виконання зазначених функцій особа може бути наділена: 1) повноважним органом державної влади чи місцевого самоврядування; 2) центральним органом державного управління із спеціальним статусом; 3) повноважним органом чи 4) повноважною (службовою) особою підприємства, установи, організації; 5) судом; 6) законом;

- постійно чи тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій в юридичних особах, у статутному фонді яких державна чи комунальна частка перевищує 50 % або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства (абз. 2 п. 1 примітки до ст. 364 КК), або виконують такі функції в зазначених юридичних особах за спеціальним повноваженням.

Представники влади та місцевого самоврядування — це працівники державних органів, органів місцевого самоврядування та їх апарату (наприклад, народні депутати України, депутати місцевих рад, керівники державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, судді, прокурори, слідчі, оперативний склад органів МВС і СБУ, державні інспектори та контролери тощо), які діють від імені цих органів (за їх дорученням) і у межах своєї компетенції здійснюють їх функції.

Характерною рисою цих службових осіб є наділення їх *владними повноваженнями*, відповідно до яких вони мають право висувати вимоги та

приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними і юридичними особами незалежно від їх підлеглості або відомчої приналежності. Закон пов'язує визнання особи представником влади чи місцевого самоврядування не з посадою, яку вона обіймає, а з наявністю у неї владних повноважень, тому до цієї категорії службових осіб можуть бути віднесені й рядові працівники державного апарату чи органів місцевого самоврядування (наприклад, працівник органів МВС у званні рядового) або навіть представники громадських формувань (наприклад, громадський інспектор рибоохорони).

Організаційно-розпорядчі функції полягають у здійсненні керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників юридичних осіб публічного права (планування роботи, організація праці, забезпечення трудової дисципліни тощо). Такі функції здійснюють, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних чи комунальних підприємств, установ, організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів та їх заступники, особи, які керують ділянками робіт, тощо.

Адміністративно-господарські функції полягають у повноваженнях щодо управління або розпорядження державним, комунальним чи колективним майном юридичної особи публічного права, що виражається в установленні порядку його зберігання, переробки, реалізації, у забезпеченні контролю за цими операціями тощо. Такі повноваження у тому чи іншому обсязі мають, зокрема, начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів та служб, завідувачі складів, магазинів, майстерень, ательє, їх заступники, керівники відділів підприємств, відомчі ревізорів та контролери тощо. Для визнання особи такою, що виконує адміністративно-господарські функції, необхідно встановити, що відповідне майно не тільки їй ввірене під матеріальну відповідальність чи перебуває в її віданні, а те, що остання наділена певними повноваженнями з управління чи розпорядження цим майном або здійснює контроль за виконанням цих операцій іншими особами.

Особа визнається службовою незалежно від того чи: а) виконує відповідні функції *постійно або тимчасово*, б) *призначається на посаду або обирається*, в) *одержує* за виконання службових обов'язків *певну винагороду або здійснює їх на громадських засадах*.

Якщо службові функції виконуються за спеціальним повноваженням (дорученням), то вони мають бути покладені на особу *правомочним органом (уповноваженою службовою особою) і в установленому законом порядку*.

Стаття 26 Конституції України проголошує, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами й свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. У розвиток цього конституційного припису п. 2 примітки до ст. 364 КК встановлює, що службовими особами публічного права також визнаються: 1) посадові особи іноземних держав, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави; 2) присяжні засідателі іноземних судів; 3) інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави (для державного органу або державного підприємства); 4) іноземні третейські судді; 5) особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому; 6) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародних організацій чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені); 7) члени міжнародних парламентських асамблей, учасниками яких є Україна; 8) судді; 9) посадові особи міжнародних судів.

Питання про відповідальність за злочини, вчинені військовою службовою особою, вирішується в законі диференційовано. *По-перше*, в п. 1 примітки до ст. 425 КК наводиться окреме визначення військової службової особи. *По-друге*, за переважну більшість службових злочинів військові службові особи, як представники публічного права, несуть відповідальність за відповідними статтями — *загальними нормами* — розд. XVII Особливої частини КК (наприклад, за статтями 364 і 368-2 КК). *По-третє*, за такі діяння, як недбале ставлення до військової служби, бездіяльність військової влади, перевищення військовою службовою особою влади або залишення гинучого військового корабля його командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, військові службові особи несуть відповідальність *за спеціальними нормами* — статтями 425, 426, 426-1 і 428 КК.

Закон не наводить поняття службової особи приватного права, тому його зміст встановлюється шляхом системного аналізу норм, передбачених частинами 3 і 4 ст. 18 КК та пп. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК, зі змісту яких випливає, що такі особи не можуть бути представниками влади чи органів місцевого самоврядування за винятком тих випадків, коли виконання відповідних функцій покладається на них спеціальним повноваженням. У всіх інших випадках *службовими особами приватного права* можуть бути визнані лише такі особи, які на підприємствах, в організаціях чи установах, що належать до юридичних осіб приватного права, постійно або тимчасово

обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції в цих юридичних особах за спеціальним повноваженням.

До осіб, **професійна діяльність яких пов'язана з наданням публічних послуг**, у підп. «б» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції» та у статтях 365-2, 368-4 КК віднесено *дві* категорії суб'єктів. По-перше, це аудитори, нотаріуси, оцінювачі, експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді (під час виконання цих функцій), а також інші особи, визначені законом. По-друге, суб'єктами цих злочинів можуть бути й інші особи, які: а) не є державними службовцями чи посадовими особами місцевого самоврядування і б) здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

У той же час, якщо особи, що надають такі послуги, одночасно виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції і вчиняють кр. пр-ння саме завдяки цьому, використовуючи своє службове становище чи надані їм службові повноваження, вони визнаються службовими особами публічного або приватного права і несуть відповідальність за службові кр. пр-ння.

Не можуть визнаватися службовими особами як публічного, так і приватного права і нести відповідальність за відповідні кр. пр-ння працівники підприємств, установ і організацій, які виконують суто *професійні* (лікар, педагог тощо), *виробничі* (водій, провідник вагону тощо) або *технічні* (друкарка, вантажник, сторож тощо) функції. Якщо, наприклад, лікар одержує неправомірну вигоду (незаконну винагороду) за проведення лікування чи хірургічної операції, тобто за здійснення суто професійної діяльності, відповідальність настає за ч. 3 чи 4 ст. 354 КК. Але якщо той же лікар під час здійснення своєї професійної діяльності має право надавати публічні послуги і, зловживаючи цим, одержує незаконну винагороду, наприклад, за видачу листа непрацездатності, відповідальність настає за ч. 3 або 4 ст. 368-4 КК. Нарешті, якщо зазначений лікар, будучи завідувачем лікарні, тобто службовою особою публічного або приватного права, одержує неправомірну винагороду за незаконне розпорядження про поміщення хворого в окрему палату і встановлення щодо нього індивідуального догляду, вчинене кваліфікується за відповідними частинами статей 368 або 368-3 КК.

З урахуванням сфери суспільних відносин, в якій вчиняються ті чи інші діяння, передбачені в розд. XVII Особливої частини КК, а також виходячи зі

специфіки їх суб'єктів, усі вони можуть бути розподілені на *чотири* групи злочинів, а саме на такі, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують (*види*):

- 1) нормальну службову діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування та інших юридичних особах публічного права (статті 364, 365, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2 КК);
- 2) нормальну службову діяльність в юридичних особах приватного права (статті 364-1, 368-3 КК);
- 3) нормальну службову діяльність в юридичних особах як публічного, так і приватного права (статті 366, 367, 370 КК);
- 4) нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (статті 365-2, 368-4 КК).

ТЕМА 20. Кримінальні правопорушення проти правосуддя

Вид заняття: семінарське

Навчальні питання:

1. Правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони.
2. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти правосуддя за чинним кримінальним законодавством України.
3. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, що вчинюються службовими особами, які здійснюють чи забезпечують здійснення правосуддя:
  - Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК): особливості юридичних складів злочину.
  - Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-нь.
  - Примушування давати показання (ст. 373 КК): особливості юридичних складів кр. пр-ння, кваліфікація за сукупністю з іншими кр. пр-нь.
  - Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 275 КК): особливості юридичних складів кр. пр-ння, відмежування від інших кр. пр-нь.
4. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, вчинювані особами, на яких покладені обов'язки зі сприяння у здійсненні правосуддя:
  - Завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-ння.
  - Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК): особливості юридичного складу кр. пр-ння.

- Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК): особливості об'єктивної сторони та суб'єкта юридичного складу кр. пр-ння.

5. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, вчинювані засудженими або особами, які знаходяться під вартою:

- Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК): особливості юридичних складів кр. пр-ння.

- Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК): особливості об'єктивної сторони та суб'єкта юридичних складів злочину.

- Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК): особливості юридичного складу злочину, відмежування від інших кр. пр-ння.

- Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК): особливості об'єктивної сторони та суб'єкта юридичного складу кр. пр-ння.

- Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-ння, кваліфікація за сукупністю з іншими кр. пр-ннями.

Питання самостійної роботи: «Кримінальні правопорушення, що посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, інші блага та інтереси захисників чи представників особи у зв'язку з їх діяльністю з надання правової допомоги (втручання в діяльність захисника чи представника особи; погроза або насильство щодо захисника чи представника особи; умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи; посягання на життя захисника чи представника особи (ст. ст. 397-399 КК))».

Теми рефератів та доповідей:

1. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, вчинювані особами, які не мають безпосереднього відношення до здійснення правосуддя (ст. ст. 376-379 КК).

2. Невиконання судового рішення (ст. 382 КК): особливості об'єктивної сторони юридичних складів кр. пр-ння, відмежування від інших злочинів.

3. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кр. пр-ння (ст. 383 КК): аналіз юридичних складів кр. пр-ння.

4. Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК): особливості об'єктивної сторони юридичного складу кр. пр-ння.

5. Приховування злочину (ст. 396 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-ння.

6. Втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-ння.

7. Порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-ння.

6. Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК): аналіз юридичного складу кр. пр-ння.

Тема дискусійного обговорення: «Проблеми класифікації кримінальних правопорушень проти правосуддя».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Підготуйте наукове повідомлення на тему: «Проблеми класифікації кримінальних правопорушень проти правосуддя в науці кримінального права».

2. Підготуйте медіапрезентацію «Кримінальні правопорушення проти правосуддя».

1. Підготуйте огляд автореферату: Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук ; спец. : 12.00.08 – кримінальне право і криминологія ; кримінально-виконавче право / С. С. Мірошніченко. Київ ; Нац. акад. прокуратури України, 2012. 40 с.

2. Підготуйте огляд наукової статті: Мисливий В. Удосконалення кримінально-правових норма щодо злочинів проти правосуддя. *Право України*. 2011. № 9. С. 117-125.

3. Проведіть розмежування таких складів кр. пр-нь (заповніть таблицю):

Склади кр. пр-нь, які розмежовуються	Спільні ознаки таких складів кр. пр-нь	Розмежувальні ознаки (ознаки складу кр. пр-нь, за якими проводиться їх розмежування)	Зміст ознак, характерних для кожного із складів кр. пр-нь
а) ст. 390 КК України «Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі» - ст. 393			

КК України — «Втеча з місця позбавлення волі або з- під варти»			
б) ст. 396 КК України — «Приховування злочину» - ст. 384 КК України — «Завідомо неправдиве показання»			
г) ст. 396 КК України — «Приховування злочину» - ст. 383 КК України — «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину»			

4. Випишіть види потерпілих у складах кр. пр-нь проти правосуддя і складі кр. пр-нь, у яких потерпілий виступає обов'язковою ознакою.

5. Випишіть усі статті Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за посягання на життя конкретних потерпілих.

6. Наведіть приклади вчинення таких кр. пр-нь (складіть фабули):

- 1) ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;
- 2) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань.

Нормативно-правові акти та література:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.

2. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 27. Ст. 382.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2015 року № 2822. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. Ст. 2051.
6. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII // *Голос України*. 2016. 16 січня (№ 7- 6261).
7. Берзін П. С. Кримінальна відповідальність за постановлення завідомо неправосудних постанови і ухвали у цивільних та кримінальних справах / П. С. Берзін // *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2003. № 7. С. 19-25.
8. Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконні затримання, привід або арешт / В. І. Борисов // *Законодавство України. Науково-практичні ко-ментарі*. 2004. № 7. С. 53-59.
9. Бринзанська О. В. Правосуддя як об'єкт злочинів, що посягають на діяльність установ кримінально-виконавчої системи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 5. С. 506-512.
10. Бурдін В. М. Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України. *Життя і право*. 2004. № 2. С. 74-77.
11. Вакулик О. О. Кримінально-правова характеристика примушування давати показання: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 256 с.
12. Головчук В. А. Кримінально-правова охорона виконання судових рішень: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 19 с.
13. Голомша М. Об'єкти складу злочину: «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2004. Випуск 39. С. 468-475.
14. Гуд Т. М. Проблемні питання визначення родового об'єкту приховування злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 171-174.
15. Джуган М. П. Класифікація злочинів проти правосуддя // *Вісн. Одеського ін-ту внутр. справ*. Одеса: Одес. юрид. ін-т НУВС, 2004. № 1. С. 83-86;
16. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 207 с.
17. Дідик С. Є. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя (проблеми визначення). *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 318-321.
18. Заліско О. І. Правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... канд. юрид. наук спец. : 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія ; кримінально-виконавче право / О. І. Заліско. Київ, 2015. 236 с.
19. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.
20. Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні : Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 192 с.
21. Кваша О. О. Проблеми кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів. *Проблеми пенітенціарної теорії та практики*. 2005. № 10. С. 228-236.

22. Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів проти правосуддя. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 113-118.
23. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : Монографія. К.: Золоті ворота, 2013. 472 с.
24. Кудрявцев В. В. Кримінально-правова охорона життя осіб, що є носіями судової влади, за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2006. 20 с.
25. Кузнецов В. В., Сийпловіч М. В. Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої людини : Монографія / За заг. ред. В. І. Шакуна; передмова Г. О. Усатого. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 284 с.
26. Кузьмін С. А. Іноземець як спеціальний суб'єкт злочинів проти правосуддя. *Вісн. прокуратури*. 2009. № 5. С. 61.
27. Лагода К. О. Невиконання судового рішення: кримінологічна характеристика та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук спец. : 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія ; кримінально- виконавче право / К. О. Лагода. Харків, 2015. 230 с.
28. Мазур А. П. Правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони / А. П. Мазур // Університетські наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 364-368.
29. Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії : автореф. дис ... д-ра юрид. наук / С. С. Мірошніченко . Київ, 2012 . 40 с.
30. Мірошніченко С. Класифікація злочинів проти правосуддя. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 237-246.
31. Мірошніченко С. С. Система злочинів проти правосуддя потребує упорядкування. *Часопис Академії прокуратури України*. 2012. № 1 (14). С. 1-6.
32. Мельник Р. І. Кримінально-правова характеристика завідомо незаконних затриман-ня, приводу, арешту та тримання під вартою (ст. 371 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 20 с.
33. Мисливий В. Удосконалення кримінально-правових норма щодо злочинів проти правосуддя. *Право України*. 2011. № 9. С. 117-125.
34. Мульченко В. В. Система преступлений против правосудия в новом Уголовном кодексе Украины / В. В. Мульченко // Новый Кримінальний кодекс України. Питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25–26 жовтня 2011 р. / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. К. ; Х.: Юрінком Інтер, 2002. С. 207-209.
35. Мульченко В. В. До об'єкта злочинів проти правосуддя. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 489-495.
36. Мульченко В. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного. *Право України*. 2004. №7. С. 75-76.
37. Омеляненко М. І. Кримінально-правова охорона порядку поводження з майном, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації: Дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2011. 232 с.

38. Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
39. Палюх Л. М. До питання про родовий об'єкт злочинів проти правосуддя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1-9.
40. Романишин О. Р. Характеристика системи кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 269-272.
41. Сванідзе Е. Ефективне розслідування фактів жорстокого поводження: Керівні принципи застосування європейських стандартів. К.: К.І.С., 2009. 144 с.
42. Соболева О. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 20 с.
43. Сравнительное уголовное право : Особенная часть : Монография / Под общ. и науч. ред. С. П. Щербы. М.: Юрлитинформ, 2010. С. 472-485.
44. Трушківська Л. В. Кримінально-правова охорона особистих благ захисника чи представника особи у зв'язку з наданням ними правової допомоги (ст.ст. 398, 400 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.
45. Шиян Д. С. Кримінально-правові наслідки ухилення від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 2. С. 203-270.
46. Шепітько М. В. Родовий та видовий об'єкт злочину "завідомо неправдиве показання" (ст. 384 КК України) // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. Х.: Право, 2010. Вип. 20. С. 254-259.
47. Чорна О. В. Кримінально-правове забезпечення виконання рішень суду у кримінальному провадженні як об'єкт наукового дослідження. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 3 (14). С. 217-226.
48. Юшина Ю. В. Посягання на правосуддя, що здійснюються у процесі перевірки інформації про вчинені або підготовлювані злочини (кримінально-правовий аспект): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 20 с.
49. Ященко С. О. Кримінальна відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук спец. : 12.00.08 «— кримінальне право і кримінологія ; кримінально-виконавче право / С. О. Ященко. Харків ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 16 с.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 20

З метою успішного вивчення цієї групи кр. пр-нь, та підготовки до семінарського заняття рекомендується ознайомитись з основними підручниками та нормативними документами, які необхідно використовувати в процесі вивчення теми. Ними зокрема є: Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує підозрюваному, обвинуваченому, підсудному право на захист» від 7 липня 1995 р. № 10, «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів» від 12 квітня 1996 р. № 4, «Про практику застосування судами України законодавства у справах про порушення правил адміністративного нагляду» від 28 березня 1986 р. № 3, «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» від 26 березня 1993 р. № 2, «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 р. № 4 тощо.

Додатково необхідно ознайомитися з Правилами тримання осіб, узятих під варту і засуджених у слідчих ізоляторах Державного департаменту України з питань виконання покарань, а також зі змістом Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі».

Тема № 21: Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття та ознаки складів військових кр. пр-нь.
2. Система військових кр. пр-нь.
3. Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості і військової честі (статті 402-406 КК);
4. Кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби (статті 407-409 КК);
5. Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном і його зберігання (статті 410-414 КК);
6. Кримінальні правопорушення проти порядку експлуатації військової техніки (статті 415-417 КК);
7. Кримінальні правопорушення проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (статті 418-421 КК);

8. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку збереження військової таємниці (ст. 422 КК);
9. Кримінальні правопорушення військові службові злочини (статті 425-426 КК);
10. Кримінальні правопорушення проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій (статті 427-433 КК);
11. Військові кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями (статті 434-435 КК).

Самостійна робота: відпрацювати і законспектувати питання «Військові кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями (статті 434-435 КК)».

Реферати та доповіді:

- 1) Військове кримінальне правопорушення і військовий дисциплінарний проступок.
- 2) Юридична природа застосування правил Дисциплінарного статуту Збройних Сил України за діяння, передбачені в деяких статтях розділу XIX КК України.
- 3) Непокора: аналіз юридичних складів кримінального правопорушення, відмежування від невиконання наказу.

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації злочинів шляхом вирішення ситуативних завдань:

1. Солдат строкової служби П. отримав наказ від командира роти К. заступити в наряд по охороні складу боєприпасів, але не заступив, мотивуючи тим, що зараз черга О., а він повинен нести службу в наряді по кухні.

Чи буде П. підлягати кримінальній відповідальності? Чи можливе застосування звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення військового кр. пр-ння? Відповідь поясніть.

2. Капрал Є., який уважав, що його несправедливо заарештував командир роти за самовільне залишення місця дислокації військового підрозділу, шляхом застосування фізичного насильства вчинив опір командирі взводу, який забезпечував його поміщення на гауптвахту.

Кваліфікуйте дії Є. Відповідь поясніть.

3. Під час залишення військами місця постійної дислокації на полігоні при проїзді через с. Іванівку сержант В., погрожуючи застосуванням зброї, примусив командира колони надати наказ війську зупинитися та чекати

півгодини для того, щоб солдат К. зміг вирішити свої справи. За цей час рядовий К., який проживав у згаданому селі встиг відвідати свою дівчину. Коли солдат К. повернувся, то військовослужбовці В. та К. вибачились перед командиром.

Кваліфікуйте дії В. та К. Відповідь поясніть.

4.Сержант М. у караульному приміщенні порушив правила безпеки поводження зі зброєю, внаслідок чого відбувся постріл, яким було поранено іншого солдата. Від отриманого поранення солдат помер.

Кваліфікуйте дії М. Відповідь поясніть.

5.Старший солдат Р. самовільно залишив межі дислокації своєї військової частини, не здав вогнепальну зброю та без дозволу продовжив її зберігати при собі. Погрожуючи застосуванням зброї в сусідньому селі в магазині він отримав від продавця безкоштовно цивільний одяг, а в іншому селі таким же способом заволодів продуктами харчування. Пізніше при спробі заволодіти автомобілем Р. був затриманий працівниками правоохоронних органів.

Кваліфікуйте дії Р. Відповідь поясніть.

6.Капрал Г. не відреагував на зауваження сержанта А. привести свій формений одяг у належний стан, оскільки останній не був йому начальником ні за службовим становищем, ні за військовим званням, при цьому ще й висловлювався нецензурною лайкою на адресу А. У відповідь А. наніс багато ударів Г. у різні частини тіла.

Дайте кримінально-правову оцінку цієї ситуації. Чи зміниться кваліфікація, якщо сержант А. буде командиром капрала Г.? Відповідь поясніть.

7.Солдат У. не повернувся до військової частини після відпустки. Як стало відомо, з метою назавжди ухилитися від служби, під час відпустки він виїхав до Польщі та назад не повернувся.

Кваліфікуйте дії У. Відповідь поясніть. 93

8.Ц. один рік був курсантом військового закладу вищої освіти, але за систематичне порушення дисципліни та академічну заборгованість його відрахували звідти. До військкомату Ц. не з'явився, а переїхав разом із батьками на постійне місце проживання до Російської Федерації.

Чи можна вважати дії Ц. ухиленням від військової служби? Відповідь поясніть.

9.Начальник військової частини Д., зловживаючи службовим становищем, протягом трьох місяців надавав накази про залучення солдат для виконання будівельних робіт на власній дачі.

Кваліфікуйте дії Д. Відповідь поясніть.

10.Сержант Т. побачив, що під час перевезення військового майна його підлеглий солдат Ч. зняв з машини ящик тушкованої яловичини та почав продавати її перехожим. Але він не вжив ніяких заходів для перешкоджання викрадення чужого майна, оскільки мав намір витребувати з М. половину грошей за незаконно збуте військове майно.

Кваліфікуйте дії Т. та М. Чи зміниться кваліфікація, якщо замість консервів у ящику будуть бойові припаси? Відповідь поясніть.

11.Солдат Ш. отримав з дому листа про те, що його кохана одружилася. Перебуваючи в стані сильного душевного хвилювання він поламав в казармі два ліжка та наніс солдатові Ф. легкі тілесні ушкодження, коли останній намагався його зупинити.

Кваліфікуйте дії Ш. Відповідь поясніть.

12.Сержант С., перебуваючи за кермом військового автомобіля, порушив правила дорожнього руху та не впорався з керуванням автомобіля. У результаті сталося зіткнення автомобіля з деревом. Експерт зробив висновок, що автомобіль, який належав військовій частині, ремонту не підлягає.

Кваліфікуйте дії С. Відповідь поясніть.

13.Під час підготовки літака до польоту військовий механік допустив цей літак до польоту без необхідної перевірки, що призвело до катастрофи літака. Екіпаж літака загинув.

Кваліфікуйте дії військового механіка. Відповідь поясніть.

14.Командир військової частини Д. повертався додому в стані сильного алкогольного сп'яніння. В під'їзді його будинку група невідомих неповнолітніх збила його з ніг та вирвала з рук портфель. У портфелі разом із особистими речами Д. були документи, які містили в собі відомості військового характеру, що становлять державну таємницю.

Кваліфікуйте дії Д. Відповідь поясніть.

15.Військове судно, командиром якого був І., під час військових навчань зіткнувся з іншим військовим кораблем через вину останнього. Внаслідок зіткнення корпус судна було пошкоджено, що спричинило поступове наповнення його водою. Матроси П. та М. без дозволу капітана судна на рятувальній шлюпці залишили місце події. Завдяки кваліфікованим діям капітанів та вчасно наданій допомозі жоден з членів екіпажу не постраждав.

Кваліфікуйте дії П. і М. Відповідь поясніть.

16. Командир військового корабля капітан 3-го рангу А. під час оборони від ворога зрозумів, що його команда може не витримати натиск нападників, віддав наказ залишити місце проведення бойових дій без отримання на те згоди вищого керівництва.

Кваліфікуйте дії А. Відповідь поясніть.

17. Сержант К., перебуваючи на полі бою із тіла вбитого знайомого йому солдата Л. зняв золотий ланцюжок з хрестиком, золотий перстень і раритетний годинник з метою подальшого залишення при собі.

Кваліфікуйте дії К. Відповідь поясніть. 95

18. Начальник військової частини Ж., зловживаючи службовим становищем, протягом місяця залучав підлеглого солдата С. до виконання шкідливих ремонтних робіт у власному приватному будинку. Внаслідок цього С. зазнав отруєння і перебував на лікуванні у денному стаціонарі 26 днів.

Кваліфікуйте дії Ж. Відповідь поясніть.

19. Солдат Я. продав виданий йому один зимовий комплект військового обмундирування цивільній особі, а отримані за це гроші витратив на власні потреби.

Кваліфікуйте дії Я. Відповідь поясніть.

20. Після проведення стрільб військовослужбовці чистили зброю. Розважаючись, солдат Р. направив автомат на рядового Д. Вважаючи, що автомат не заряджений, Р. натиснув на спусковий гачок, але відбувся постріл. Д. було завдано середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Кваліфікуйте дії Р. Відповідь поясніть.

Ознайомитися з додатковою літературою до теми:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., ратифікована СРСР 17.04.1954 р.
2. Про дисциплінарний статут Збройних сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19. – Ст. 812.
3. Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22.06.2006 р. // www.rada.gov.ua
4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // ВВРУ. – 2014. – № 17. – Ст. 594.
5. Про Збройні сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII // ВВРУ. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

6. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ // ВВРУ. – 1992. – № 27. – Ст. 385.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // ВВРУ. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
8. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 2-3. – Ст. 12.
9. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
10. Про Національну поліцію : Закон України від 2015 року № 2822 // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
11. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
12. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII // Голос України. – 2016. – 16 січня (№ 7- 6261).
13. Про статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19. – Ст. 812.
14. Про участь України в міжнародних миротворчих операціях: Закон України від 23.04.1999 р. // ВВРУ. – 1999. – № 22-23. – Ст. 202.
15. Брич Л. співвідношення військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки / Л. Брич // Вісник Львівського університету. Серія юрид. - 2011. - Вип. 54. - С. 323–334.
16. Бодаєвський В. П. Проблеми визначення родового та безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 410 КК України / В. П. Бодаєвський // Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві: міжнар. симпозіум, 12–13 вересня 2008 року. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – С. 206–213.
17. Бугаєв В. О. Військові злочини і покарання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-ви- конавче право» / В. О. Бугаєв. – Одеса, 2002. – 21 с
18. Грищук В. К. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової части- ни або місця служби: моногр. / В. К. Грищук, М. М. Сенько. – Львів: Львівський держав- ний університет внутрішніх справ, 2007. – 308 с.
19. Денисов, С. Ф. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за корисливі посягання на військове майно (ст. 410 КК України) [Текст]: монографія / С. Ф. Денисов, В. П. Бодаєвський. - Запоріжжя : КПУ, 2011. – 324 с.

20. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.
21. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : наук.-метод. посіб. / М. І. Карпенко ; за заг. ред. В. К. Матвійчука. – Х. : Право, 2016. – 316 с.
22. Касько Т. Ю. Кваліфікуючі ознаки дезертирства / Т. Ю. Касько // // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 73 / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юри- дична література, 2014. – С. 532-537.
23. Касько Т. Ю. Об'єкти злочинів проти порядку проходження військової служби / Т. Ю. Касько // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 4. – С. 183-186.
24. Касько Т. Ю. Ознаки суб'єкта злочинів проти порядку несення та проходження військової служби / Т. Ю. Касько // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 74 / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юри- дична література, 2014. – С. 412-418.
25. Кримінально-правові та кримінологічні основи забезпечення воєнної безпеки України: наук.-практ. посіб. / [Туркот М. С., Богуцький П. П., Дячук С. І., Вернидубов І. В., Сегеда С. П.]. – К. : Видавничий дім «АртЕк»; Національна академія прокуратури України, 2014. – 246 с.
26. Кулькіна Я. С. Порівняльна характеристика військових злочинів в Україні та зарубіжних країнах (на прикладі ст. 414 КК України) / Я. С. Кулькіна // Форум права. – 2016. – № 5. – С. 103–109.
27. Остапенко Л. А. Спеціальний суб'єкт військових злочинів / Л. А. Остапенко, М. Б. Головка // Європейські перспективи. – 2014. – № 8. – С. 136-142.
28. Сарнавський О. Родовий об'єкт злочинів проти встановленого порядку несення військової служби / О. Сарнавський // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 86–91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/6-2015/sarnavskij.pdf>.
29. Сарнавський О. М. Норми про кримінальну відповідальність військовослужбовців у системі кримінального права України / О. М. Сарнавський // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 308-311.
32. Сенько М. М. Суб'єкт самовільного залишення військової частини або місця служби / М. М. Сенько // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 1. – С. 161-171.

Загальні рекомендації щодо підготовки до теми № 21

Вивчаючи тему “Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кр. пр-ння)”, курсанти, студенти, слухачі повинні: знати, що розуміється під поняттям “військове кр. пр-ння”; які їх види розрізняють у кримінально-правовій теорії в залежності від безпосереднього об’єкта; володіти інформацією про структуру Збройних сил України та інших військових формувань; правильно трактувати моменти, з якими пов’язується початок перебування на військовій службі і закінчення проходження військової служби; знати, хто може виступати в якості суб’єкта вчинення військових кр. пр-нь; вміти давати характеристику об’єктивно-суб’єктивним елементам основних складів кр. пр-нь проти встановленого порядку несення військової служби; бути готовими при дачі відповіді до посилань на чинне кримінальне законодавство України і інші нормативно-правові акти, що стосуються цієї теми.

Тема № 22. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Вид заняття: практичне

Навчальні питання:

1. Поняття кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.
2. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;
3. Види та особливості правової регламентації системи кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства в Кримінальному кодексі України;
4. Кримінальні павопорушення проти миру (ст. ст. 436, 436-1, 437, 447 КК);
5. Кримінальні павопорушення проти безпеки людства (ст. ст. 439–442 КК);
6. Кримінальні павопорушення проти міжнародного правопорядку взагалі (ст.ст. 438, 443–446 КК).

Самостійна робота: відпрацювати і законспектувати питання «Кр. пр-ння проти міжнародного правопорядку (ст. ст. 438, 443–446 КК)».

Реферати та доповіді за темами:

- 1) Кримінальні правопорушення проти миру.
- 2) Кримінальні правопорушення проти безпеки людства.
- 3) Кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку.
- 4) Кримінальні правопорушення проти людяності.
- 5) Кримінальна відповідальність за геноцид.
- 6) Кримінальна відповідальність за екоцид.
- 7) Найманство: кримінально-правовий спакт.
- 8) Поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Ознайомтеся з визначенням агресії, як воно сформульоване в Резолюції XXIX сесії Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. та обгрунтуйте власну думку, чи не застаріло це визначення сьогодні?
2. Ознайомтеся на сторінці Інтернету <http://khpg.org/index.php?id=1265039604> з постановою апеляційного суду м. Києва у кримінальному провадженні за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 рр., порушеної стосовно Сталіна (Джугашвілі) Йосипа Віссаріоновича та інших. Яка ваша думка щодо кваліфікації цього діяння?
3. Обгрунтуйте, які посягання на відносини з іноземними державами та міжнародними організаціями потрібно додатково криміналізувати?
4. Напишіть огляд, які кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку вчинювались на території України або проти України у період з 2014-2017 рр.?

Відповіді на питання самоконтролю:

- 1) Чи має значення для кваліфікації кр. пр-ння, передбаченого ст. 436 КК, яка війна пропагується і між якими державами?
- 2) Як кваліфікуються дії особи, яка брала участь лише у плануванні агресивної війни?
- 3) У чому полягає значення міжнародного права для кваліфікації порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК)?
- 4) Яка особа визнається найманцем?

- 5) Хто може бути суб'єктом найманства (ст. 447 КК)?
- 6) Які дії зі зброєю масового знищення визнаються злочинними за статтями 439 та 440 КК?
- 7) У чому полягають основні відмінності екоциду (ст. 441 КК) від кр. пр-нь проти довкілля (статті 236-254 КК)?
- 8) Які ознаки суб'єктивної сторони геноциду мають вирішальне значення для його відмежування від кр. пр-нь проти життя та здоров'я особи?
- 9) Які дії, щодо осіб, що мають міжнародний захист визнаються кримінально протиправними за статтями 443 та 444 КК?
- 10) В якому співвідношенні перебувають кр. пр-ння, передбачені статтями 445, 435 та 438 КК?
- 11) Яке значення для кваліфікації піратства (ст. 446 КК) мають ознаки місця вчинення цього кр. пр-ння та судна, що використовується при вчиненні кримінально протиправних дій?

Відпрацювання практичних навичок кваліфікації злочинів шляхом вирішення ситуативних завдань:

1. При проведенні мітингу біля будинку Верховної Ради в м. Києві лідер однієї з партій Д. через гучномовець звернувся до всіх присутніх зі словами, що частина території Західної України після закінчення Другої світової війни була незаконно приєднана до території сучасної Словаччини. Наполягаючи на поверненні даної території до складу України, Д. закликав присутніх на мітингу громадян, а також депутатів Верховної Ради України до початку воєнних дій по відношенню Словаччини: спочатку зосередити на кордоні Україна – Словаччина військові підрозділи Збройних Сил України, а потім розпочати бойові дії на території Словаччини, щоб приєднати спірну територію до території України. Після закінчення виступу Д. розкидав серед натовпу листівки, в яких містились заклики до приєднання спірної території до України шляхом збройного конфлікту.

Кваліфікуйте дії Д. Відповідь поясніть.

2. У засобах масової інформації з'явилися повідомлення про те, що деякі члени уряду однієї з держав Чорноморського регіону заявили територіальні домагання щодо о. Зміїний, який є територією суверенної України. У відповідь на такі виступи один із заступників міністра оборони України Н., заступник командуючого військово-морських сил України Б. та два члени Ради безпеки України К. і С. в ході конфіденційної зустрічі, на випадок можливих бойових дій з боку потенційного противника для захисту о. Зміїного, розробили таємний план дій, які включали в себе наступне: вони

підготували письмові мобілізаційні і організаційно-технічні плани та проекти; провели письмові розрахунки потреб в людських і матеріально-технічних ресурсах; розробили карту розміщення військ Збройних сил України перед початком збройного конфлікту; розробили декілька планів обмежених воєнних операцій, які полягали у висадці десанту на території Румунії із знищенням її важливих воєнних об'єктів. Плани були підписані кожним із учасників зустрічі та заховані в тайнику в службовому кабінеті заступника командуючого військовоморськими силами України Б. Про зміст документів та заплановані дії стало відомо в процесі оперативно-розшукових заходів співробітників Служби безпеки України.

Кваліфікуйте дії Н., Б., К. і С. Відповідь поясніть.

3. Патрульні поліцейські затримали на проспекті у м. Ужгороді мешканця цього міста Ф., який розклеював на стінах будинків, стовпах та деревах листівки націоналістичного змісту. Листівки містили звернення до жителів Закарпатської області здійснювати масові вбивства ромів, погроми і підпали в місцях їх проживання, щоб очистити від них Західну Україну. При затриманні у Ф. було вилучено 465 листівок.

Кваліфікуйте дії Ф. Відповідь поясніть.

4. Підрозділ аеромобільних військ Збройних сил України відповідно до договору про військову допомогу між Україною і Сполученими Штатами Америки був дислокований в Афганістані. Під час військових операцій в передмістях м. Джалалабаду група військовослужбовців разом з командиром батальйону К. і 97 командирами рот І. та Т. вивозили із бібліотек мечетей старовинні книги, рукописи, предмети релігійного культу, які становили історичну та культурну цінність для народу Афганістану. Щоб приховати такі дії, К. віддавав накази своїм підлеглим М., С. та О. підірвати релігійні будівлі. Викрадені національні цінності К., І. та Т. передавали льотчикам А. і В. Останні, в свою чергу, вивозили їх літаком до України, де продавали колекціонерам.

Кваліфікуйте дії співучасників злочину. Відповідь поясніть.

5. Громадяни України А., П. та О. проходили військову службу за контрактом у підрозділі Державної прикордонної служби України. Виконуючи завдання з охорони державного кордону, вони самовільно залишили місце служби та перетнули державний кордон України. Згодом вони вступили у військове формування іншої держави, в складі якого протягом року брали участь у воєнних діях на території іншої держави. Через

деякий час вони повернулися в Україну. Кваліфікувати дії А., П. та О. Відповідь поясніть.

6. Директор транспортного підприємства М. разом із своїм заступником Я. та начальником відділу безпеки Є. вступили в змову із завідуючим лабораторією радіоізотопних матеріалів Інституту ядерних досліджень НАН України Т. з метою продажу збагаченого урану до однієї із східних держав для виготовлення ядерної зброї на одному із секретних військових заводів. Запаяні контейнери з ураном Т. передавав М. або його помічникам – Я. чи Є., які в обладнаних схованках перевозили їх вантажівками до м. Одеси. Звідти контейнери разом із деталями для сільгоспмашин доставлялись теплоходами до зазначеної східної держави.

Кваліфікуйте дії М., Я., Є. та Т. Відповідь поясніть.

7. Громадяни іноземної держави Чорноморського регіону Ч., Т., Г., К. та М. за власні кошти придбали швидкісний катер, озброїли його трьома великокаліберними кулеметами та двома 30-мм гарматами. Катер вони озброїли для того, щоб виходити у відкрите море та грабувати іноземні пасажирські або торговельні судна. Одного разу вони на озброєному катері вийшли вночі у нейтральні води Чорного моря, де під погрозою застосування зброї змусили зупинитися українське торговельне судно «Витязь», яке із Греції в Одесу перевозило медикаменти та побутову техніку. Ч., Т. та Г. піднялися на борт українського судна та, погрожуючи зброєю, змусили екіпаж судна перевантажити на свій катер більшу частину медикаментів та іншого вантажу. Крім цього, вони відібрали у всіх членів екіпажу гроші, цінні речі, а капітану судна та мотористу, які намагалися протидіяти нападникам, заподіяли тяжкі тілесні ушкодження. Із захопленим майном та вантажем нападники намагалися зникнути на катері, однак були затримані прикордонниками України.

Кваліфікувати дії Ч., Т., Г., К. та М. Відповідь поясніть.

8. Командир Західної військово-морської бази Збройних сил України Л. віддав наказ лейтенанту Ф. і мічману Я. завантажити в бойовий катер двадцять бомб, начинених хімічними речовинами, вивезти їх в нейтральні води та скинути на дно моря. Дана хімічна зброя зберігалася на території бази більше десяти років, бомби мали значні пошкодження корпусу та з них почала виділятися отруйна речовина. Ф. з Я. виконали наказ командира та скинули всі бомби на дно Чорного моря. Через три місяці на значній території біля берегів Херсонської області почали масово гинути риба,

морські тварини та водорості. Проведеним хімічним та біологічним дослідженням було встановлено, що загибель флори та фауни сталася внаслідок виділення хімічних речовин із виявлених на дні моря бомб.

Чи є в діях Л., Ф. і Я. ознаки кр. пр-ння, передбаченого ст. 441 КК України? Відповідь поясніть.

9. Збройні сили іноземної держави без оголошення війни вторглися на територію іншої держави. В ході воєнних дій війська країни-агресора для знищення бойових сил противника застосовували отруйні хімічні речовини. Внаслідок застосування хімічної зброї відбувалася масова загибель людей, тваринного і рослинного світу, отруєння річок та водоймищ.

Ознаки яких кр. протиправних діянь містяться в діях військ? Які кримінально-правові норми в КК України передбачають відповідальність за аналогічні кр. пр-ння?

10. Під час збройного конфлікту між збройними силами Іраку та курдськими повстанцями, що ведуть боротьбу за свою автономію на північному заході Іраку, іракські війська застосовували зброю масового знищення для вбивства курдів як з числа повстанців, так і мирного населення. Внаслідок масових вбивств було знищено третю частину населення курдів, що складають етнічну групу жителів Іраку.

Ознаки яких кр. протиправних діянь містяться в діях іракських військовослужбовців? Які кримінально-правові норми в КК України передбачають відповідальність за аналогічні кр. пр-ння?

Нормативно-правові акти та література:

1. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців [...]: Міжнародний документ від 08.08.1945 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_201.
2. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства: Міжнародний документ від 26.11.1968 р. – URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_168/card6#Public.
3. Проект кодексу про злочини проти миру та безпеки людства ООН від 01.01.1995 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_710.
4. Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях [Текст]: (ОФЦ. ТЕКСТ) / Упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. 736 с.
5. Зелинская Н. А. Политические преступления в системе международной преступности. Одесса: Феникс, 2003. 398 с.

6. Злочини проти людства. Боротьба за правосуддя в усьому світі / Джеффри Робертсон (королівський адвокат); пер. з англ. Г. Є. Краснокутського. Одеса : Бахва, 2006. 628 с.
7. Кибальник А. Г. Современное международное уголовное право : Монография. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2010. 304 с.
8. Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти : Монографія. К.: Юридична думка, 2009. 332 с.
9. Кучевська С. П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду: Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 231 с.
10. Маєвська А. А. Злочини проти людяності: міжнародно-правовий аспект: Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 182 с.
11. Макар В. Р. . Формування єдиного європейського правопорядку: теоретико-правові підходи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 – міжнародне право. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. 18 с.
12. Миронова В. О. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни / За заг. ред. В. П. Ємельянова. Харків: Право, 2007. 152 с.
13. Мохончук С. М. Злочини проти миру та безпеки людства : генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі : Монографія. Харків: Право, 2013. 528 с.
14. Мохончук С. М. Проблеми юридичної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства. *Юрист України*. 2011. № 4 (17). Ст. 71-76.
15. Мохончук С. М. Особливості правової регламентації системи злочинів проти миру та безпеки людства в Кримінальному кодексі України / С. М. Мохончук // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 693-697.
16. Наден О. В. Найманство як соціальне та кримінально-правове явище : сутність, новітні тенденції розвитку та проблема протидії : Монографія. К.: Атіка, 2005. 264 с.
17. Попович В. П. Імплементация норм международного гуманитарного права у кримінальне законодавство України : Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 322 с.
18. Поповичук В. О. Визначення категорії «злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 320-323.
19. Репешко П. І. Найманство : Монографія. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2010. 372 с.
20. Сравнительное уголовное право : Особенная часть : Монография / Под общ. и науч. ред. С. П. Щербы. М.: Юрлитинформ, 2010. С. 506-532.

21.Строкова І. І. Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 18 с.

22.Торош С. О. Злочини проти людства та правові механізми їх врегулювання

URL:http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28023/1/035_134_139.pdf.

Порядок оцінювання

Розподіл балів, які отримують курсанти (студенти), слухачі

Кримінальне право (Загальна частина)

№ теми	Семін. заняття	Практ. заняття	ІНДЗ	Самост. робота	ЕКЗАМЕН	Всього балів
1			0,3	0,3	40	0,6
2	2		0,3	0,3		2,6
3	2		0,3	0,3		2,6
4	2		0,3	0,3		2,6
5	2		0,3	0,3		2,6
6	2		0,3	0,3		2,6
7	2		0,3	0,3		2,6
8	2		0,3	0,3		2,6
9	2	2	0,3	0,3		4,6
10	2	2	0,3	0,3		4,6
11	2	2	0,3	0,3		4,6
12	2		0,3	0,3		2,6
13	2		0,3	0,3		2,6
14	2		0,3	0,3		2,6
15	2	2	0,3	0,3		4,6
16	2	2	0,3	0,3		4,6
17	2	2	0,3	0,3		4,6
18	2		0,3	0,3		2,6
19	2		0,3	0,3		2,6
20			0,3	0,3		0,6
1-20	36	12	6	6	40	60+40
Всього за навч. курс	36	12	6	6	40	100

Кримінальне право (Особлива частина)

№ теми	Семінарські заняття	Практичні заняття	ІНДЗ	Самост. робота	Екзамен	Всього балів
1	1		0,5	0,5	40	2
2	1		0,5	0,5		2
3	1		0,5	1		2,5
4	1		0,5	1		2,5
5	1		0,5	1		2,5
6	1		0,5	1		2,5
7		1	0,5	1		2,5
8	1	1	0,5	1		3,5
9		1	0,5	1		2,5
10		1	0,5	1		2,5
11		1	0,5	1		2,5
12		1	0,5	1		2,5
13		1	0,5	1		2,5
14	1	1	0,5	1		3,5
15	1	1	0,5	1		3,5
16	1		0,5	1		2,5
17	1	1	0,5	1		3,5
18		1	0,5	1		2,5
19	1	1	0,5	1		3,5
20	1	1	0,5	1		3,5

21	1		0,5	1		2,5
22		1	0,5	1		2,5
1-22	14	14	11	21	40	60+40
Всього за навч. курс	14	14	11	21	40	100

Порядок оцінювання знань курсантів (студентів)

/п	Вид навчальної діяльності	Кількість балів
	Робота на семінарському занятті	до 2
	Робота на практичному занятті	до 2
	Підсумковий тестовий контроль	до 2,5
	Самостійна та індивідуальна робота	до 1
	ІНДЗ	до 1
	Екзамен	40 балів

Відповідь на семінарському занятті оцінюється за наступними критеріями:

0,4 - 1 бала – курсант (студент) у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання.

0,3 - 0,4 бала – курсант (студент) володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні завдань, аргументація на достатньому рівні.

0,1 - 0,3 бала – курсант (студент) загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стисло характеристику питання, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні завдань на низькому рівні.

0 балів – курсант (студент) за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неточна, неповна, головний зміст матеріалу не розкрито, аргументація та власне розуміння питання майже

відсутні; курсант (студент) із помітними труднощами використовує певні знання у вирішенні завдань.

Доповнення на семінарському занятті передбачає стислий виступ (повідомлення) у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал доповідача. Цінність доповнення пролягає у вмінні повернути увагу до тих аспектів обговорюваного питання, що не знайшли свого висвітлення у виступі доповідача. При оцінюванні доповнень курсантів (студентів) їх кількість не має значення.

Оцінюється доповнення за такими критеріями: значне (суттєве, змістовне, неодноразове, або якщо воно розкриває зміст навчального питання, яке не було висвітлено у попередній відповіді) – до **0,5** бала; незначне (поверхове) – від **0,1** бала.

Написання ІНДЗ оцінюється за критеріями: відповідна форма, грамотність, логічно-послідовне викладення матеріалу, охайність, науковість, достатня кількість дослідженої літератури, достатній обсяг та пропорційність структурних частин роботи. За наявності всіх компонентів робота отримує **3** балів; обмежена кількість використаної літератури – до **2** балів; за неохайне оформлення, недостатньо повне відображення обраної теми, суттєві помилки – до **1** балів.

Підсумковий (модульний) контроль проводиться за підсумками вивчення змістового модуля дисципліни та дає змогу визначити рівень теоретичних знань. Курсант (студент) має право підтвердити, або підвищити свій рейтинговий показник, набраний в ході роботи на лекціях та семінарських заняттях. Тестування проводиться в письмовому виді або з використанням комп'ютера. За 7 днів до тестування викладач доводить до відома курсантів перелік тем. Результати тестування подаються у вигляді відомості до навчального відділу. До відомості у відповідних графах вноситься така інформація:

- оцінка в балах та мовному еквіваленті, отримана курсантом (студентом), який склав тест;
- запис «не з'явився» – курсанту, який був відсутнім під час проведення тесту;
- «0» (нуль) балів отримує курсант (студент), який не склав тест.

Під час написання тесту, наявність у курсанта (студента) допоміжних матеріалів не допускається. У випадку спроби списування тестування курсанта (студента) припиняється, а у відомість ставиться відмітка про те, що він не склав тест.

Результати тестування подаються до навчального відділу не пізніше, ніж через день після проведення тестування.

Тест вважається складеним, якщо виконано не менше 60% завдань. Максимальна кількість балів за тест – **5**.

Підсумковий контроль якості засвоєння знань курсантами (студентами) з дисципліни «Кримінальне право. Особлива частина».

Складання екзамену. У випадку, якщо курсант (студент) впродовж семестру набрав від 35 до 70 балів, він повинен скласти екзамен з метою підвищення свого рейтингу, але не більше ніж на 25 балів.

Питання до екзамену складаються на основі навчальної програми дисципліни і адекватно відображають зміст усього навчального матеріалу. Якщо курсант (студент) за підсумками модульного контролю та складання екзамену не набрав балів, достатніх для виставлення позитивної оцінки (60 балів і більше), він має право перескласти екзамен, однак при цьому не враховуються результати складання екзамену – підвищення балів здійснюється від рейтингової оцінки за результатами аудиторної роботи та модульного контролю.

Курсанти (студенти), які впродовж семестру набрали менше 35 балів, до складання екзамену не допускаються.

Написання курсової роботи оцінюється за критеріями: відповідна форма, грамотність, логічно-послідовне викладення матеріалу, охайність, науковість, достатня кількість дослідженої літератури, достатній обсяг та пропорційність структурних частин роботи. За наявності всіх компонентів курсова робота отримує 100 балів; за підготовку курсової роботи – до 70 балів; за захист курсової роботи – до 30 балів.

Порядок контрольного оцінювання знань курсантів (студентів)

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
64-74	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного	не зараховано з можливістю повторного

		складання	складання
1-34	F	незадовільно обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Підсумковий контроль якості засвоєння знань курсантами з навчальної дисципліни «Кримінальне право»

Складання екзамену. У випадку, якщо курсант впродовж семестру набрав від 35 до 75 балів, він повинен скласти екзамен з метою підвищення свого рейтингу, але не більше ніж на 25 балів.

Питання до екзамену складаються на основі навчальної програми дисципліни і адекватно відображають зміст усього навчального матеріалу дисципліни «Теорія кваліфікації злочинів». Якщо курсант за підсумками модульного контролю та складання екзамену не набрав балів, достатніх для виставлення позитивної оцінки (60 балів і більше), він має право перескласти екзамен, однак при цьому не враховуються результати складання екзамену – підвищення балів здійснюється від рейтингової оцінки за результатами аудиторної роботи та модульного контролю.

Курсанти, які впродовж семестру набрали менше 35 балів, до складання екзамену не допускаються.

Оцінка «відмінно», «А» (90 – 100 балів)

1. При відповіді на питання курсант, студент виявив глибокі, міцні, узагальнені, системні знання навчального матеріалу; здатний аргументовано використовувати їх у нестандартних ситуаціях.

2. Уміє самостійно знаходити джерело додаткової інформації та аналізувати й використовувати її, виявляє власне ставлення до неї.

3. Самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію до них. Вільно висловлює власні судження і переконливо їх аргументує.

4. Презентує власну інтерпретацію навчального матеріалу; уміє запропонувати проблемне або суперечливе питання для розгляду іншими студентами.

5. Відповідь студенту повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча.

Оцінка «добре», «B» (82 – 89 балів)

1. Курсант, студент виявляє знання і розуміння навчального матеріалу; правильно, логічно відтворює його; вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях.

2. Уміє аналізувати і систематизувати інформацію, встановлювати найсуттєвіші, зв'язки й залежності між явищами й фактами, використовуючи загальновідомі докази у власній аргументації.

3. Відповідь курсанта, студента повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями, їй бракує власних суджень.

Оцінка «добре», «C» (75 – 81)

1. Курсант, студент виявляє знання і розуміння навчального матеріалу; правильно, логічно відтворює його; вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях.

2. Уміє аналізувати і систематизувати інформацію, встановлювати найсуттєвіші, зв'язки й залежності між явищами й фактами, використовуючи загальновідомі докази у власній аргументації.

3. Відповідь курсанта, студента повна, обґрунтована, але з певною кількістю грубих помилок, їй бракує власних суджень.

Оцінка «задовільно», «D» (68 – 74)

1. Курсант, студент може в цілому самостійно відтворювати (на репродуктивному рівні) значну частину навчального матеріалу.

2. Здатний з помилками й неточностями дати визначення понять та пояснити їх на прикладах.

3. Відповідь курсанта, студента правильна, але неповна, недостатньо аргументована, їй бракує самостійності при оцінюванні висловлюваних суджень.

Оцінка «задовільно», «E» (60 - 67)

1. Курсант, студент може в цілому самостійно відтворювати (на репродуктивному рівні) значну частину навчального матеріалу.

2. Здатний з помилками й неточностями дати визначення понять та пояснити їх на прикладах.

3. Відповідь курсанта, студента задовольняє мінімальні критерії.

Оцінка «незадовільно», «FX» (35 – 59)

1. Курсант, студент розрізняє об'єкт вивчення і може фрагментарно відтворити незначну частину навчального матеріалу.

2. Відповідь його елементарна, неповна, безсистемна, складається з кількох простих речень, часто на рівні "так - ні" (при виборі правильного варіанта із двох запропонованих викладачем). Обов'язкове повторне вивчення і перескладання відповідного розділу програмного матеріалу.

Оцінка «незадовільно», «F» (1 – 34)

1. Курсант, студент розрізняє об'єкт вивчення і може фрагментарно відтворити незначну частину навчального матеріалу.

2. Відповідь курсанта, студента неповна, безсистемна, складається з кількох простих речень. Обов'язкове повторне вивчення і перескладання відповідного всього програмного матеріалу.

Перелік питань для підготовки до екзамену

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. Поняття, предмет і завдання кримінального права України.
2. Система кримінального права України. Зв'язок кримінального права з іншими галузями права.
3. Функції та принципи кримінального права України.
4. Кримінальна відповідальність та її підстави.
5. Поняття і структура закону про кримінальну відповідальність.
6. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі.
7. Чинність закону про кримінальну відповідальність в часі.
8. Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, вчинених громадянами України, особами без громадянства та іноземцями.
9. Поняття та види тлумачення закону про кримінальну відповідальність.
10. Поняття та ознаки кримінального правопорушення. Відмінність кримінального правопорушення від інших правопорушень.
11. Класифікація кримінальних правопорушень.
12. Поняття, ознаки та зміст кримінального проступку.
13. Поняття, ознаки та види злочину.
14. Малозначність діяння у кримінальному праві.
15. Поняття складу кримінального правопорушення і його значення. Елементи складу кримінального правопорушення.
16. Обов'язкові та факультативні ознаки складу кримінального правопорушення.
17. Види складів кримінального правопорушення.
18. Поняття та значення об'єкта кримінального правопорушення. Види об'єктів кримінального правопорушення.
19. Поняття предмета кримінального правопорушення. Відмінність предмета кримінального правопорушення від об'єкта.

20. Поняття і значення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
21. Суспільно небезпечна дія або бездіяльність як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
22. Суспільно небезпечні наслідки, їх види та значення.
23. Причинний зв'язок в кримінальному праві, його види та значення.
24. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. Обов'язкові та факультативні ознаки суб'єкта кримінального правопорушення.
25. Осудність та неосудність. Обмежена осудність. Ознаки медичного та юридичного критеріїв неосудності.
26. Вік кримінальної відповідальності. Встановлення віку при відсутності офіційних документів, що його підтверджують.
27. Кримінальна відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене в стані сп'яніння, внаслідок вживання алкогольних, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин.
28. Поняття та ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.
29. Поняття суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Обов'язкові та факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
30. Поняття та форми вини.
31. Вина у формі умислу. Відміна прямого умислу від непрямого.
32. Поняття необережної форми вини, її види. Відміна протиправної недбалості від казусу.
33. Подвійна (змішана) форма вини, її значення для кваліфікації кримінального правопорушення.
34. Юридична і фактична помилки, їх вплив на кримінальну відповідальність.
35. Поняття та види обставин, що виключають суспільну небезпечність чи протиправність діяння.
36. Поняття, підстави та умови правомірності необхідної оборони.
37. Уявна оборона та її правові наслідки.
38. Затримання особи, що вчинила суспільно небезпечне посягання.
39. Поняття, підстави та умови правомірності крайньої необхідності.
40. Відміна необхідної оборони від крайньої необхідності.
41. Фізичний або психічний примус.
42. Виконання наказу або розпорядження.
43. Діяння пов'язане з ризиком.
44. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінального правопорушення діяльності організованої групи.
45. Поняття та види стадій вчинення кримінального правопорушення.
46. Готування до кримінального правопорушення, його об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Відмежування готування до кримінального правопорушення від виявлення наміру.

47. Замах на кримінальне правопорушення, його ознаки та види.
48. Поняття закінченого кримінального правопорушення. Момент закінчення кримінальне правопорушення з матеріальним, формальним та усіченим складом.
49. Добровільна відмова від доведення кримінального правопорушення до кінця, його поняття та ознаки.
50. Дійове каяття. Відмінність добровільної відмови від дійове каяття.
51. Поняття, об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні.
52. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні.
53. Види співучасників кримінального правопорушення. Кваліфікація дій співучасників.
54. Спеціальні питання відповідальності співучасників: посереднє виконавство, ексцес виконавця, невдале підбурювання та пособництво, провокація кримінального правопорушення, співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.
55. Причетність до кримінального правопорушення. Види причетності.
56. Поняття та юридична характеристика множинності кримінальних правопорушень, її види.
57. Сукупність кримінальних правопорушень, її ознаки та види. Відмежування сукупності кримінальних правопорушень від конкуренції норм.
58. Поняття, ознаки та види повторності кримінальних правопорушень. Кримінально-правові наслідки повторності кримінальних правопорушень.
59. Рецидив кримінальних правопорушень, його ознаки та види.
60. Поняття та ознаки покарання за кримінальним правом України. Кара як ознака покарання.
61. Мета покарання за кримінальним правом України.
62. Система покарань, її ознаки та значення.
63. Види (класифікація) покарань.
64. Основні покарання.
65. Додаткові покарання.
66. Покарання, що можуть бути призначені або як основні, або як додаткові.
67. Штраф.
68. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.
69. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
70. Громадські роботи.
71. Виправні роботи.
72. Службові обмеження для військовослужбовців.
73. Конфіскація майна.
74. Арешт.

75. Обмеження волі.
76. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.
77. Позбавлення волі на певний строк.
78. Довічне позбавлення волі.
79. Поняття, підстави та види звільнення від кримінальної відповідальності.
80. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.
81. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.
82. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки.
83. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки.
84. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінчення строків давності.
85. Загальні засади призначення покарання.
86. Загальна характеристика обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.
87. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень.
88. Призначення покарання за сукупністю вироків.
89. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.
90. Загальна характеристика та види звільнення від кримінального покарання.
91. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.
92. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.
93. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.
94. Звільнення від покарання за актами амністії та помилування.
95. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.
96. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.
97. Звільнення від відбування покарання за хворобою.
98. Погашення та зняття судимості.
99. Заходи кримінально-правового характеру: поняття, значення та види.
100. Обмежувальні заходи.
101. Примусові заходи медичного характеру. Примусове лікування.
102. Спеціальна конфіскація.
103. Примусові заходи виховного характеру.
104. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.
105. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
106. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

107. Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх.
108. Особливості призначення покарання до неповнолітніх.
109. Звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
110. Звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням.
111. Умовно-дострокове звільнення неповнолітніх від відбування покарання.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

1. Система Особливої частини КК України.
2. Наукові основи кваліфікації кримінальних правопорушень.
3. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК).
4. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК).
5. Державна зрада (ст. 111 КК).
6. Диверсія (ст. 113 КК).
7. Умисне вбивство (ст. 115 КК).
8. Привілейовані вбивства (ст. ст. 116-118 КК).
9. Доведення до самогубства (ст. 120 КК).
10. Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК).
11. Побої і мордування (ст. 126 КК).
12. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. ст. 135-136 КК).
13. Ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК).
14. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК).
15. Захоплення заручників (ст. 147 КК).
16. Торгівля людьми (ст. 149 КК).
17. Поняття, види та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.
18. Зґвалтування (ст. 152 КК).
19. Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК).
20. Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК).
21. Підкуп виборця, учасника референдуму (ст. 160 КК).
22. Порушення недоторканності житла (ст. 162 КК).
23. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК).

24. Грубе порушення законодавства про працю та угоди про працю (ст. ст. 172, 173 КК).
25. Посягання на здоров'я людей під приводом проповідувань релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК).
26. Порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК).
27. Крадіжка (ст. 185 КК).
28. Грабіж (ст. 186 КК).
29. Розбій (ст. 187 КК).
30. Вимагання (ст. 189 КК).
31. Шахрайство (ст. 190 КК).
32. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК).
33. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК).
34. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК).
35. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК).
36. Контрабанда (ст. 201 КК).
37. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК).
38. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних кримінальним правопорушенням шляхом (ст. 209 КК).
39. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК).
40. Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК).
41. Незаконне полювання (ст. 248 КК).
42. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК).
43. Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній (ст. 255 КК).
44. Бандитизм (ст. 257 КК).
45. Терористичний акт (ст. 258 КК).
46. Сприяння вчиненню терористичного акту та фінансування тероризму (ст. ст. 258-4, 258-5 КК).
47. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК).
48. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК).

49. Порушення правил поведження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК).
50. Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК).
51. Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК).
52. Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276 КК).
53. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК).
54. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК).
55. Масові заворушення (ст. 294 КК).
56. Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК).
57. Хуліганство (ст. 296 КК).
58. Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК).
59. Жстоке поведження з тваринами (ст. 299 КК).
60. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК).
61. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК).
62. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК).
63. Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК).
64. Розголошення державної таємниці (ст. 328 КК).
65. Втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК).
66. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК).
67. Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК).
68. Ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336 КК).
69. Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК).
70. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК).
71. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК).

72. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку (ст. 361 КК).
73. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК).
74. Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК).
75. Службова недбалість (ст. 367 КК).
76. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК).
77. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК).
78. Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК).
79. Примушування давати показання (ст. 373 КК).
80. Невиконання судового рішення (ст. 382 КК).
81. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК).
82. Умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (ст. 389-1 КК).
83. Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та виді позбавлення волі (ст. 390 КК).
84. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК).
85. Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК).
86. Втеча з місця позбавлення волі або з під-варти чи зі спеціалізованого лікувального закладу (ст. ст. 393, 394 КК).
87. Приховування кримінального правопорушення (ст. 396 КК).
88. Непокора (ст. 402 КК).
89. Невиконання наказу (ст. 403 КК).
90. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК).
91. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК).
92. Самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК).
93. Дезертирство (ст. 408 КК).
94. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК).
95. Пропаганда війни (ст. 436 КК).
96. Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму (ст. 346-1 КК).
97. Найманство (ст. 447 КК).

Методичні рекомендації по підготовці до екзамену

При вивченні даного курсу, необхідно мати на увазі, що кримінальне право - один з профільюючих предметів, знання якого необхідне всім працівникам ДКВС України. Досконале знання кримінального законодавства нашої держави є необхідною умовою успішної роботи за фахом. Це покладає на курсанта (студента), слухача обов'язок з перших днів занять відмовитися від поверхового засвоєння кримінально-правових інститутів, категорій і понять.

У період підготовки до екзамену з кримінального права кожний курсант (студент), слухач повинен привести в систему всі знання, одержані при вивченні даної галузі права. При цьому треба керуватися програмою по курсу кримінального права, що визначає об'єм і зміст матеріалу, який необхідно вивчити і засвоїти.

На екзамені курсант (студент), слухач повинен гранично стисло, але разом з тим змістовно відповісти на поставлені питання. Відповідаючи на питання, необхідно дотримуватися певної схеми, яка не дозволила б віддалятися від змісту поставлених питань. При відповіді важливо вказати як дане питання розглядається в літературі, які із цього приводу існують точки зору і які є проблеми.

Досвід приймання екзаменів свідчить про наявність таких найбільш поширених і типових хиб, що стосуються знань і практичних навичок з курсу кримінального права, наприклад нездатність чітко визначити основні поняття (кримінального права, кр. пр-ння, складу кр. пр-ння, готування та замаху на кр. пр-ння, співучасті у вчиненні кр. пр-ння, сукупності, повторності та рецидиву кр. пр-нь, необхідної оборони, крайньої необхідності, покарання та інших) або їхні характерні ознаки: неможливість визначити обов'язкові ознаки складу кр. пр-ння, нерозуміння відмінності об'єкта від предмета кр. пр-ння (наприклад, об'єктом крадіжки є майно, замість об'єктом крадіжки є відносини власності, а предметом є майно), обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння (необхідна оборона) від обставин, що звільняють від кримінальної відповідальності (примирення винного з потерпілим) та обставин, що звільняють від покарання та його відбуття (звільнення від відбування покарання з випробуванням) та ін.

Вимагають більш ґрунтовного використання відповідні положення нових постанов Пленуму Верховного Суду України, навчально-методичної та монографічної літератури з кримінального права.

Отже, щоби запобігти переліченим недолікам і не допустити інших, треба обов'язково дотримуватися такого положення - для правильної побудови і повноти відповіді щодо запитань із Загальної частини кримінального права треба, передусім із використанням навчальної програми, визначити місце запитання у системі Загальної частини кримінального права, тобто встановити, до якої теми воно належить. Потім необхідно сформулювати саме положення, вказавши, чи визначене воно в

законі (наприклад, поняття кр. пр-ння - ст. 11 КК), чи дається в постановах Пленуму Верховного Суду України або сформульовано теорією кримінального права. Після цього необхідно розкрити зміст, ознаки та значення поняття чи положення.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

Рекомендована література

Основна

1. Берзін П. С. Кримінальне право: Загальна частина: підручник у 3-х т. Т. 1. Загальні засади. Київ: Дакор, 2018. 404 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. Акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. 1064 с.
3. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Вид.6-те, перероб. та допов. Київ: Алерта, 2020. 360 с.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
5. Європейська конвенція з прав людини та кримінальне право: науково-практичний посібник / Буняк В. С. К.: Юрінком Інтер, 2020. 156 с.
6. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про кримінальне правопорушення: наук.-практ. посіб. Харків: Право, 2018. 142 с.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (дата оновлення: 03.09.2019) / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата зверення: 20.08.2020)
8. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В.Я. Тацій,

- В.І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
9. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко, В. Я. Конопельський, В. О. Меркулова та ін.; за ред. д.ю.н., проф. О. В. Меркулової, д.ю.н., доцента В. Я. Конопельського. Одеса, 2017. 430 с.
  10. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник /В.Я. Тацій,В.І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.
  11. Кримінальне право України: у питаннях та відповідях: навч. посібн. / Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 328 с.
  12. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 336 с.
  13. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата зверення: 20.08.2021)
  14. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник / за заг. ред. д.ю.н. В. І. Шакуна. 5-е вид., перероб. Київ: Алерта, 2013. 316 с.
  15. Литвинов О. М. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник. Харків: Право, 2020. 656 с.
  16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
  17. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
  18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Кримінальне правопорушення проти власності / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2017. 448 с.
  19. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 20 січня 2018 року / за заг. ред. Глунька В. В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 784 с.
  20. Ортинський В. Л., Марисюк К. Б., Ступник Я. В. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 424 с.
  21. Панов М. І. Кримінальне правопорушення та його види: лекція / М. І. Панов. Харків: Право, 2019. 52 с.

22. Постанови пленумів Верховного суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях: офіц. текст / упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2015. 736 с.
23. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві. 3-тє вид., допов. і перероб. Упорядник Вереша Р. В. Київ: Алерта, 2020. 294 с.
24. Постанови Пленуму Верховного суду в кримінальному судочинстві. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 400 с.
25. Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України / уклад. О. П. Горох ; За заг. ред. А. А. Музики. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 524 с.
26. Практика застосування Верховним Судом України положень Особливої частини Кримінального кодексу України / уклад. О. П. Горох ; За заг. ред. А. А. Музики. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 915 с.
27. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / В. В. Сухонос, Р. М. Білоконь. Суми: Університетська книга, 2020. 672 с.
28. Сучасне кримінальне право України: наук. нариси / [Є. Л. Стрельцов та ін. ; за ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; передм. С. В. Ківалова] ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України. Одеса : Юрид. літ., 2017. 487 с.
29. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина : посіб. для підгот. до заліків та іспитів / В. І. Тютюгін, О. Д. Комаров, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 238 с.
30. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Особлива частина : посіб. для підгот. до заліків та іспитів / В. І. Тютюгін, О. Д. Комаров, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 188 с.
31. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / Берзін П. С. та ін.; за заг. ред. В. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 711 с.
32. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Харків: Фенікс, 2018. 394 с.
33. Хавронюк М. І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей Кримінального кодексу України. Київ: ВД «Дакор», 2020. 266 с.

Додаткова

1. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М.

- Демидова та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.
2. Антонюк Н. О. Концепції розуміння кримінальної відповідальності. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2019. № 2. С. 170-174.
  3. Бабий Н. А. Учение о структуре и составе преступления. В 2-х кн. М.: Юрлитинформ, 2018. 840 с.
  4. Берднік І. В. Кримінально-правова охорона водних ресурсів: теоретичні та прикладні засади ; Чернігів. нац. технол. ун-т, Юрид. ф-т. Київ : Дакор, 2019. 532 с.
  5. Боровик А. В. Кіберзлочини в Україні (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. : [для студентів, аспірантів, викл. юрид. ф-тів та вишів, працівників н.-д. установ, адвокатів, суддів, працівників правоохорон. органів] / Андрій Володимирович Боровик, І. М. Копотун ; М-во освіти і науки України, Міжнар. екон.-гуманітар. ун-т ім. С. Дем'янчука. Луцьк : Волиньполіграф, 2019. 303 с.
  6. Вереша Р. В. Вчення про суб'єктивну сторону злочину: монографія. Київ: Алерта, 2018. 1106 с.
  7. Вечерова Є. М. Нормативність кримінального права: теоретико-прикладне дослідження : монографія / Є. М. Вечерова. Харків : Право, 2019. 460 с.
  8. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України) / Володимир Валентинович Голубош; М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ, Київ. ін-т інтелект. власності та права Нац. ун-ту "Одес. юрид. акад.", Голов. упр. Нац. поліції в Івано-Франків. обл. ІваноФранківськ : Симфонія форте, 2020. 339 с.
  9. Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / О. П. Горох ; [наук. ред. А. А. Музика]. – Харків : Право, 2019. 76 с.
  10. Демидова Л.М. Кримінально-правова охорона національної безпеки України: кримінальна відповідальність за ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації : монографія / Л.М. Демидова, В.В. Назарчук ; за заг. ред. Л.М. Демидової. Харків : Право, 2019. 400 с.
  11. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя, КПУ, 2007. 288 с.
  12. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник / Олександр Олексійович Дудоров ; М-во внутр. справ України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

13. Жук І. В. Обмежувальні заходи у кримінальному праві України: правова природа та сутність. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Право*. Ужгород, 2019. Вип. 55, т. 2. С. 82-86.
14. Золотарьов А. І. Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за кримінальне правопорушення у сфері господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 23 с.
15. Клевцов А. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
16. Корабель М. Г. Конфіскація майна як вид кримінального покарання / Марія Георгіївна Корабель, Ю. В. Шинкарьов ; М-во освіти і науки України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : Право, 2018. 173 с.
17. Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Л. М. Демидова (заст. голов. ред.), А. П. Гетьман та ін.]. Харків : Право, 2020. 776 с.
18. Куц В. М., Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за безпосереднє втручання у забезпечення правопорядку: монографія. К.: Норма права, 2020. 184 с.
19. Макодзьоб А. В. Види предметів злочину. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Право*. Ужгород, 2019. Вип. 55, т. 2. С. 87-92.
20. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
21. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: монографія. Київ: Атіка, 1999. 464 с.
22. Павликівський В., Шалахіна В. Проблемні питання законодавчого визначення добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. *Юридичний журнал*. 2011. № 3. С. 39–43.
23. Панов М. І. Загальні засади кваліфікації злочинів: лекція. Харків: Право, 2016. 104 с.
24. Панов М. І. Понятійний апарат кримінального права та його наукове і практичне значення: наук. ст. / М. І. Панов. – Харків : Право, 2018. – 48 с. – Текст укр., рос.
25. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.
26. Романюк Б. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності в Україні: умови, порядок та перспективи розвитку цього субінституту / Богдан Васильович Романюк, О. Ф. Бантишев. Київ : Крок, 2019. 342 с.
27. Теорія кримінального переслідування : монографія / В. А. Гринчак, І. Я. Заяць, В. І. Петлюк, Г. М. Федущак-Паславська. Харків : Право, 2019. 208 с.

28. Терлюк І. Я. Огляд історії кримінального права України: навчальний посібник. Ліга-Прес. Львів, 2007. 92 с.
29. Тимофеева Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права: монографія. Харків: право, 2020. 280 с.
30. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.
31. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес. 2018 р. / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2018. 208 с.
32. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с
33. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.

Електронні джерела та адреси з мережі Internet:

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>.
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України: <http://www.president.gov.ua/>.
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт генеральної прокуратури України: <http://www.gp.gov.ua/>.
5. Офіційний веб-портал судової влади України: <http://court.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Національної академії внутрішніх справ: <https://www.naiu.kiev.ua/>.
7. Офіційний сайт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого: <http://nlu.edu.ua/>.
8. Офіційний сайт юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка: <https://www.law.univ.kiev.ua/ua/>.
9. Офіційний сайт «Вісника Кримінологічної асоціації України»: <http://www.visnikkau.org/>.
10. Офіційний сайт «Вісника асоціації кримінального права України»: <http://nauka.nlu.edu.ua/?p=600>.
11. Офіційний сайт Науково-дослідного інституту вивчення злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України: <http://ivpz.org/>.
12. Офіційний сайт Академії правових наук України: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>.
13. Офіційний сайт «Вісника академії правових наук України»: <http://visnyk.kh.ua/en>.

